

Susanna Karjanmäki

**NARRATIIVINEN ANALYYSI NUORTEN
SUKUPOOLELLEEN EPÄTYYPILLISIIN
URAVALINTOIHIN VAIKUTTANEISTA
TEKIJÖISTÄ**

Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Lokakuu 2020

TIIVISTELMÄ

KARJANMÄKI, SUSANNA: Narratiivinen analyysi nuorten sukupuolelleen epätyypillisiin uravalintoihin vaikuttaneista tekijöistä
Pro gradu -tutkielma, 79 s.
Tampereen yliopisto
Sosiaalipsykologia

Lokakuu 2020

Sukupuolen mukainen segregaatio eri ammattialojen välillä on yksi suurimmista sukupuolten välistä epätasa-arvoa lisäävistä tekijöistä Suomessa. Nuoret tekevät sukupuolelleen tyypillisiä valintoja eniten siirtyessään yhdeksänneltä luokalta toisen asteen koulutukseen. Tämä lisää mielenkiintoa tutkia alavalintaan johtanutta prosessia sekä tekijöitä, jotka edesauttavat rooliodotuksista poikkeavia valintoja. Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, minkälaisia polkuja sukupuolelleen epätyypilliselle koulutuslalle päätyneet opiskelijat ovat kulkeneet ja mitkä voidaan nähdä merkittävimmin rooliodotuksista poikkeavaan päätökseen vaikuttaneina tekijöinä yksilön elämänpolulla. Analyysissä kiinnitetään lisäksi huomiota ennakkoluuloihin, joita opiskelijoilla on tai joita he ovat joutuneet kohtaamaan ennen opintoja, sekä opintojen aloittamisen jälkeen.

Uravalintaprosessia käsitellään niin uravalintateorioiden kuin minäkuvan, pystyvyysuskomusten sekä identiteetin käsitteiden avulla. Tutkielmassa käsitellään lisäksi stereotyyppioita sekä ennakkoluuloja, sillä ne ovat merkittäviä yksilön minäkuvaan sekä ammattikäsitteisiin vaikuttavia tekijöitä. Tutkimusaineisto koostuu 33 sukupuolelleen epätyypilliselle koulutuslalle päätyneen ammatillisen opiskelijan haastattelusta. Aineisto on koottu vuonna 2019 osana laaja-alaista nuorten koulutusvalintoja käsittelevää Purkutalkoot-hanketta. Nuorten uravalinnan polkua tutkitaan narratiivisen analyysin keinoin.

Aineistosta muodostettiin narratiivisen analyysin avulla viisi tyyppitarinaa sukupuolelleen epätyypilliseen uravalintaan johtaneesta polusta. Tyyppitarinoiden käännekohtat muodostuvat minäkuvan muotoutumisen prosessista sekä tietoisuuden lisääntymisestä valitusta alasta. Identiteettitarinassa valintaa ohjaavan minäkuvan nähdään kehittyneen jo varhain lapsuudessa vastakkaiselle sukupuolelle ominaisten vapaa-ajanviettopojen kautta. Luonnetarinassa olennaista on nuoren ymmärryksen lisääntyminen omasta luonteesta ja sen sopivuudesta juuri tietyille alalle. Astuminen uuteen maailmaan kertoo nuoren aikuisen epäonnistuneista sukupuolelleen tyypillisistä valinnoista, mikä aikaansaa halun kokeilla jotain täysin uutta. Auttamisen halun herääminen on tarina elämäkokemuksien myötä syntyneestä intohimosta aidosti auttaa muita. Se mun juttu kertoo puolestaan nuorelle jo varhain heränneestä intohimosta sukupuolelleen epätyypillisiä harrastuksia, kavereita sekä alaa kohtaan.

Tyyppitarinat osoittavat nuorten uravalintojen olevan jo lapsuuden kokemuksista kumpuava prosessi. Tyyppitarinat osoittavat stereotyyppioilla olevan vaikutusta yksilölle muodostuvaan minäkuvaan, ammattikäsitteisiin sekä jopa nuorille tarjottavaan opinto-ohjaukseen. Sukupuolistereotyyppiat aiheuttavat naisille epäilyä miesvaltaiseen ryhmään sopeutumisesta sekä miehille häpeän tunteita alemman statuksen naisvaltaisen alan valitsemisesta. Valmiit tyyppitarinat voivat auttaa koulutusvalinnan kanssa painivaa nuorta ymmärtämään alavalintaan vaikuttavia tekijöitä, sekä antaa välineitä valinnan muodostamiselle. Tulokset antavat aineksia myös opinto- sekä työhönuohjauksen suunnittelu- ja kehitystoiminnalle.

Avainsanat: sukupuolen mukainen segregaatio, uravalinta, stereotyyppiat, ennakkoluulot, pystyvyysuskomukset, minäkuva

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	4
2. URAVALINTATEORiat JA NIIDEN KEHITYS	7
2.1 ERINÄKÖKULMIA URAVALINNAN TUTKIMUKSEEN.....	7
2.2 MINÄKUVAN JA AMMATINEDUSTAJAN PROTOTYYPIN YHTEENSOPIVUUSTEORIA.....	10
2.2.1 Pystyvyysuskomukset ja identiteetti osana päätöksentekoprosessia	11
3. AMMATTIKÄSITYKSET JA NIIDEN MUOTOUTUMINEN	16
3.1 STEREOTYPIAT JA ENNAKKOLUULOT TOIMINTAA OHJAAVINA TEKIJÖINÄ	16
3.2 AMMATTEIHIN LIITETYT KÄSITYKSET	19
4. AINEISTO JA MENETELMÄT	22
4.1 HAASTATTELUAINEISTO.....	22
4.2 NARRATIIVINEN ANALYYSI	24
4.3 KOULUTUSALAN VALINTA KERTOMUKSENA	29
4.4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	31
4.4.1 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti	33
5. ANALYYSI	36
5.1 IDENTITEETTITARINA	36
5.2 LUONNETARINA	44
5.2.1 Vertailukohtana sukupuolelleen tyypillisen alan valinneet	48
5.3 ASTUMINEN UUTEEN MAAILMAAN	51
5.4 AUTTAMISEN HALUN HERÄÄMINEN	56
5.5 SE MUN JUTTU	59
6. POHDINTA	63
6.1 TULOSTEN YHTEENVETO	63
6.2 TULOSTEN ARVIOINTI SUHTEESSA AIELMPPAAN TUTKIMUKSEEN.....	70
6.3 TUTKIMUKSEN RAJOITTEET JA JATKOTUTKIMUS	71
7. LÄHTEET	73

1. Johdanto

Koulutus ja ammatti ovat merkittävimpiä yksilön yhteiskunnallista asemaa määrittäviä tekijöitä nyky-yhteiskunnassa. Mahdollisuutemme kouluttautua eri ammatteihin ovat kasvaneet merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana tehtyjen yhteiskunnallisten uudistusten myötä, mutta esimerkiksi yksilön perhetaustan nähdään edelleen olevan suuri vaikuttava tekijä siihen, mihin ammattiin lopulta päädymme. (Kalalahti 2014.) Pienin ja suurin tulotaso periytyy Suomessa tutkitusti selkeämmin kuin muut tulotasot (Sirniö 2016). Tämä on yksi suurimmista epätasa-arvoa lisäävistä tekijöistä. Toinen merkittävä epätasa-arvoa lisäävä tekijä on sukupuolen mukainen segregaatio eri ammattialojen sekä -asemien välillä. Vinoutuneeseen sukupuolijakoon eri alojen ja asemien välillä nähdään vaikuttavan niin laajemmat institutionaaliset prosessit, mutta myös jo nuorena opitut stereotyyppiset käsitykset eri sukupuolista ja ammattien sopivuudesta tietyn sukupuolen edustajille (Lahtinen, Hoikkala & Aapola-Kari 2019, 11).

Sukupuolen mukainen segregaatio on Suomessa edelleen selkeä ja verrattain korkea Euroopan tasolla verrattuna, tasa-arvon yleisestä kehityksestä huolimatta (Lahtinen, Hoikkala & Aapola-Kari 2019, 9). Sukupuolten eriytyminen tietyille aloille jäykistää työmarkkinoita ja rajoittaa yksilöiden valinnanmahdollisuuksia (Lahtinen, Hoikkala & Aapola-Kari 2019, 8; Burchell ym. 2015). Sukupuolen mukaisen segregaatian väheneminen on avain epätasa-arvon vähenemiseen eri sukupuolten välillä miesten ja naisten välisten palkkaerojen kapenemisen, sekä epätasa-arvoisen vallanjaon purkamisen myötä. Sukupuolen ajatellaan olevan yksi kokonaisvaltaisimmista sosiaalisen luokittelun kategorioista, joka opitaan jo hyvin nuorena (Charles & Bradley 2009). On tärkeää pohtia niin sukupuolesta kuin myös muista syistä kumpuavien eri aloihin kohdistuvien ennakkoluulojen ja stereotyyppien syitä sekä seurauksia, jotta voimme vähentää niiden epätasa-arvoa lisääviä vaikutuksia käyttäytymisemme.

Hyvinvointivaltion kasvuun ja kehitykseen on liitetty vahvasti kasvava individualismi, eli suuntaus, joka korostaa yksilöllisiä elämänpolkuja ja omaan henkilökohtaiseen kasvuun keskittymistä. Hyvinvointivaltio keskittyy korostetusti yksilön auttamiseen esimerkiksi perheen tai suvun sijasta. Samalla hyvinvointivaltiolliseen ajatteluun kuuluu kuitenkin ajatus siitä, että individualismi luo epätasa-arvoa ihmisten välille ja heikentää ihmisille muutoin tärkeää yhteisöllisyyttä. (Harisalo 2008, 135.) 2000-luvulle ominainen

diskurssi individualismista ja yksilöllisten elämänpolkujen ihannoiti on vaikuttanut osaltaan myös valintoihin, joita teemme. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa mahdollisuudet rakentaa esimerkiksi omista vanhemmista poikkeavia elämänpolkuja oli vielä melko olematon, vaikkakin alati muuttuva ja kehittyvä. Valinnanmahdollisuuksien lisääntyessä paine suorittavasta työstä on vaihtunut paineeseen löytää se kuuluisa ”oma polku” ja rakentaa tämän avulla onnellinen elämä. Muun muassa näistä syistä heräsi myös oma mielenkiintoni Purkutalkoot-hankkeen (Nuorisotutkimusseura & Otus 2019) nuorten koulutuslavalintoja käsittelevää aineistoa kohtaan.

Mielenkiintonani on selvittää, kuinka paljon esimerkiksi ennakkoluulot, ympäristön asettamat odotukset sekä yksilöiden omat pystyvyysuskomukset vaikuttavat siihen, minkälaisia ammatti- tai koulutuslavalintoja nuori tekee ja miten näitä valintoja voidaan tukea yhteiskunnan tasolla. Koen mielenkiintoisena selvittää, miten nuoret näkevät oman polkunsu rakentuneen kohti valintaa, joka poikkeaa perinteisistä sukupuoleen liitetystä rooliodotuksista. Tutkimusaineistoni koostuu 33 sukupuolelleen epätyypilliselle koulutuslalle päätyneen ammatillisen opiskelijan haastattelusta. Aineisto on koottu vuonna 2019 osana Purkutalkoot-hanketta, joka on laaja-alainen nuorten koulutuslavalintoja käsittelevä tutkimushanke, jonka suorituksesta vastasi Nuorisotutkimusseura sekä Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. (Nuorisotutkimusseura & Otus 2019, 3.) Koulutus nähdään edelleen merkittävimpänä ennustajana luokkaperustaisessa sosiaalisessa periytyemisessä, mutta alati uusiutuva koulujärjestelmä sisältää vuosi vuodelta enemmän valintoja, jotka määrittävät myös yksilöllisiä koulu-uria (Kalalahti 2014, 20). Muun muassa tämän myötä on kasvanut tarve ymmärrykselle siitä prosessista, joka käydään läpi siirryttäessä peruskoulusta toisen asteen koulutukseen.

Purkutalkoot-hankkeessa (Nuorisotutkimusseura & Otus 2019) suoritettujen tutkimusten mukaan, nuorten todettiin tekevän sukupuolelleen tyypillisiä valintoja eniten silloin, kun he siirtyvät 9. luokalta toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Tämän pro gradu-tutkielman päätavoitteena on selvittää, **minkälaisia polkuja sukupuolelleen epätyypilliselle koulutuslalle päätyneet opiskelijat ovat kulkeneet ja mitkä voidaan nähdä merkittävimpinä rooliodotuksista poikkeavaan päätökseen vaikuttaneina tekijöinä yksilön elämänpolulla.** Kiinnitän lisäksi huomiota ennakkoluuloihin, joita opiskelijoilla on tai joita he ovat joutuneet kohtaamaan ennen opintoja, sekä opintojen

aloittamisen jälkeen. Pureudun tutkimuskysymyksiini rakentaen aineistosta narratiivisen analyysin avulla viisi tyyppitarinaa. Purkutalkoot-hankkeessa käsiteltiin sukupuolta dualistisena, mieheyteen ja naiseuteen jakautuneena ilmiönä. Hankkeessa, kuten myös tässä tutkielmassa, tiedostetaan kuitenkin sukupuolen todellisuudessa huomattavasti moninaisempi luonne.

Esittelen tutkielman alussa merkittävimpiä uravalintateorioita ja niiden kehittymistä viimeisten vuosikymmenten aikana. Palaan toisen luvun lopussa 2000-luvulle ominaisempaan individualistiseen keskusteluun yksilön koetusta sopivuudesta eri aloille niin oman minäkuvan, pystyvyysuskomusten kuin identiteetin käsitteiden avulla. Kolmannessa luvussa esittelen tapoja, joilla muodostamme eri ammateista stereotyyppisiä mielikuvia ja ennakkoluuloja, jotka vaikuttavat käyttäytymiseemme sekä tekemiimme valintoihin. Luvussa neljä esittelen tutkimusaineiston sekä narratiivisen analyysimenetelmän periaatteet, jota sovellan aineistoni analyysiin kappaleessa viisi. Luvussa viisi esittelen analyysini tärkeimmät tulokset, minkä jälkeen suhteutan analyysini tuloksia aiempaan tutkimukseen kappaleessa kuusi ja käyn samalla läpi tutkimukseni rajoitteita.

2. Uravalintateoriat ja niiden kehitys

Koulutus- ja uravalintojen muodostumista on tutkittu vuosikymmeniä lukuisista eri näkökulmista käsin. Ensimmäiset uravalintateoriat keskittyivät yksilön sisäisiin ominaisuuksiin ja prosesseihin, painottaen esimerkiksi yksilön persoonallisuuspiirteitä. Uravalintateorioiden kehittyminen osoittaa yhteiskuntamme muutoksen kohti individualistista kulttuuria, jossa ihmisillä nähdään olevan lukuisia valinnan mahdollisuuksia, jolloin vastuu valinnasta siirtyy yksilölle itselleen. Työ näyttäytyi esiteollisessa yhteiskunnassa puhtaasti taloudellisen turvan antajana ja arjen jäsentäjänä, mutta individualismin leviämisen myötä myös työn mielekkyys ja henkilökohtainen merkittävyys tiedostettiin olennaiseksi osaksi työtä sekä sen valintaprosessia (Pyöriä, Ojala, Saari & Järvinen 2017, 10). Ammatinvalinnan moninaisuutta kuvastaa sen lukuisat tutkimusyrietykset yksilöllisistä sekä yhteisöllisistä näkökulmista käsin. Useita eri näkökulmia on myös pyritty yhdistämään yhden yhteisen kattoteorian alle. Esittelen seuraavaksi lyhyesti erilaisia näkökulmia, joista uravalintaa on viimeisten vuosikymmenien aikana lähestytty. Syvennyn kappaleessa 2.2 lisäksi tarkemmin minäkuvan ja ammatin yhteensopivuusteoriaan, pystyvyysuskomuksiin sekä identiteettiin, joita pidän oman analyysini kannalta merkittävimpinä koulutusvalintoihin vaikuttavina tekijöinä. Käytän tutkielmassani käsitteitä ura- ja koulutusvalintaa synonymeinä kuvaamaan samaa ilmiötä. Mäkisen (1998, 64) mukaan uravalinta voidaan nähdä yläkäsitteenä sekä koulutus- että ammatinvalinnalle ja sen voidaan ajatella sisältävän niiden suhteen tehdyt suunnitelmat sekä ratkaisut. Kaikkien edellä mainittujen suunnitelmien voidaan nähdä etenevän samojen tavoitteiden sekä valintojen kautta.

2.1 Eri näkökulmia uravalinnan tutkimukseen

Frank Parson oli yksi ensimmäisistä teoreetikoista, joka lähti tutkimaan uravalintaa ja sen muodostumista. 1900-luvun alkupuolella kehitetty uravalintateoria (*Trait and Factor Theory*) on yksi ensimmäisistä teorioista, jolla on koitettu tavoittaa ihmisen kyvykkyys valita itselleen sopiva ammatti. Teorian perusajatuksena oli, että kaikilla yksilöillä on tietyt mitattavissa olevat ominaisuudet tai piirteet. Toinen teorian kantava perusajatus on, että tietyt ammatit tai työtehtävät vaativat tekijältään tietyt ominaisuudet voidakseen pärjätä kyseisissä työtehtävissä hyvin. (Brown 1990.) Työntekijän ja työn yhdistäminen kuulostaa tällöin melko yksinkertaiselta prosessilta, jossa sopiva työntekijä yksinkertaisesti yhdistetään hänen ominaisuuksiinsa sopivaan työhön. Myös lukuisat

tutkimukset ovat tukeneet kyseisen teorian toimivuutta, sillä työn ja työntekijän yhdistäminen perustuen erilaisiin piirteisiin ja ominaisuuksiin on johtanut muun muassa työn tehokkuuteen sekä työtyytyväisyyteen (em. 14). Teoria jättää kuitenkin ulkopuolelle esimerkiksi ympäristötekijöiden vaikutuksen sekä yksilön tietoisien valinnan.

Yksilön ominaisuuksia on pyritty testaamaan erilaisten kyselyiden sekä haastatteluiden avulla. Suurimmaksi ristiriidaksi muodostuu yleensä yksilön soveltuvuuden sekä tämän kiinnostuksenkohteiden keskinäinen ristiriita. Omien kykyjen, taitojen sekä mielenkiinnonkohteiden onnistunut kuvailu sekä ymmärtäminen vaatii yleensä paljon tietoa niin mielen toiminnasta, oman henkilöhistorian vaikutuksesta omaan käyttäytymiseen kuin myös ymmärrystä erilaisista ammateista. (Brown 1984, 16–17.) Miten taata yksilön kyvykkyys arviointeihin ennen niiden suorittamista ja mitä jos omini ominaisuuksiin soveltuva työtehtävä ei tunnukaan mielekkäältä? Frank Parsonin uravalintateoria on vuosien kuluessa yhdistynyt enemmän osaksi muita teorioita, mutta on säilyttänyt silti merkityksensä kiinnitettyään yhtenä ensimmäisistä teorioista huomiota uravalinnan tärkeyteen.

Toinen merkittävä lähestymistapa uravalintoihin on ollut Hollandin (1973) teoria persoonallisuuden vaikutuksesta valintoihimme. Teorian mukaan ammatillisia kiinnostuksenkohteitamme voidaan pitää persoonallisuutemme ilmentyminä. Samoihin ammatteihin ajautuu teorian mukaan siis vain samankaltaisen persoonallisuuden omaavia henkilöitä. Valinta ei ole teorian mukaan ikinä täysin satunnainen, mutta sattuman vaikutus tiedostetaan. (Weinrach 1984, 63.) Hollandin teoria ja etenkin sen SDS-apuväline (*Self-Directed Search*) ovat olleet laajassa käytössä ympäri maailman. SDS-apuvälinettä on kuvailtu itsenäisesti suoritettavaksi terapiakokemukseksi uraohjaajan kanssa. Sen avulla tehtävä itsearvio nähdään edelleen pätevänä välineenä uraohjauksessa. (Holland & Rayman 2013, 56.) Myös psykologisiin ominaisuuksiin perustuvia teorioita on kritisoitu siitä näkökulmasta, että ne eivät huomioi tietoista valintaa, joka uravalintatilanteessa lopulta tehdään. Kukaan ei ajaudu suoraan tiettyyn koulutukseen tai ammattiin, vaan sinne menemisestä tehdään tietoinen päätös ja valinta eri vaihtoehtojen välillä. Kyky tehdä valintoja yhdistetään usein tiettyihin ominaisuuksiin, kuten älykkyyteen. Jo esiteltyjä teorioita onkin kritisoitu siitä, että tämä, sekä itse päätöksentekoprosessi tulisi ottaa paremmin huomioon teoriaa sovellettaessa. (Brown 1984, 19.) Uravalintateorioiden pätevyyttä arvioidaan usein käytännönläheisesti sen

perusteella, nähdäänkö ne sopivina oikeaan uraohjaukseen sekä auttavatko ne yksilöä konkreettisen valinnan tekemisessä.

Jälkitekollisessa yhteiskunnassa on kuitenkin tunnustettu myös fyysisen ympäristön, kasvatuksen, sosiaalisten suhteiden sekä yhteiskunnassa laajemmin vallitsevien kulttuuristen arvojen merkitys valintoihimme. Yksilön *valinta* on itsessään tutkimuksellisesti hankala käsite, sillä on mahdotonta tavoittaa kaikki mielen syvälliset prosessit ja ottaa lisäksi huomioon yksilön elämän muut ulkoiset valintaan vaikuttavat seikat. Herbert Simon (1957) on tuonut päätöksenteon tutkimuksessaan esiin muun muassa ajatuksen siitä, kuinka ihmisen kognitiivinen kyvykkyys käsitellä tietoa on rajallinen, joka vaikuttaa jo itsessään kykyymme tehdä valintoja. Toisaalta valintoihin nähdään vaikuttavan myös sillä hetkellä helpoiten saatavilla olevat vaihtoehdot sekä niiden kyseisen valinnan hetkellä aiheuttamat tunnereaktiot (em).

Uravalinta nähdään uravalintateorioiden valossa merkittävänä yksilön tulevaisuuteen vaikuttavana päätöksenä, jonka vuoksi päätöksen ajatellaan muotoutuvan yksilön laajemman historian kautta. Ympäristötekijöiden ja tietoisien valinnan tiedostaminen uravalintaprosessissa on tehnyt siitä entistä monimuotoisemman prosessin, joka vaatii laajempaa teoreettista ymmärrystä kaikista siihen vaikuttavista tekijöistä. Sosiologinen näkökulma uravalintaan painottaa työtä samankaltaisena substanssina kuin muita elämämme osa-alueita, kuten perhe, kulttuurinen tausta ja teknologinen muutos. Kiinnostus kohdistuu tällöin enemmän työelämään liittyviin sosiaalisiin rooleihin, joihin hakeudumme. Yksi mielenkiintoinen tutkimuskohde tästä näkökulmasta on esimerkiksi *status*. Statuksen voidaan kuvata tarkoittavan yksilön ominaisuuksia, kuten sukupuolta, ikää tai jonkin tavoitellun aseman saavuttamista, kuten johtajuus tai akateeminen tutkinto. Teoria statusominaisuuksista (*SCT; Status Characteristics Theory*) selittää esimerkiksi sitä, kuinka tietty status tuo mukanaan tietynlaisia odotuksia, jotka yleensä jaetaan tietyn kulttuurin kesken. Nyky-yhteiskunnassa on edelleen vallalla ajatus siitä, että miehen status on korkeampi ja arvostetumpi kuin naisen. Tämä selittää esimerkiksi sitä, miksi naisjohtajien uskottavuus on usein pienempi kuin miesjohtajien. (Smith, Rosenstein, Nikolov & Chaney 2019.)

Yksi yleisimmistä tavoista hahmottaa uravalintaa yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta on tiettyjen ammattien tai yhteiskuntaluokkien sosiaalinen periytyminen. Koulutus on

nähty Pohjoismaissa jo vuosikymmeniä olennaisimpana sosiaalista liikkuvuutta tukevana tekijänä, jonka mahdollisuuksien tasa-arvoa on pyritty tukemaan vahvasti myös yhteiskunnan tasolla. Luokkakeskustelu on muuttanut muotoaan vuosi vuodelta yhteiskunnan hierarkioiden ja jaotteluiden muuttuessa, mutta koulutus on säilyttänyt asemansa vahvimpana ennustajana yhteiskuntaluokkiin sijoittumisessa. (Kalalahti 2014, 18–19.) Sosiaalisen liikkuvuuden tukeminen tarkoittaa myös luonnollisena pidettyjen sukupuolittuneiden uravalintaprosessien purkamista.

2.2 Minäkuvan ja ammatinedustajan prototyypin yhteensopivuusteoria

Frank Parsonin uravalintateorian perustavanlaatuista ajatusta omien ominaisuuksien, sekä ammatissa vaadittavien ominaisuuksien yhteensopivuudesta voidaan nähdä suunnannäyttäjänä myös 2000-luvulla kehitetyille uravalintateorioille. Uravalintojamme ohjaavat usein mielikuvat tietyistä ammateista ja henkilöistä, jotka toimivat kyseisissä ammateissa. Rommes ym. (2007) totesivat artikkelissaan useimpien uravalintateorioiden pohjautuvan minäkuvan (*self*) sekä ammatin väliseen yhteensopivuusprosessiin (*self-to-profession*), minkä he näkivät osaltaan vaikuttavan myös sukupuolen mukaiseen segregatioon. Yksi kategorisista jaotteluista, mihin ammatteihin liitetyt käsitykset jakautuvat lähes huomaamattamme, on jako niiden sisältämiin feminiinisiin sekä maskuliinisiin piirteisiin.

Rommes ym. (2007) käsittelivät artikkelissaan lisäksi Scheinin (1987) käsitettä ura-ankkuri (*career anchor*), joilla hän tarkoittaa eri tekijöitä, joita yksilöt etsivät työstä tai ammatista. Esimerkkejä ura-ankkureista ovat esimerkiksi elämäntyyli tai -tapa, johon voidaan liittää esimerkiksi työn joustavuus. Alankomaissa tehdyn tutkimuksen mukaan tytöt pitivät tätä hieman tärkeämpänä työn ominaisuutena kuin pojat. Miespuolisille oli puolestaan tärkeämpää työn funktionaalisuus. Sukupuolten eroavien ura-ankkureiden voidaan myös jossain määrin ajatella selittävän sukupuolen mukaista segregatiota. (Em. 2007.) Ominaisuuksien kirjo, mitä liitämme eri ammatteihin sekä etsimme eri ammateista, voidaan nykyään ajatella olevan huomattavasti moninaisempia kuin mitä ne olivat vielä muutama vuosikymmen sitten. Myös itseemme liitettävien ominaisuuksien kirjo voidaan nähdä moninaistuneen menneinä vuosikymmeninä. Omaan itseemme liitetyt ominaisuudet nähdään tänä päivänä ennemmin *minäkuvan* käsitteen kautta, joka sisältää yksilön taitojen ja muiden subjektiivisten ominaisuuksien lisäksi yksilön

käsityksen itsestään suhteessa ympäristöönsä ja muihin siinä toimiviin ihmisiin. Minuus on sosiaalisesti muotoutuva prosessi, minkä vuoksi se sisältää lukuisia ympäristöstä kumpuavia odotuksia ja on lisäksi tarkasteltavissa objektiivisesti ulkoapäin. (Kuusela 2001, 68–89; ref. Mead 1967.)

Rommes ym. (2007) kehittivät tutkimuksensa pohjalta minäkuvan ja ammatin väliselle yhteensopivuusteorialle kilpailevan ajatuksen siitä, että ammatinvalintaa ohjaa enemmän minäkuvan ja ammatin prototyyppisen tekijän yhteensopivuus. Kun teemme valintoja, muodostamme päässämme usein automaattisesti mielikuvia tai prototyypejä siitä, minkälainen ihminen tekisi mielestämme kyseisen valinnan. Näitä mielikuvia verrataan valintatilanteessa yleensä siihen, minkälainen mielikuvamme omasta itsestämme on. (Em.) Tavoitteena on tehdä valinta, jossa nämä mielikuvat ovat mahdollisimman lähellä toisiaan, sillä tämä lisää oletettuja menestymisen odotuksia kyseisessä ammatissa. Tämä selittää osaltaan sitä, miksi esimerkiksi nuori nainen saattaa pitää tietokoneiden parissa työskentelystä vapaa-ajallaan, mutta ei välttämättä halua silti työllistyä kyseiselle alalle, sillä ei koe identifioituvansa omiin mielikuvuihinsa siitä, minkälainen kyseisen ammatin prototyyppi eli niin kutsuttu ihanne-edustaja on.

Uravalinnassa voidaan tämän määritelmän mukaan nähdä olennaisena siis se, minkälaiseksi yksilön minäkuva ja identiteetti on muotoutunut, sekä minkälaisia mielikuvia yksilöllä on eri ammattien edustajista. Käytän minäkuvan ja ammatinedustajan prototyypin yhteensopivuusteoriaa osana analyysiani pohtien, ohjaako se yksilöiden ammatinvalintaa ja mikäli ohjaa, niin miten haastateltavien minäkuva sekä heidän mielessään muodostunut ammatinedustajan prototyyppi ovat muotoutuneet yhteensopiviksi yksilön elämänpolulla.

2.2.1 Pystyvyysuskomukset ja identiteetti osana päätöksentekoprosessia

Albert Bandura on yksi sosiokognitiivisten teorioiden uranuurtajista, joka on tutkinut osaltaan muun muassa minäpystyvyyttä osana sosiokognitiivista päätöksentekoprosessia sekä motivaatiota. Sosiokognitiivisen teorian mukaan ihmisen sisäiseen motivaatioon vaikuttaa tunteisiin perustuva itsearviointi, koettu minäpystyvyys sekä henkilökohtainen tavoitteiden asettaminen. Koettu minäpystyvyys (*perceived self-efficacy*) voidaan yksinkertaistettuna selittää tarkoittavan yksilön odotuksia siitä, miten tulee pärjäämään tilanteessa, jossa tämän tulee saavuttaa jotakin. Tehtävässä pärjääminen on tällöin

toivottu lopputulema. (Bandura 1986, 360–361.) Tutkimukseni kannalta olennaista on haastateltavan pärjääminen valitsemallaan koulutuslalla ja ammatissa. Tutkimuksen mielenkiinnonkohteena on puolestaan, miten yksilön minäpystyvyyssuskomus sukupuolelleen epätyypillisellä alalla pärjäämisestä on saanut muotonsa.

Käsitys minäpystyvyydestä (*self-perceptions of efficacy*) muodostuu pitkälti oman aiemman toiminnan ja kokemuksen, sekä toiminnasta saadun palautteen myötä. Bandura pitää omaa aiempaa kokemusta ja positiivista sosiaalista vertailuarviota huomattavasti todennäköisempänä uuden toiminnan aikaansaajana kuin vahvaa sisäistä paloa jotain asiaa kohtaan. (Bandura 1986, 365.) Vahvaa sisäistä kiinnostusta jotain asiaa kohtaan ei pidetä tarpeeksi vahvana osoituksena siitä, että myös toiminta olisi välttämättä samalla tasolla ja johtaisi yksilön menestymiseen. Saamme palautetta omasta toiminnastamme jo lapsuudesta lähtien. Taitoja arvioidaan erilaisin kehuin tai kommentein, jotka lisäävät lapsen tai nuoren uskoa siihen, missä hän on hyvä. Käsitys omasta arvosta muodostuu osittain myös peruskoulussa, jossa kaikkia taitoja arvioidaan arvosanoin. (Skeggs 2004.)

Arvosanat ovat suomalaisissa peruskouluissa oppilaiden suoriutumisen mittareita. Arvosanojen oletetaan kertovan paljon siitä, kuinka hyvä kyseinen henkilö on missäkin asiassa. Usein unohdetaan, että arvosanat ovat kuitenkin vain yksi keino mitata kyseistä taitoa ja ne liittyvätkin useammin kykyyn oppia tai opetella asioita ulkoa kuin siihen, kuinka kykenevä yksilö todella kyseisessä asiassa on. Bandura (1986) käytti arvosanoja esimerkkinä myös omassa artikkelissaan, jossa käsitteli koettua minäpystyvyyttä. Hän väitti, että arvosanoja pohdittaessa tulee muistaa, että arvosana ei itsessään ole, tai sen ei ainakaan pitäisi olla, ainoa oppimisen tai opiskelun tavoite. Jos tavoite on oppia matematiikkaa, ei kokeesta saadulla arvosanalla pitäisi olla yhtä suurta painoarvoa kuin sillä, kuinka paljon yksilö on oikeasti sitä oppinut.

Arkikeskusteluissa käy usein ilmi ihmisten ominaisuuksien jako mustavalkoisesti eri kategorioihin. Kategorinen jako helpottaa ymmärtämään, mutta saattaa aiheuttaa myös vahvoja stereotyyppioita, kuten lukiokoulutukseen liitetty ajatus tulevasta akateemisesta urasta ja lukija-tyypistä tai ammatilliseen koulutukseen liitetty ajatus nopeasta siirtymisestä työelämään ja tekijä-tyypistä. Käsitykset omasta pystyvyydestä eivät muotoudu itsestään, vaan jo niihin ovat vaikuttaneet lukuisat eri ympäristötekijät sekä omassa lähipiirissä olevat ihmiset. Aikuisten on tapana tuoda stereotyyppioita ilmi lapsille

jo hyvin varhaisessa vaiheessa. ”Oletpa sinä kätevä käsistäsi!” juuri hienon legolinnan tehneelle lapselle saattaa jäädä tälle hyvinkin mieleen. Samalla kun rauhalliselle, yksikseen lukevalle lapselle saatetaan ilmaista tämän hyvästä keskittymiskyvystä. Vastaavat pienetkin viattomat huomautukset osana koulujärjestelmää, jossa kaikkia taitoja arvioidaan arvosanoin, ovat omiaan vaikuttamaan yksilön omanarvontuntoon ja siihen, missä tämä uskoo olevansa hyvä sekä pärjäävänsä.

Koettu epäpystyvyys (*perceived inefficacy*) potentiaalisissa tulevaisuuden tapahtumissa saattaa puolestaan aiheuttaa sekä pelonsekaisia odotuksia tulevasta että välttämiskäyttäytymistä (Bandura 1986, 365). Epäpystyvyyden tunnetta saattaa aiheuttaa yhteiskunnassa vallitsevat stereotypit ja ennakkoluulot eri sukupuoliin liitetystä ominaisuuksista. Esimerkiksi televisiomainosten vaikutusta yksilön suoriutumiseen on tutkittu. Tulokset osoittivat naisten suoriutuvan matemaattisista tehtävistä heikommin sen jälkeen, kun heille oli näytetty sukupuolistereotyyppinen mainos naispuoleisen henkilön huonosta suoriutumisesta matemaattista kyvykkyyttä vaativassa tehtävässä verrattuna tilanteeseen, jossa mainosta ei näytetty ennen tehtävää. (Davies ym. 2002.) Ennakkoluulot ovat haitallisia etenkin silloin, mikäli yksilö kokee muutoin olevansa kykenevä, sekä kiinnostunut jostain asiasta, mutta epäilee taitojaan johtuen omasta sukupuolestaan. Oman kyvykkyyden epäily saattaa johtaa lopulta jopa siihen, että yksilö jättää hakematta itseään kiinnostavalle alalle.

Oppilaiden suoriutumista eri oppiaineista on tutkittu kansainvälisesti muun muassa PISA-testien avulla. Selkeitä sukupuolieroja on havaittavissa niin tehtävistä suoriutumisessa, mutta lisäksi oppilaiden motivaatiossa ja pystyvyysuskomuksissa kohdistuen eri oppiaineisiin. Poikien on todettu omaavan korkeammat pystyvyysuskomukset matemaattisista sekä urheilullisuutta vaativista tehtävistä, kun taas tytöt uskovat suoriutuvansa parhaiten lukemisessa, äidinkielessä sekä sosiaalisissa aktiviteeteissa. (Kollmayer, Schober & Spiel 2018, 362; ref. OECD 2014.) Sukupuoliin liitettyjen ennakkoluulojen vaikutuksen yksilön käyttäytymiseen on todettu kasvavan selkeästi varhaisesta lapsuudesta nuoruusikään. Tähän nähdään vaikuttavan yksilön lähiympäristöstä, kuten perheeltä ja koulusta, helposti saatavilla olevat kulttuuriset sukupuoliin liitettyt mallit. Yksilö omaksuu sosialisoin myötä yhteiskunnassa vallitsevia kulttuurisia normeja hiljalleen osaksi omaa minäkuvaansa sekä käyttäytymistään. (Em. 365.)

Sukupuoli on yksi yleisimmistä tavoista jakaa itsemme sekä muut kategorioihin (Charles & Bradley 2009). Kategorioita on kuitenkin lukematon määrä erilaisia ja eri kategoriat voivat saada vallan eri tilanteissa. Teoria minimaalisten ryhmien paradigmasta on osoittanut, että ihmiset samaistuvat tiettyyn ryhmään hyvin vähäistenkin tilanteessa olennaiseksi muodostuvien tekijöiden kautta (Tajfel 1972). Turnerin mukaan ihmisen määrittäessä itsensä ja toisen saman kategorian jäseniksi, he liittyvät tällöin ryhmään liitetyt stereotyyppit osaksi myös omaa henkilökohtaista identiteettiään. Tätä kutsutaan kognitiiviseksi minäkuvan uudelleenmäärittelyksi. (Turner & Reynolds 2011, 403.) Turner (1984, 528) ehdotti ryhmäkäyttäytymistä eräänlaiseksi mekanismiksi identiteetin muodostumiselle. Peilaamme itseämme ja mielikuviamme muihin ympärillämme toimiviin ihmisiin ja liitämme minäkuvaamme siihen sopiviksi katsomiamme piirteitä.

Identiteetin muodostuminen ja esittäminen on projekti, jota teemme myös julkisesti monin eri tavoin. Kerromme esimerkiksi tarinoita henkilöhistoriastamme, otamme vastuuta omista teoistamme sekä osoitamme epäilyksen ja oikeudenmukaisuuden tunteita. Toimijuutemme eri tilanteissa rakentuu usein sen pohjalta, minkälaiseksi henkilökohtainen ja sosiaalinen identiteettimme on rakentunut. Pyrimme yleensä identiteetin jatkuvuuteen, minkä vuoksi identiteetillä on vaikutusta myös tekemiimme päätöksiin, jotka vaikuttavat tulevaisuuteemme. (Sabat & Harre 1992.) Tämä mahdollistaa yksilön henkilöhistorian narratiivisen analyysin kohti koulutusalan valintaa, sillä myös koulutusalan voidaan ajatella olevan jatke yksilön jo muotoutuneelle identiteetille.

Identiteetti voidaan ajatella kehittyvänä konstruktiona, johon vaikuttaa jatkuvat sosiaaliset vuorovaikutustilanteet elämänpolullamme. Narratiivit itsestämme ja omasta henkilöhistoriastamme ovat kehittyneitä tarinoita, jotka kerrotaan menneessä aikamuodossa käyttäen tietynlaista kieltä viitaten yleisiin uskomuksiin ja arvoihin, jotka yhteiskunnassa vallitsee. Ihmiset päätyvät tilanteisiin, jotka joko rakentavat tai ylläpitävät tyydyttäviä elämäntarinoita. Elämäntarinassa tulee olla nousuja sekä laskuja sen ollakseen ajateltavissa narratiivisena tarinana. (Polkinghorne 1988, 106.) Sosiaalinen identiteetti sekä sen rinnalla tapahtuva jatkuva itsekategorisointi ovat siis mekanismeja, jotka vaikuttavat merkittävästi siihen, mitä ajattelemme itsestämme. Ihmisen luontainen pyrkimys identiteetin jatkuvuuteen mahdollistaa sen, että elämämme tapahtumista on

rakennettavissa narratiivi, jonka tapahtumien syy-seuraussuhteita on mahdollista analysoida objektiivisesti.

3. Ammattikäsitteet ja niiden muotoutuminen

3.1 Stereotyyppit ja ennakkoluulot toimintaa ohjaavina tekijöinä

Tutkimusaineistoni käsittelee sukupuolelleen epätyypillisille aloille päätyneitä nuoria. Ajatus siitä, että on ylipäättään olemassa jollekin sukupuolelle tyypillisiä ja epätyypillisiä aloja, perustuu stereotyyppioille, jotka kohdistuvat eri sukupuoliin sekä ammatteihin. Tämän vuoksi on olennaista käydä läpi, mistä stereotyyppit ja ennakkoluulot kumpuavat. Ne ovat käsitteitä, joita käytetään paljon myös arkipuheessa, mutta niiden vaikutusta omaan jokapäiväiseen käyttäytymiseemme voi olla silti hankala havaita. Nykykulttuurille on yleistä faktan ja fiktion sekoittuminen, sillä altistumme stereotyyppioille esimerkiksi erilaisten sarjojen, elokuvien sekä muiden viihdesisältöjen kautta jopa haluamattamme (Hänninen 2000, 39). Tämä ylläpitää niin positiivisia kuin negatiivisiakin stereotyyppioita, joilla on vaikutusta myös käyttäytymiseemme.

Stereotyyppit sekä niiden myötä muotoutuvat ennakkoluulot ovat osa jokapäiväistä elämäämme ja tekevät ympäröivästä maailmasta meille helpommin ymmärrettävää. Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa stereotyyppian on määritelty tarkoittavan yleistettyä uskomusta, joko positiivista tai negatiivista, jostain asiasta ja sen luonteesta. Stereotyyppit ohjaavat sitä, miten havainnoimme ympärillämme olevia henkilöitä ja miten tulkitsemme heidän käyttäytymistään. Stereotyyppit voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia, mikä tarkoittaa, ettei niiden vaikutusta omaan käyttäytymiseen aina havaita. (Bodenhausen & Richeson 2010, 345.) Stereotyyppit auttavat meitä arkielämässä monin tavoin, mutta ne eivät ole luonteeltaan täysin harmittomia, sillä ne muun muassa ylläpitävät haitallisia valtasuhteita esimerkiksi eri sukupuolten välillä.

Sosiaalisiin statuksiin, kuten sukupuoleen, liittyy erilaisia kulttuurisia arvoja. On tutkittu, että miehillä nähdään olevan luonnostaan korkeampi status kuin naisilla, mikä ajaa eri sukupuolet luonnostaan epätasa-arvoiseen asemaan niin työelämässä kuin myös muilla elämän osa-alueilla. (Berger, Fisek, Norman & Zelditch 1977.) Yksilön henkilökohtainen tietovaranto sisältää yksilön henkilökohtaisten kokemusten lisäksi sosiaalisen tarinavarannon, joka sisältää kaikki tarinat, joille yksilö on altistunut erilaisten sosiaalisten suhteiden sekä esimerkiksi tiedotusvälineiden kautta (Hänninen 2000, 21). Tämä sisältää myös erilaiset yhteiskunnalliset normit, jotka ohjaavat jokapäiväistä toimintaamme. Stereotyyppit ohjaavat toimintaamme jopa siinä määrin, että niitä kutsutaan

luonteeltaan itseään toteuttaviksi, mikä puolestaan lisää niiden vahingollisuutta (Bodenhausen & Richeson 2010).

Ennakkoluuloja voidaan pitää luonteeltaan jopa haitallisempina kuin stereotyyppioita niiden jo valmiiksi negatiivisen vaikutuksen vuoksi. Allportin (1954, 9; ref. Bodenhausen & Richeson 2010, 342) klassikkomääritelmän mukaan ennakkoluulot ovat antipatioita, jotka perustuvat virheellisiin ja joustamattomiin yleistyksiin, sekä kohdistuvat joko kokonaiseen ryhmään tai yksilöön johtuen tämän ryhmäjäsenyydestä. Ihmisillä on luontainen tarve jäsenellä tietoa ympärillään, mikä ajaa meidät ryhmittelemään myös muita ihmisiä ryhmiin tiettyjen ominaisuuksien perusteella, joita he meidän havaintojemme perusteella omaavat. Ennakkoluuloja voi olla lukuisista eri ominaisuuksista johtuen, minkä vuoksi ennakkoluulojen tutkimuksessa tulee aina ottaa huomioon kokonaistilanne. Eagly & Diekmann (2005) mainitsevat esimerkissään, kuinka ihmiset eivät välttämättä ole ennakkoluuloisia yleisesti naisia kohtaan, mutta he saattavat silti olla ennakkoluuloisia tiettyä naista kohtaan silloin, kun hän toimii esimerkiksi tiettyssä sosiaalisessa roolissa, johon miehet on nähty perinteisesti sopivampana.

On kyseenalaistettu, miksi ennakkoluuloja ylipäättään edelleen on, vaikka tiedämme niistä ja niiden haitallisesta luonteesta jo niin paljon. Yhtenä selityksistä on pidetty ihmisluonteeseen lähes sisäänrakennettua tarvetta luokitella itsensä sekä muut tiettyihin ryhmiin pyrkien tekemään ympäröivästä maailmasta helpommin ymmärrettävää. Tästä voi aiheutua ryhmien välisiä konflikteja sekä sisäryhmän suosinnasta johtuvaa ryhmien välistä vertailua. (Bodenhausen & Richeson 2010, 349.) Myös ryhmän jäsenet, joihin ennakkoluulot kohdistuvat, ovat yleensä tietoisia heihin kohdistuvista asenteista ja odotuksista. Tämä saattaa myös osaltaan vaikuttaa yksilön halukkuuteen hakeutua esimerkiksi tiettyyn asemaan, mikäli hän tietää, että se tulee vaatimaan enemmän vaivaa kuin johonkin toiseen asemaan hakeutuminen, jota pidettäisiin häneltä odotettuna.

Ihmisillä on luontainen tarve kuulua joukkoon ja ryhmään identifioitua usein nimenomaan yhdistävien ominaisuuksien tai piirteiden kautta. Haitalliseksi stereotyyppiä ja ennakkoluuloja muuttuvat silloin, kun ne alkavat rajoittaa toimintaamme ja kykyämme arvioida ympäristöämme sekä siinä toimivia ihmisiä. Saman sosiaalisen ryhmäidentiteetin omaavat tapaavat esimerkiksi suosia muita samaan ryhmään kuuluvia jäseniä, mikä johtaa pahimmillaan syrjintään. Syrjinnän voidaan määritellä tarkoittavan

yksilöiden eriarvoista kohtelua perustuen heidän ryhmäjäsenyyksiinsä. Syrjinnän syynä voi olla esimerkiksi ennakkoluulot tai oman sisäryhmän suosinta. (Bodenhausen & Richeson 2010, 343.)

Useat tutkimukset ovat todistaneet, että matalan statuksen omaavan ryhmän jäsenet identifioituvat ryhmäänsä vähemmän kuin jäsenet, jotka kuuluvat korkean statuksen omaaviin ryhmiin (Branscombe, Ellemers, Spears & Doosje 1999). Mikäli ryhmien väliset suhteet muuttuvat, on mahdollista, että myös ihmisten identifioituminen omaan ryhmäänsä muuttuu. Eriarvoisessa asemassa olevien statusryhmien suhteiden muuttaminen on siis olennaista myös miehistä ja naisista keskusteltaessa, sillä tällöin identifioituminen aloihin, jotka eivät alun perin kuuluneet omaan identiteettiin saattaa helpottua.

Sukupuoliin liitetyt stereotypiat tulevat näkyviin usein jo hyvin varhaisessa vaiheessa lapsen kasvaessa nuoreksi aikuiseksi. Identiteettimme kehitykseen vaikuttaa lapsuudessa mitä ympäristömme ja meille siinä merkitykselliset ihmiset meille kertovat, sillä yksilön ajatellaan oppivan kulttuurinsa normit sekä käyttäytymisen mallit sosialisoin myötä. Tämä asettaa meille läheiset ihmiset suureen vastuuseen siitä, miten meille opetetaan asioista puhuttavan. Lasten voidaan ajatella sosiaalistuvan maailmaan siis tarinoiden kautta, joita ympärillämme olevat läheiset meille kertovat. Tarinoiden kautta opitaan kulttuurisia odotuksia niin työstä, mutta myös esimerkiksi erilaisista sosiaalisista rooleista ja statuksista. (Hänninen 2000, 46.) Sosiaalisen konstruktionismin mukaan kieli ja sen avulla muodostetut narratiivit muokkaavat käyttäytymistämme jopa tiedostamattamme. Opimme eri tapahtumien väliset syy-seuraus-suhteet eli niin kutsutun narratiivisen ymmärryksen (*narrative ordering*) jo hyvin varhain 2–10-vuotiaana, minkä vuoksi jo lapsuutemme tapahtumilla voi olla merkittäviä vaikutuksia siihen, miten katsomme maailmaa aikuisuudessa. (Em. 22.)

Ympärillämme olevien ihmisten lisäksi median vaikutus ajatuksiimme sekä käyttäytymiseemme on alati kasvava ja merkittävä. Sukupuolistereotyyppioita on hyödynnetty esimerkiksi mainonnassa jo vuosikymmenien ajan tavoitteena potentiaalisena pidettyjen asiakkaiden parempi identifioituminen tuotteeseen tai palveluun, minkä ajatellaan aikaansaavan ostopäätöksen. Mediassa esitetyt tilanteet pyrkivät usein kopioimaan tosielämän tilanteita, mikä tapahtuu usein

vähemmistöryhmien kustannuksella. Vähemmistöasemassa olevan henkilön esittämistä hänelle epätyypillisessä roolissa ei pidetä yhtä tuottavana mainonnan näkökulmasta, mikä puolestaan vähentää vähemmistöryhmien näkyvyyttä, tunnettuutta sekä tätä kautta myös yhteiskunnallista normaaliutta entisestään. (Pereira, Verissimo, Diaz & Correia 2013, 276.)

Mediassa esitettyjen negatiivisten sukupuolistereotyyppien on tutkitusti todettu vaikuttavan niin naisten uravalintaan kuin myös yksilön suoriutumiseen tehtävästä, jossa tämän ajatellaan suoriutuvan heikommin sukupuolistereotyyppioista johtuen (ks. Fox & Renas 1977, Steele & Ambady 2006, Davies 2011). Riittää, että kategoria sukupuoli tuodaan tilanteessa esiin pieninkin vihjein tai esimerkiksi naisten ollessa ryhmätilanteessa selkeä vähemmistöryhmä, niin yksilön sukupuolistereotyyppiset ajatukset omasta epäpystyvyydestä aktivoituvat ja johtavat huonompaan tehtävästä suoriutumiseen (Oswald 2008, 197). Ennakkoluuloja pidetään usein täysin sosialisatian mukana opittuina, mutta on tutkittu, että ennakkoluuloja viriää myös automaattisesti jo varhaisessa lapsuudessa (Dunham, Baron & Banaji 2008). Ympäristön ja siinä olevien ihmisten merkitystä ennakkoluulojen kehityksessä voidaan pitää merkittävänä, mutta on tärkeää tiedostaa myös niiden osittain automaattisesti muotoutuva luonne.

3.2 Ammatteihin liitetyt käsitykset

Yksilön ammatillinen identiteetti voidaan käsittää yksinkertaisesti yksilön käsitykseksi itsestä ammatillisena toimijana. Kuten identiteetti, myös ammatillinen identiteetti on monimuotoinen sekä kontekstista riippuen myös muuttuva. Ammatillinen identiteetti perustuu aina yksilön elämänhistoriaan sisältäen lisäksi niin työtä koskevat arvot, eettiset ulottuvuudet kuin myös tulevaisuuden tavoitteet sekä uskomukset omasta kyvykkyydestä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 26.) Meadin (1964, 3) mukaan identiteetti kehittyy aina suhteessa muihin ihmisiin, sekä yksilön keräämän sosiaalisen kokemuksen myötä. Myös ammatillisen identiteetin rakentuminen on aina muista riippuvainen prosessi, mikä tarkoittaa, että se on altis ympäristöstä kumpuaville stereotyyppioille ja ennakkoluuloille, mitä liitetään esimerkiksi eri ammatteihin tai sukupuoliin.

Ammattikäsitteisiin liitetään usein etenkin erilaisia maskuliinisina tai feminiinisinä pidettyjä piirteitä, jotka voivat osaltaan rajoittaa tai mahdollistaa yksilön identiteetin jatkuvuutta tietyssä ammattiasemassa toimiessaan tai siihen hakeutuessaan (Abbis 2011). Työhön liitetyt odotukset ja sitä kautta sen merkitys yksilölle määräytyy pitkälti sen mukaan, miltä työn merkitys näyttää laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla kyseisessä ajassa ja paikassa. Yleisesti työn ajatellaan lisäävän niin yksilöiden, yhteisöjen kuin yhteiskuntienkin hyvinvointia. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa oletukset kunnollisen naisen tai miehen ominaisuuksista sekä odotetusta käyttäytymisestä heijastui ennen kaikkea ajankäyttöömme eli myös työntekoon. (Koistinen 2014, 87.) Ammattikäsitteitä ja niiden muotoutumista on tutkittu vertaillen erilaisia töitä sekä työhön liitettyjä piirteitä toisiinsa. Tutkimusten mielenkiinnonkohteena on ollut niin työstä saatava kunnia, sen vaatima älykkyys sekä siitä saatava materiaallinen palkkio. (Reeb 1979.) Edellä mainitut, usein työssä hyvin tavoiteltavina pidetyt piirteet liitetään edelleen useammin maskuliinisina kuin feminiinisinä pidettyihin ammatteihin. Feminiinisiin ammatteihin liitetään puolestaan ominaisuudet kuten hoiva sekä tunteiden esittäminen. (Brescoll 2016.)

Ammatteihin liitettyjen stereotyyppien haitallisuutta kuvastaa muun muassa se, että stereotyyppit ovat usein jopa helpommin saatavilla tai yksilön tiedossa kuin todellinen faktatieto jonkin ammatin työnkuvasta. Kun tietoa eri aloista on saatavilla vain vähän, korostuu sukupuolistereotyyppiset mielikuvat esimerkiksi koulutusvalintatilanteessa. (Tanhua 2019b.) On tutkittu, että työn ja sukupuolen ollessa toisilleen sopivia, joutuu työntekijä kohtaamaan vähemmän ennakkoluuloja tai kielteistä arviointia omista taidoistaan. (Smith, Rosenstein, Nikolov & Chaney 2019.)

Suomalaisten nuorten työelämäntietouden on nähty viime vuosien tutkimusten perusteella olevan edelleen huonolla tasolla, eikä käsitteitä monista ammanteista tai niiden todellisesta sisällöstä juuri ole (Talous ja nuoret TAT 2019). Eri koulutusaloille saatetaan siis päätyä hyvin vähäisten tietovarantojen varassa, mikä lisää ennakkoluulojen ja stereotyyppien vaikutusta koulutusvalintaan. On tutkittu, että jopa eri ammattialojen nimikkeillä on vaikutusta siihen, minkälainen mielikuva kyseisestä alasta muodostuu. Mielikuvien todettiin olevan erilaisia verraten ammatin todelliseen sisältöön etenkin silloin, kun varsinaista kuvausta ammatista ei löytynyt ja yksilö joutui miettimään vastauksen puhtaasti omien mielikuvien pohjalta. (Osipow 1962.)

Ammattinimikkeisiin liitetään siis jo tietynlaisia mielikuvia. On olemassa lukuisia ammattinimikkeitä, mitkä sisältävät suoran viittauksen sukupuoleen. Hyviä esimerkkejä vastaavista ammattinimikkeistä suomen kielessä ovat lakimies, palomies sekä esimies. Kyseiset nimikkeet ovat olleet niin juurtuneita kielenkäyttöömme, että niiden vahingollisuutta on ollut vaikea huomata. Nimike on tällöin kuitenkin jo selkeä osoitus siitä, kumman sukupuolen edustajan ominaisuudet näyttäytyvät tehtävän kannalta toivotumpina. Sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden vaikutusta mielikuviin eri ammateista on tutkittu etenkin kansainvälisesti. Tutkimustulokset ovat osoittaneet, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet vaikuttavat sekä uskomuksiin tietyn ammatin ihanne-edustajasta että halukkuuteen hakeutua kyseiselle alalle (Vervecken ym. 2015).

Ammattikäsitusten muotoutumiseen vaikuttavat lisäksi malliesimerkit, joita yhteiskunta tai media meille tarjoaa. Naisten on tutkitusti katsottu identifioituvan enemmän roolimalleihin, jotka ovat heidän kanssaan samaa sukupuolta ja kokevat heidän antaman esimerkin myös todennäköisempänä minäpystyvyyden kohottajana. Vähemmistöryhmään kuuluvan jäsenen käsitykset itsestään on nähty paranevan myös muissa kyseisessä tilanteessa tai yleisesti vähemmistössä olevien jäsenten keskuudessa, mikäli toinen samaan vähemmistöön kuuluva jäsen menestyy. (Lockwood 2006, 36–37.) Kulttuuriimme on juurtunut niin stereotyyppioita, ennakkoluuloja kuin myös jatkuvasti toistamiamme tapoja ja käytänteitä, mitkä ylläpitävät nyt jo vanhoillisena pidettyjä ammattikäsitteitä. Avainasemassa luonteeltaan haitallisten ammattikäsitteiden purkuun on tietoisuuden lisääminen eri aloista ja niiden konkreettisesta sisällöstä, jolloin valintoja ei tarvitse tehdä pelkkien mielikuvien varassa.

4. Aineisto ja menetelmät

4.1 Haastatteluaineisto

Tutkimusaineistoni koostuu 33 ammatilliseen koulutukseen hakeutuneen oppilaan haastatteluista. Haastatteluja pidettiin yhteensä 20; kolme ryhmähaastattelua, kolme parihaastattelua ja 14 yksilöhaastattelua. Kaikki haastateltavat olivat haastatteluiden ajankohtana opiskelijoina sukupuolelleen epätyypillisillä koulutusaloilla. (Hoikkala 2019, 99.) Haastateltavista 22 oli naisia ja 11 miehiä. Suurin osa haastateltavista on 16–17-vuotiaita nuoria, jotka ovat hakeutuneet ammatilliseen koulutukseen suoraan peruskoulusta, mutta osa haastateltavista on myös vanhempia alanvaihtajia. Haastateltavien iät eivät tule haastatteluissa systemaattisesti esille, vaan niihin viitataan satunnaisesti puhuttaessa esimerkiksi valmistumisesta tai vuosista, joita yksilöllä on työurallaan takana. Aineistossa esiin nousevia tutkintoja ovat sosiaali- ja terveystieteiden, logistiikan, ajoneuvoasentajan, ilmanvaihtoasentajan, kone- ja automaatiotekniikan sekä parturi-kampaajan perustutkinnot.

Haastatteluaineisto kerättiin osana Purkutalkoot-hanketta, joka on laaja-alainen vuosien 2017–2019 aikana toteutettu hanke, jonka on rahoittanut valtioneuvoston kanslia. Hankkeen toteutuksesta vastasi Nuorisotutkimusverkosto yhdessä Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksen kanssa. (Nuorisotutkimusseura & Otus 2019, 3.) Hankkeen tavoitteena on ollut monimenetelmällisesti tutkimalla selvittää, mistä nuorten koulutusvalinnat kumpuavat. Hankkeen laadullinen haastatteluaineisto käsittelee yksilöitä, jotka ovat poikenneet perinteisistä sukupuoleen liitetyistä rooliodotuksista. Haastattelut pidettiin viidellä eri paikkakunnalla vuoden 2017 marraskuun ja vuoden 2018 huhtikuun välisenä aikana. Haastattelut äänitettiin haastattelutilanteissa, joiden kesto vaihteli 0,5–1,5 tunnin välillä. Tämän jälkeen haastattelut on litteroitu sanataarkasti sisältäen lisäksi merkkejä puhujan pitämistä tauoista, mutta esimerkiksi äänenpainoja litteraatiot eivät sisällä. Aineistosta on poistettu kaikki tunnisteelliset tekijät, kuten asuinpaikat tai aiemmat työpaikat, joten haastateltavat eivät ole tunnistettavissa aineistosta.

Laadullinen haastatteluaineisto on koottu triangulaation periaattein ja siinä on hyödynnetty Purkutalkoot-hankkeen (2019) aiempien aineistojen tuloksia. Oppilashaastatteluiden keräämisessä on laajalti hyödynnetty etenkin kvantitatiivisen

analyysin tuloksia. Haastatteluiden tutkimuspaikkakunnat valittiin epätyypilliselle alalle hakeutumista lisäävien ja vähentävien tekijöiden erityisten alueellisten seikkojen mukaisesti. Tulokset myös suuntasivat haastattelukeskusteluiden teemoja. Hankkeen kvantitatiivisia tuloksia on siis koeteltu kvalitatiivisin menetelmin. Haastatteluista muodostuva aineisto on näyte, eikä otos, ja tutkimuksen logiikkana on tapaustutkimus. (Em. 103.) Tapaustutkimuksella tarkoitetaan, että tutkittu kohde on jokin selkeä, rajattu kokonaisuus. Sosiologisesta näkökulmasta tapaustutkimuksen tavoitteena on usein pyrkiä kuvaamaan, analysoimaan ja uudelleenrakentamaan tutkimuksen kohteena olevia tapauksia. (Hamel, Dufour & Fortin 1993.)

Haastattelut organisoitiin yhdessä oppilaitosten oppilaanohjauksen henkilökunnan kanssa ja ne pidettiin eri koulutuskuntayhtymien oppilaitoksissa. Haastattelijoina toimivat Tommi Hoikkala, Atte Vieno, Ville Pöysä, Jenni Lahtinen ja Olli Haanpää. Laadullista haastatteluaineistoa on käsitelty hankkeessa jo teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Jo tehdyn analyysin avulla koeteltiin, kehiteltiin ja sovellettiin Stephanie Steinmetzin (2012) nuorten ammattikäsitysten syntymekanismeja koskevaa teoriaa. Tommi Hoikkala esittelee hankkeen raportissa analyysin, joka on nimettävissä nuorten opiskeluvalintojen sosialisaatiomaiseman kontekstimalliksi. (Hoikkala 2019, 90–94.) Sosialisaatiomaisemien kontekstimalli esittelee seitsemän erilaista kouluinstituutioista ulkopuolista kontekstia, joiden nähdään vaikuttaneen nuorten uravalintoihin. Viittaan hankkeessa jo esiteltyyn malliin tarkemmin tutkielmani pohdintakappaleessa (kappale 6.2).

Laadullisen aineiston tutkimiseen on olemassa erilaisia näkökulmia ja tarkastelutapoja, joilla laadullisen aineiston sisältöä on mahdollista jäsentää ja analysoida. Haastattelulitteraatioiden analysointi on oiva työkalu, jos tarkoituksena on vastata kysymykseen, miten jokin ilmiö tai asia tapahtuu. Sen avulla päästään sen ytimeen, miten jokin prosessi todella etenee. Narratiivinen analyysi vaatii osakseen aineiston, joka on jo valmiiksi tarinamuodossa tai tarjoaa tarvittavat ainekset tarinan muodostamiselle. Kriteerinä pidetään toisiaan seuraavia tapahtumajaksoja, joiden välille voidaan rakentaa jonkinlainen syy-seuraus-suhde. (Tammi 2006, 22.) Purkutalkoot-hankkeen (2019) haastatteluaineisto rakentuu toisiaan seuraavista vastauksista haastattelukysymyksiin, jotka muodostavat lopulta erilaisista haastateltavien elämää kuvaavista sekvensseistä tarinan, joka kuvaa yksilön henkilöhistoriaa haastattelukysymysten näkökulmasta.

Aineistoa analysoitaessa on aina olennaista pitää mielessä tutkimuskysymys, mihin aineistoa analysoimalla pyritään löytämään vastaus. Tavoitteenani on haastatteluja narratiivisesti analysoimalla selvittää, minkälaisia tyyppitarinoita rooli-odotuksista poikkeavien haastateltavien vastauksista on mahdollista rakentaa. Toivon tämän lisäävän ymmärrystä siitä, miten vastaavan päätöksen tehneitä voidaan tukea, sekä miten eri aloille kohdistuvia sukupuolirooli-odotuksia voidaan vähentää. Käyn seuraavaksi läpi, mitä narratiivinen analyysi on ja miten olen hyödyntänyt menetelmää tutkimuksessani.

4.2 Narratiivinen analyysi

Käsite *narratiivi* on synonyymi niin tarinalle kuin kertomuksellekin, ja se voidaan ajatella loogisena tapahtumakulkuna, joka jäljittelee toimintaa ja elämää (Hänninen 2000, 20). Mielenkiinto tarinallisuuteen ja sen tutkimiseen on lähtenyt tarinallisuuden ymmärtämisestä olennaiseksi osaksi inhimillisiä tapahtumia ja niiden ymmärtämistä sekä jakamista. Tarinoiden saatavuus on kehittynyt vuosi vuodelta aina kirjapainosta ja lukutaidon yleistymisestä kulttuurien välisten kontaktien lisääntymiseen ja sähköisen joukkotiedotuksen kehittymiseen (em. 39). On oletettavaa, että tarinoita on ollut jo esihistoriallisella ajalla, sillä tarinankerronta liittyy kahteen ihmislajin selviytymisen kannalta olennaiseen piirteeseen, jotka ovat kyky muodostaa skenaarioita ja suunnitella tulevaa, sekä kanssaihminen intentioiden ja mielen liikkeiden ”ennustaminen”. Yksi tarinoiden olennaisimmista funktioista on yhteisten toimintatapojen ja normien neuvottelu, mikä tapahtuu tarinoiden kautta ikään kuin vahingossa. Tarinat ovat työväline niin kulttuurien, historian kuin perinteidenkin muodostumiseen. (Bruner 1991, 17–18.) Vastaavaa neuvottelua tapahtuu laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla, mutta myös esimerkiksi perheiden ja kaveriporukoiden kesken.

Nykykulttuurille on ominaista toden ja fiktion sekoittuminen, sillä tarinoiden esityksiä katsotaan nykyään eniten television ja elokuvien välityksellä. Myös suhteemme tarinoihin on vuosi vuodelta muuttunut. Moraalisia arvoja on perinteisesti opetettu tarinoiden avulla, mutta meillä on kuluttajina nykyään myös suurempi valta päättää, minkälaiselle sisällölle haluamme lopulta altistua. (Hänninen 2000, 38–39.) Julkisten ja sosiaalisten mallitarinoiden kirjo on nykyään valtava, mikä lisää osaltaan mielenkiintoa siihen, minkälaisen mallitarinoiden yksilöt tiedostavat vaikuttaneen esimerkiksi tehtyihin päätöksiin ja minkä puolestaan ei.

Narratiivinen analyysi pureutuu tarinoihin; niiden kieleen, sisältöön sekä niiden avulla luotuihin merkityskokonaisuuksiin. Narratiivisen tutkimuksen tieteenfilosofinen historia lähtee sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvasta oletuksesta siitä, että ihminen on kielellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen olento, joka luo yhteistä todellisuuttamme kaikella tekemisellään (Bruner 1991, 6). Narratologisessa perinteessä kielen nähdään ohjaavan sekä visiotamme, että maailmankatsomustamme (Bal 2017, 12). Paljastamme kerronnan avulla aina enemmän, mitä sanomme, sillä tietyt asiat kertovat kerrottuna aina lisää jostain toisesta (em. 15). Jakobsonin kommunikaatioteorian mukaan haastattelutilanteessa vallitsee oletus, että haastattelija hahmottaa haastateltavan kertoman samojen merkityskokonaisuuksien kautta kuin haastateltava itse (Polkinghorne 1988, 33). Mikäli haastateltava, eli kertoja, ei tarjoa selitystä kahden tapahtuman välillä, on kuulijan tehtävä kysyä tarvittaessa tarkentava kysymys, jotta juoni pysyy ymmärrettävänä. Tarinan ymmärtämisessä olennaiseksi muodostuu lisäksi niin kerronnan hetki, konteksti sekä kertojan oma rooli tämän kertomassa tarinassa.

Narratiivisuuden keskeisenä ajatuksena nähdään, että vain muodostamalla elämämme tilanteista tarinoita ja niiden osia, luomme elämällemme merkityksiä. Tarinoiden osat muodostavat yhdessä juonen, jonka kautta elämälle muodostuu laajempi järjestys sekä merkitys. (Hydén 2010, 34.) Kertomus muodostuu alusta, keskikohdasta ja lopusta, jotka muodostavat yhdessä kertojalleen merkityksellisen kokonaisuuden. Tarinalla ilmaistaan siis jokin abstrakti juoni ja se saatetaan tehdä lukuisin eri ilmaisukeinoin. (Hänninen 2000, 20.) Kertomuksen tehtävä on organisoida ja tehdä menneisyyden aidoista tapahtumista merkityksellisiä. Narratiivinen merkitys muodostuu sen kautta, minkälaiseksi tiettyjen tapahtumien merkitys näyttäytyy itse kertojalle suhteutettuna tiettyyn teemaan, kuten uravalintaan. (Polkinghorne 1988, 160.) Olennaista on siis selvittää, mikä on ollut erilaisten elämänvaiheiden tai -tapahtumien merkitys yksilölle itselleen. Julkilausuttujen vastausten analysoinnin lisäksi, narratiivisen analyysin avulla pyritään usein saavuttamaan tarinoiden taustalla piilevä todellinen syy yksilön toiminnalle, eli esimerkiksi kertojan sisäinen tarina. Narratiivisessa analyysissä kuvaillaan prosessia, joka on johtanut tiettyyn tutkimuksessa mielenkiinnonkohteena olevaan pisteeseen. Narratiivisen analyysin avulla ei yleensä esitetä esimerkiksi erilaisia syy-seuraus-suhteita faktana, sillä linkki yksilön aikomusten sekä todellisten tekojen välillä nähdään liian heikkona. (Bruner 1991, 7.) Narratiivisuus ja oman elämänhistorian

muodostaminen tarinalliseen muotoon nähdään hyvänä välineenä myös itsereflektioon ja sitä käytetään apuna esimerkiksi psykoterapiassa (Polkinghorne 1988, 20).

Yksilöiden elämänpolusta tuli mielenkiintoinen tutkimuskohde niin psykologian kuin myös muiden humanististen tieteiden keskuudessa jo 1920-luvulta alkaen useiden aiheeseen keskittyvien tutkimusten myötä (em. 104). Narratiivinen analyysi tuli osaksi sosiaalitieteellistä tutkimusta hiljalleen 1980-luvulta eteenpäin ja on tämän lisäksi vakiintunut osaksi jo monia tieteenaloja, kuten kasvatustieteitä, kirjallisuuden ja kielitieteiden tutkimusta sekä psykologiaa (Benwell & Stokoe 2006, 130). Ihmisen toiminta tapahtuu harvoin pelkästään kyseisessä hetkessä muodostuvista impulsseista käsin, minkä vuoksi useat ilmiöt vaativat laajemman henkilöhistorian tarkastelun tullakseen todella ymmärretyiksi. Narratiivinen analyysi on tutkimusmenetelmä, joka tarjoaa välineet ilmiöiden tarkasteluun laajemmista merkityskokonaisuuksista käsin.

Kertomuksia on lukuisia erilaisia ja käsitettä käytetään aktiivisesti myös arkipuheessa, mikä osaltaan vaikeuttaa käsitteen käyttöä tutkimuksellisessa tarkoituksessa. Viittaan kertomuksella tutkielmassani lähinnä haastateltavien puheellaan muodostamiin *merkityskokonaisuuksiin*. Kertomuksen käsitettä on tutkittu laajalti esimerkiksi kirjallisuustieteissä, jossa mielenkiinnonkohteena on ollut esimerkiksi kertomuksen kieliopin, eli rakenteen muodostaminen (Rimmon-Kenan 1991, 16). Käsite on moniulotteinen, mikä on johtanut käsitteen lukuisiin eri käyttötapoihin. Minimitarinan määritelmänä pidetään kolmea yhteen liitettyä tapahtumaa. Niistä ensimmäinen viittaa tilaan, jossa yksilö on aluksi. Toinen tapahtumista on puolestaan tarinan aktiivinen vaihe, joka nähdään kolmannen tapahtuman aikaansaajana. Kolmas tapahtuma on tällöin tila, johon toiminnan kautta päädytään. (Prince 1973, 31; ref. Rimmon-Kenan 1991, 28.) Hänninen (2000) erotteli väitöskirjassaan käsitteen ongelmallisuuden vuoksi toisistaan erilaisia tarinallisuuden ilmenemismuotoja, joista koen *kertomuksen* lisäksi *draaman* käsitteen tutkimukseni kannalta olennaiseksi. *Draaman* käsitteellä viitataan itse elävään elämään ja sen toiminnallisiin prosesseihin, jossa sisäisen tarinan muodostamia ajatuksia ja tulkintoja pyritään luomaan toteen. *Sisäisen tarinan* voidaan puolestaan ajatella olevan jäsenyys yksilön mielen sisäisistä prosesseista, joissa ihminen ei vain kerro, vaan lisäksi myös tulkitsee omaa elämäänsä erilaisten kulttuuristen merkityskehyksen kautta (Hänninen 2000, 20).

Hänninen (2000) jaottelee käsitykset tarinoista väitöskirjassaan kolmeen osaan. Tarinallisia malleja voidaan ajatella yksinkertaisesti kerrontaa ohjaavina rakenteina, jotka auttavat meitä jäsentämään elämän monimuotoisuutta niin, että ne ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä. Neutraalin ajattelutavan mukaan elämä ja kerronta ovat toisistaan erillisiä, eivätkä tarinat kykene tavoittamaan kaikkia eletyn elämän polkuja. Kielteinen ajattelutapa näkee tarinalliset mallit puolestaan kulttuurisina rakenteina, jotka nimenomaan pakottavat ihmiset jäsentämään omaa elämäänsä tietyn, yhteisen kaavan mukaisesti. Tarinoiden voidaan ajatella pakottavan meidät yhtenäisyyteen, sekä ne antavat meille virheellisen käsityksen maailman ymmärrettävyydestä. Myönteinen tapa hahmottaa tarinallisuutta korostaa puolestaan tarinamallien ja yksilöllisen kokemuksen välistä suhdetta, jolloin tarinamallit nähdään kulttuurisesti tuotettuina välineinä, jotka auttavat meitä sekä muita ympärillämme olevia ymmärtämään meitä ja ajatuksiamme. Yksilö voi tällöin käyttää tarjolla olevia välineitä omien tarkoituksiensä mukaisesti ja ihminen nähdään nimenomaan yksilönä, jolla on valinnanvaraa sekä päätösvaltaa oman elämänsä määrittämiseen. Tarinoiden nähdään tuottavan merkityksiä sekä organisoivan yksilön kokemuksia. Tarinat myös tuottavat uusia merkityksiä, jolloin yhteiskunnan ja sen arvojen pakottavuus vähenee. (Em. 78.) Hahmotan tarinat analyysissäni myönteisen ajattelumallin mukaisesti ymmärrystä lisäävinä välineinä, joiden avulla on mahdollista lisätä ymmärrystä myös päätöksiin vaikuttaneista ympäristötekijöistä.

Narratiivista analyysia käytetään humanistisessa tutkimuksessa yleensä joko tavoitteena analysoida narratiiveja, joita yksilöillä tai ryhmillä jo on tai selittää narratiivin avulla, miksi jokin asia tapahtui. Jälkimmäinen tutkimustavoite on luonteeltaan selittävä ja pyrkii yleensä vastaamaan miksi-kysymykseen. (Polkinghorne 1988, 161.) Käytämme usein vastaavaa selittämisen tapaa jopa arkisissa keskusteluissamme, kun käymme läpi sitä, miksi jokin tapahtuma sattui meille itsellemme tai jollekin muulle. Luomme tästä selittävän narratiivin. Narratiivinen tutkimusraportti luo uudelleen historian tai narratiivin, joka on johtanut tarinan lopputulokseen. Raportti keskittyy olennaisena pidettyihin tekijöihin, joiden koetaan vaikuttaneen juonenkulun suuntaan. Raportin tarkoituksena ei ole luoda yleistettäviä lakeja, jotka pitäisivät aina paikkansa, kun tiettyyn lopputulokseen ajaututaan, vaan se osoittaa ne päätöksenteon kohdat, joissa erilaiset toimintatavat olisivat voineet johtaa erilaiseen lopputulokseen. Narratiivinen raportti ikään kuin perustelee ja tekee tietyistä päätöksistä uskottavan. (Em. 171.)

Eletyn elämän tapahtumien tulkinnat ovat olennainen osa nuorten ammattikäsitteitä ja niiden muodostumista. Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat valinnoilleen ja näkevätkö he kulttuurisen, sosiaalisen tai fyysisen ympäristön merkityksellisenä vaikuttajina? Narratiivisella analyysillä voidaan muodostaa erilaisia tyyppikertomuksia, jotka kertovat yleisistä ajattelu- ja toimintatavoista. Näiden kautta on mahdollista analysoida, mitä erilaisia merkityksiä ja asenteita tutkimuksen teemoihin liitetään. Pyrin suorittamaan analyysini aineistolähtöisesti muodostaen haastatteluista erilaisia tyyppittelyjä siitä, miten nuoret näkevät itse epätyypilliseen koulutusalan valintaan johtaneen polun muotoutuneen ja minkälaisia ennakkoluuloja matka sisältää.

Mielenkiintoista on myös analysoida, miten nuoret asemoivat itsensä suhteessa ympäristöönsä sekä muihin elämässään oleviin ihmisiin. Lauri Rauhala (1993, 43–44) on käyttänyt tarinallisuuden tutkimuksissaan *situaation* käsitettä, jolla viitataan kokonaisuuteen, joka koostuu konkreettisista yksilöllisistä tilannetekijöistä, kuten asuinpaikasta, perhesuhteista tai terveydentilasta (Hänninen 2000, 20). Situaatioon eli yksilön elämäntilanteen kokonaisuuteen voidaan nähdä kuuluvaksi myös esimerkiksi sosiaaliset normit ja säännöt sekä lait, jotka osaltaan muodostavat yksilölle erilaisia mahdollisuuksia sekä rajoitteita. Situaatio vaatii toimintaa muuttuakseen, mutta sitä voidaan tulkita eri tavoin riippuen yksilön sisäisestä tarinasta ja yksilön tilanteelleen antamista merkityksistä. (Em. 21.) Weber on käyttänyt tarinoiden tapahtumien kausaliiteetin tutkimisessa ”Mitä jos?”-logiikkaa, jonka avulla pyritään selvittämään jonkin yksittäisen tapahtuman todellinen merkitys lopputulokseen. (Polkinghorne 1988, 173.) Esimerkiksi nuorelta tytöltä, joka on päätenyt autoalalle opinto-ohjaajan ja muiden läheisten vastusteluista huolimatta, mutta joka on viettänyt lapsuutensa korjaten autoja isänsä ja veljensä kanssa, voitaisiin kysyä ”Mitä jos et olisit harrastanut autojen korjailua isäsi kanssa pienenä, niin olisitko silti päätenyt autoalalle?”.

Narratiivit edustavat yksilön aktiivisia pyrkimyksiä järkeistää kokemuksiaan ja ne kiinnittyvät tämän vuoksi usein yksilölle merkityksellisiin sekä tämän vuoksi mieleen painuneisiin tapahtumiin (Ashforth & Schinoff 2016, 124). Tapahtumat ovat todennäköisesti ohjanneet yksilön elämän suuntaa tai toimineet jopa sen käännekohtina. Narratiivit muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kun yksilö pyrkii järkeistämään omia kokemuksiaan (em). Ne toimivat tällöin sillanrakentajina eri

identiteettien sekä roolien välillä, joita yksilö käy läpi elämänpolullaan (Ibarra & Barbulescu 2010, 139).

4.3 Koulutusalan valinta kertomuksena

Tutkimukseni tavoitteena on kartoittaa, minkälaisia polkuja haastateltavat ovat kulkeneet kohti sukupuolelleen epätyypillisiä jatkokoulutusvalintoja. Narratiivisuudessa pidetään perustavana oletuksena sitä, että kaikella ihmisen ajattelulla ja toiminnalla on jonkinlainen tavoite, jota kohti se pyrkii. Ihmisen intentionaalinen toiminta voidaan aina nähdä tarinallisena toimintana eli toimintana, jota ohjaa sisäisessä tarinassa muodostuvat ajatukset omasta tulevaisuudesta (Hänninen 2000, 54). Toimintaa voidaan ajatella aktiviteetteina, joita erilaiset säännöt ohjaavat (Polkinghorne 1988, 137). Uravalintateorioille ominaisen oletuksen mukaisesti päätös opiskelupaikan suhteen tehdään tavoitteena löytää itselleen mieluinen tai muutoin yksilön arvoille tai tavoitteille sopiva ammatti. Pyrin narratiivisen analyysin avulla selvittämään, miten nuoret hahmottavat päätökseensä johtaneen polun. Haastateltavien sisäisen tarinan analysointi vaatii tuekseen spesifimmin yksilöiden henkilöhistoriaa käsitelleen aineiston, mikä ei ole ollut tutkimusaineistoni alkuperäinen päämäärä. Koen draaman käsittelyn tutkimukseni kannalta tämän vuoksi olennaisemmaksi. Mielenkiinnon kohteena on siis eletyn elämän toiminnalliset prosessit, jotka ovat johtaneet rooli-odotuksista poikkeavaan tarinaan.

Elämä muodostuu erilaisista projekteista, jotka ovat ajateltavissa tarinana (Carr 1986; Hänninen 2000, 54). Tarinamuotoisilla projekteilla ajatellaan aina olevan alku, käännekohta, sekä loppu. Hyvä esimerkki lyhyemmästä projektista on esimerkiksi kandidaatin tutkielman kirjoittaminen ja pidemmästä puolestaan pidempään työelämässä olleen uratarina tai oman kasvatuksen reflektointi. Myös opiskelualan valinta voidaan hahmottaa yhtenä projektina. Prosessin pituus, jonka yksilö läpikäy ennen päätöstään hakeutua tietylle alalle opiskelemaan, riippuu päätökseen vaikuttaneista tekijöistä. Sukupuolittuneita alavalintoja on tutkittu jo vuosikymmenten ajan ja myös tuloksia sosialisoinnin vaikutuksesta koulutus- ja uravalintoihin on löydetty (ks. Fabian Ochsenfeld 2016; Christine Bieri Buschor ym. 2014; Tolonen 2005). Tämän myötä tiettyyn opiskelualaan johtaneen projektin voidaan ajatella olevan suhteellisen pitkä, sillä esimerkiksi kasvatuksella, kulttuurilla sekä yleisellä yhteiskunnallisella ilmapiirillä

voidaan nähdä olevan vaikutusta tehtyyn valintaan. Narratiivisen analyysin näkökulmasta olennaista on kuitenkin se, miten yksilö itse asian kokee sekä pukee sanalliseen muotoon.

Yksilön päätös hakeutua opiskelemaan, sekä opiskelupaikan saaminen on muutos yksilön elämänpolulla. Muutokset ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä tällöin muutoin näkymättömät rutiininomaiset tavat toimia ja suhtautua omaan elämään murtuvat ja tulevat näkyväksi, kun uusia merkityksiä muotoutuu. Balin (2017, 179) mukaan on olennaista pohtia, näkeekö haastateltava muutoksen kehityksenä vai kriisinä suhteessa omaan elämänpolkuunsa. Stressiteoreettisen tutkimuksen mukaan muutos on aina stressitekijä, joka rasittaa yksilön resursseja sekä uhkaa tämän hyvinvointia. Tutkimuksissa on myöhemmin kuitenkin otettu huomioon myös mahdolliset positiiviset lopputulokset, joita muutokset saattavat saada aikaan. Olennaisia ovat ne selviytymiskeinot, jotka yksilöllä on käytettävissään muutoksen hetkellä sekä se, onko muutokseen osattu varautua vai ei. (Hänninen 2000, 72.) Yksilön hakeutuessa opiskelemaan sukupuolelleen epätyypilliselle alalle, on mahdollista, että tämä joutuu kohtaamaan ennakkoluuloja liittyen esimerkiksi omiin kykyihinsä tai persoonaansa. Mikäli näin on, voidaan se kokea negatiivisena muutoksena omalla elämänpolulla. Onkin mielenkiintoista myös analysoida, olivatko haastateltavat valmistautuneita kyseiseen muutokseen ja miten he sen tämän myötä lopulta kokivat.

Henkilökohtaisen narratiivin muodostaminen auttaa yksilöitä muodostamaan käsityksen itsestään; kuka olen ja miksi, sekä mihin olen suuntaamassa? Kulttuurisella tasolla narratiivit muodostavat parhaimmillaan koheesion tunnetta yhteisillä uskomuksilla sekä välittävät erilaisia arvoja. (Polkinghorne 1988, 14.) Kulttuuriset mallitarinat voivat kuitenkin olla positiivisia sekä negatiivisia, mikä voi aiheuttaa ristiriitoja yksilöiden ajattelun sekä toiminnan välillä. Eri sukupuolille oletetut käyttäytymismallit ovat tästä oiva esimerkki. Nähdäänkö binäärisesti jaetuilla sukupuolilla olevan enemmän arvoa silloin, kun elämä noudattaa sukupuolelle oletettua kaavaa?

Tarinat sisältävät lukuisia eri näyttelijöitä, joiden merkitys juonen kannalta vaihtelee. Tarinoissa nähdään olevan sekä auttajia, että vastustajia. (Bal 2017, 172.) Yläasteikäisen nuoren kyvykkyys sisältäen esimerkiksi tämän tiedot sekä taidot suunnitella polkua kohti omia tavoitteitaan on todennäköisesti heikompi kuin alalle koulutetun opinto-ohjaajan tai nuoren vanhempien. Mielenkiintoinen tekijä koulutuslavalintaan johtaneen prosessin

analyysissä onkin myös erilaiset roolit, joita tarinoiden näyttelijät niissä saavat. Etenkin nuorten toimintaa tutkittaessa olennaiseksi muodostuu esimerkiksi heidän lähipiirin, eli esimerkiksi perheenjäsenten toiminta. Vanhempien koulutus ja ammatti on tutkitusti yksi vaikuttava tekijä siihen, minkälaiselle alalle lapsi hakeutuu (ks. esim. Blau & Duncan 1967; Pöntinen 1983, 22–23; Jencks 1973). Koulutuksen sosiaalista periytyvyyttä on tutkittu Suomessa jo vuosikymmeniä ja sen nähdään muuttavan muotoaan sukupolvittain (Kivinen ym. 1989, 120; ref. Kalalahti 2014, 18). Vanhemmilla ja heiltä kuulluilla mallitarinoilla nähdään olevan suuri vaikutus sosialisatiossa osaksi yhteiskuntaa ja sen normeja. Liian jäykät tavat hahmottaa omaa tarinaa saattaa lopulta myös suppeuttaa sitä, mihin yksilö kokee olevansa todellisuudessa kykenevä. Tällöin yksilö ei näe muita potentiaalisia mahdollisuuksia, joita hänellä saattaisi olla edessään. (Hänninen 2000, 63.) Koulutuslavalintaa analysoitaessa on siis olennaista pohtia, mikä on toimijan suhde tämän asettamaansa tavoitteeseen ja mitkä ovat ne praktiset ja symboliset kehykset, josta teon mielekkyys juontuu?

Yksilön tehtyä valinnan esimerkiksi koulutusalan suhteen, tulee tämä osaksi kyseisen toimintapiirin traditioita (MacIntyr 1981, 175). Sisäinen tarina ohjaa tähän toimintapiiriin sitoutumista sekä muotoutumista (Hänninen 2000, 60). Riippuen yksilön sisäisestä tarinasta, ovat sukupuolelleen epätyypilliselle alalle hakeutuneet mahdollisessa ristiriitatilanteessa konkreettiselle alalle, sekä sille tyypilliselle tekijälle ominaisten traditioiden välillä. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa yksilön sitoutumisen kokemuksiin kyseistä alaa kohtaan. Yksilön tehdessä valintaa oman tulevaisuuden opintoalansa tai mahdollisen ammattinsa suhteen, yksilö joutuu pohtimaan tulevaisuuttaan. Jotta tulevaisuudensuunnitelmat johtavat tyytyväiseen tai onnelliseen elämään sekä olemassa olevan identiteetin ylläpitoon, tulee yksilön menneisyyden sekä tulevaisuudensuunnitelmien noudattaa jossain määrin samaa kaavaa, sekä olla keskenään jatkuvia. (Polkinghorne 1988, 107.) Päätös uranvalinnasta on aina päätös liittyen yksilön tulevaisuuteen, minkä vuoksi on mielenkiintoista tutkia sitä, miten yksilö itse näkee menneisyytensä ja minkälaisen jatkuvuuden tarina muodostaa?

4.4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimukseni haastatteluaineisto koostuu sukupuolelleen epätyypillisen koulutusalan valinneiden haastatteluvastauksista. Pyrin haastatteluja läpikäymällä analysoimaan,

minkälaisia polkuja vastauksista hahmottuu. Tyypikertomusten luominen tai toisin sanoen tyypittely on yksi yleisimmistä narratiivisen analyysin muodoista. Käytännössä tyypittely tarkoittaa, että aineistosta etsitään sille tyypillisiä, aineistoa kokonaisuudessaan kuvaavia seikkoja ja teemoja, jotka tiivistetään tyypikertomusten muotoon. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Analyysia ja tyypittelyä ohjaa luonnollisesti tutkimuksen tavoitteet, sillä laajasta haastatteluaineistosta voi olla aineksia lukuisiin eri tyypittelyihin eri näkökulmista katsottuna. Narratiivisten tyypittelyiden kautta on mahdollista analysoida, minkälaisia ajattelu- ja toimintatapoja, merkityksiä sekä asenteita eri ilmiöihin liittyy. Nuorten toimintaan vaikuttavien ajattelutapojen ymmärtäminen on tärkeää, jotta on mahdollista pohtia, miten vastaavia polkuja voidaan jatkossa tukea. Tavoitteenani on siis uudelleen rakentaa erilaisia tarinatyyppejä lukemastani haastatteluaineistosta. Tyypitarinat eivät ole täysin tosiasioihin perustuvia, yhden tietyn henkilön tarinoita, vaan esimerkkitarinoita, jotka on muodostettu useammasta samaa logiikkaa noudattavasta tarinasta. Narratiivisessa analyysissä ei tarvitse keskittyä vain siellä esiintyviin toistuvuuksiin, vaan mielenkiinnon kohteeksi voi muodostua myös tarinoissa esiin nousevat selkeät poikkeavuudet (em).

Kun haastatteluastauksia analysoidaan narratiivisesti, tulee keskittyä eri tapahtumien ja kertojan itsensä esittämään logiikkaan sekä narratiivin rationaalisuuteen. Narratiivinen ymmärrys on sitä, että nähdään ja muodostetaan yhteydet eri tapahtumien välillä, vaikka niitä ei välttämättä lausuttaisi ääneen. (Polkinghorne 1988, 35.) Esimerkiksi lauseiden ”Isäni on ammatiltaan autokorjaaja.”, ”Olen viettänyt paljon aikaa isäni kanssa korjaten autoja” sekä ”Minulle oli selvää, että haluan hakea opiskelemaan autoalalle” välillä voidaan nähdä olevan selkeä yhteys, vaikka haastateltava ei itse lausuisi sitä ääneen. Tämä on tutkijan tapa soveltaa aineiston analyysiin narratiivista ymmärrystä muodostaen näennäisesti erillisten tapahtumien välille kausaliteetin. Narratiivi muotoutuukin yleensä lähes huomaamattamme, sillä olemme yleensä tietoisia vain narratiivin muodostamasta todellisuudesta (em. 160). Monet tapahtumat tai asiat, kuten ”Isäni on ammatiltaan autokorjaaja” saavat todellisen merkityksensä vasta myöhemmin tarinan muodossa, kun ymmärrämme tämän yksittäisen tekijän vaikutuksen omiin valintoihimme.

Hahmotan haastateltavat analyysissani aktiivisina toimijoina Hännisen (2000) väitöskirjassaan esittelemän tarinamuotoisen välineajattelun mukaisesti. Yksilön välineiksi voidaan katsoa niin sosiaalinen tuki, yksilön persoonallisuus, koherenssin

tunne omasta elämästä, usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä yhteiskunnan laajemmin luomat paineet sekä mahdollisuudet (em). Olennaista on kuitenkin muistaa, että välineiden kokoelma, joka nuorilla peruskoulunsa vasta päättäneillä on käytettävissään päätöksenteon tukena, on hyvin erilainen kuin vanhemmilla alanvaihtajilla. Haastatteluaineistoni tarinoissa voidaan jo ennalta ajatella olevan esillä polku, joka ei sovi yhteiskunnan normaaliksi oletettavaan kaavaan, mutta joka antaa juuri tämän vuoksi aineksia uusille tulkinnoille.

Keskityn analyysissäni pääosin haastateltavien vastausten temaattiseen sisältöön, mutta saatan jossain määrin tuoda myös esiin millä tavoin keskustelu on edennyt, mikäli koen sillä olleen vaikutusta keskustelun sisältöön. Analyysi on aineistolähtöistä, eli aineistoa ei koetella minkään ennalta määrätyn teorian pohjalta. Luettuani haastattelut ensin huolellisesti läpi, ryhmittelin ne sen mukaan, missä vaiheessa sukupuolelle epätyypillinen uravalinta on muodostunut, sekä mitkä tekijät näyttäytyivät merkittävimmin päätökseen vaikuttaneina tekijöinä. Esittelen analyysissäni siis erilaisia tyyppitarinoita. Keskityn tämän lisäksi ennen opintoja, sekä opintojen aikana ilmeneviin ennakkoluuloihin ja stereotyyppioihin, joita eri ammattialoille kohdistuu.

4.4.1 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti

Narratiivisen analyysin tavoitteena on syventää ymmärrystä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Narratiivinen tutkimusmenetelmä perustuu laajalti tulkintoihin, jotka tutkija tekee omasta sosiaalisesta tietovarannostaan käsin. Seuraavassa kappaleessa esiteltävät tyypittelyt ovat siis oma näkemysni perustuen haastateltavien haastatteluissa antamiinsa vastauksiin. Aineisto on koottu teemahaastattelun keinoin, eli sitä ei ole alun perin muodostettu hyödyntäen esimerkiksi narratiivista haastattelua, jolloin kertomuksellisuus olisi vastauksissa vahvemmin läsnä. Haastateltavat eivät kerro vastauksissaan päätösprosessiaan kohti tiettyä opintoalaa suoraan tarinamuodossa, vaan heidän vastauksensa koostuvat erilaisista episodeista ja situaatioista, joita he reflektivat kysytyjen kysymysten kautta. Kysymykset, kuten ”Kerro lapsuudestasi?” kannustavat haastateltavia osaltaan myös tarinallisuuteen.

Prosessi, jonka haastateltava käy läpi, jotta tämän sisäinen tarina saa kertomuksen muodon on automaattisesti väritynyt siitä sosiaalisesta tilanteesta, jossa haastattelu pidetään (Hänninen 2000, 55). Tämä on tärkeä ottaa huomioon etenkin

ryhmähaastatteluja analysoitaessa, sillä tällöin haastateltavien vastaukset saavat vaikutteita myös muiden haastattelutilanteessa olevien vastauksista ja haastattelu saattaa saada enemmän myös keskusteleavan muodon. Aineiston haastateltavilla on ollut etukäteen tiedossa, että haastattelijalla on jokin spesifi aihepiiri, mistä hän haluaa lisätietoa. Kaikki hankkeen haastattelijat myös alustavat haastattelut kertoen haastateltaville, mistä seikoista tutkimuksessa ollaan erityisesti kiinnostuneita. Myös tämä ohjaa osaltaan asioita, joita haastateltavat oma-aloitteisesti kertovat. Haastateltavien vastausten tarkoituksena on siis tuottaa tutkimukselle olennaista tietoa ja se on molempien osapuolien tiedossa jo haastattelutilanteessa.

Suurin osa haastateltavista on suhteellisen nuoria (16–17-vuotiaita), jolloin tehdyistä päätöksistä opiskelualan suhteen ei ole kulunut kovin kauaa aikaa. Nuoret ovat ikäryhmä, jotka keskittyvät korostetusti nykyhetkeen menneisyyden tai tulevaisuuden sijaan, mikä saattaa vaikuttaa nuorten vielä hyvin jäsentymättömiin tulkintoihin omasta menneisyydestä ja sen vaikutuksesta nykyhetkeen (Kojo 2010). Tämä lisää osaltaan tutkijan tekemien tulkintojen määrää, sillä tietyt aukot vastaajien tarinoissa tulee tällöin täyttää itse. Niin kutsuttu *ajatustenluku* (engl. mind reading) on yksi narratiivisen analyysin tulkintamenetelmistä. Sitä käytetään etenkin silloin, kun haastateltavien vastauksista pyritään muodostamaan yksilön sisäinen tarina, mutta se saattaa tulla olennaiseksi myös muutoin aineiston sisältäessä tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia aukkoja. Lyhyesti läpikäytyjen, mutta tutkijan olennaisena pitämien asioiden sekä aforismien analysointi voi tulla ajankohtaiseksi myös tilanteissa, joissa haastateltava ei kykene tuottamaan normaalina pidettyä puhetta esimerkiksi jonkin sairauden takia, tai ei ole siihen muuten kykenevä. (Hyvärinen 2006, 63.) Tyypitarinat sisältävät osittain myös keskenään päällekkäisiä piirteitä, kuten oman luonteen kuvailua. Tyypitarinat on muodostettu sen mukaan, mitä tekijöitä haastateltavat itse korostavat päätökseen merkittävimmän vaikuttaneina tekijöinä ja miten he tuovat ne esiin.

Tutkimusaineisto on koottu monimenetelmällisesti eri tutkimusvaiheiden tuloksia yhdistämällä. Tämä tarkoittaa, että aineiston vastaajajoukkoon on vaikuttanut esimerkiksi heidän asuinpaikkansa sekä vastaukset aiemman tutkimusvaiheen kysymyksiin. Tämä heikentää tutkimuksen toistettavuutta. Sukupuolelleen epätyypilliselle alalle päätyneet haastateltavat ovat kuitenkin itsessään suhteellisen helposti tavoitettavissa oleva vastaajajoukko. Sukupuoliin ja ammatteihin liitetyt stereotyyppit ja ennakkoluulot ovat

ilmiöitä, jotka muuttuvat ajassa, mikä lisää mielenkiintoa vastaavan tutkimuksen toteuttamiseen tulevaisuudessa uudelleen.

5. Analyysi

Haastatteluvastauksista erottui viisi erilaista tyypitarinaa sukupuolelleen epätyypilliselle koulutuslalle johtaneesta polusta. Aineisto sisältää myös viiden sukupuolelleen tyypilliselle alalle hakeutuneen opiskelijan haastatteluvastaukset, joita käytän vertailukohtana muihin aineiston vastauksiin. Kaikki tarinat sisältävät myös päällekkäisiä, toisiaan osittain muistuttavia piirteitä, joten jako viiteen tyypitarinaan ei ole absoluuttinen. Tekijä, joka nousee lähes kaikissa haastatteluissa viimeisenä valintaan vaikuttavana tekijänä eli käännekohtana esiin, on tietoisuus kyseisen alan ja sen työtehtävien sisällöstä. Vastaajien tietoisuus alasta on kehittynyt eri tavoin niin ajallisesti kuin myös erilaisten henkilökohtaisten kokemusten tai läheisiltä kuultujen tarinoiden kautta. Hahmotan tarinan lopun analyysissäni hetkeksi, jolloin lopullinen koulutuslavalinta on tehty, sillä tutkimukseni tavoitteena on analysoida, mikä tai mitkä tekijät ovat toimineet kyseiseen päätökseen johtaneen polun merkittävimpinä tekijöinä, eli käännekohtina. Olen nimennyt ja jaotellut tyypitarinat siis pitkälti narratiivin alussa esiin tulleiden, tietoisuutta lisäävien tekijöiden kautta. Haastatteluvastauksista muodostettujen narratiivien alussa esiin tulleet tapahtumat tai ajanjaksot ovat usein joko myötävaikuttaneet myöhemmin tehtyyn valintaan lisäten tietoisuutta suoraan tai ajaneet haastateltavan muutoin tilanteeseen, jolloin vähäinkin tietoisuus tai kokemus alasta johtaa rooli-odotuksista poikkeavaan päätökseen. Muodostin aineiston vastauksista identiteettitarinan, luonnetarinan, tarinan uuteen maailmaan astumisesta, tarinan auttamisen halun heräämisestä sekä tarinan nimeltä ”Se mun juttu”.

5.1 Identiteettitarina

Haastattelut alkoivat usein yhteishaun tai muun konkreettisen koulutusalan valintahetken ja sen ajankohdan muistelemisella. Tarina ei siis etene kronologisesti, johtuen pääosin haastattelijan esittämistä kysymyksistä ja vastauksissa reflektoituihin tapahtumiin liitetyistä ajankohdista. Vastauksista on kuitenkin muodostettavissa kronologinen narratiivi haastatteluhetken asti johtaneesta elämänpolusta, josta nousee esiin erilaisia uravalinnan kannalta olennaisia elämäntapahtumia tai ajanjaksoja. Käyn analyysissäni läpi merkittävimpiä haastatteluissa esiin tulleita uravalintoihin vaikuttaneita tekijöitä teemoittain ja muodostan tyypitarinoista lopuksi kronologisen tiivistelmän. Kutsun ensimmäistä tyypitarinaa nimellä identiteettitarina. Nimesin vastaajat itse keksimilläni

vastaajan sukupuolta kuvaavilla nimillä ja lisäksi sitaattien jälkeen sulkuihin myös kyseisen vastaajan koulutusalan.

Tarinalta odotetaan aina jonkinlaista jatkuvuutta, esimerkiksi ajan ja kontekstin suhteen (Bal 2017, 66). Käsitys tarinan jatkuvuudesta on kuitenkin suhteellista, sillä haastateltavalla itsellään todennäköisesti säilyy ajatus tarinan loogisuudesta, vaikka se näyttäytyisikin kuulijalle satunnaiselta. Puolistrukturoitujen haastattelujen rytmi muodostuu kysymys-vastaus-vierusparien kautta, minkä vuoksi vastausten rytmi ei ole analyysini kannalta olennainen. Monet yksittäisistä vastauksista päättyvät siihen, että haastateltava itse liittää vastauksen esimerkiksi lapsuuden harrastuksistaan lopuksi haastattelun teemaan, eli koulutusalan suhteen tehtyyn päätökseen. Tapahtumat eivät todellisuudessa ajallisesti seuraa toisiaan, mutta haastattelun teeman ollessa haastattelun molemmille osapuolille selvillä, on loogista, että esiin tulleiden tapahtumien merkitys tai merkityksettömyys muodostetaan tilanteessa yhdistämällä se suoraan koulutuslavalintaan. Mikäli haastateltava ei itse muodosta yhteyttä, tapahtuu se analyysivaiheessa tutkijan toimesta.

Tutkimusaineiston haastateltavista yhteensä 17 oli naispuolisia opiskelijoita miesvaltaisella alalla. Heistä valtaosan vastauksista muodostetuissa tarinoissa korostui toisiaan vastaavat seikat koulutusalaan vaikuttaneina tekijöinä. Esittelen ensimmäisenä tyyppitarinan, jossa opiskelijoiden päätökseen hakeutua sukupuolelleen epätyypilliselle alalle vaikutti eniten haastateltaville muodostunut minäkuva, sisältäen yksilölle muodostuneet pystyvyysuskomukset alalla pärjäämisestä sekä identifioitumisen alalle. Miesvaltaiset koulutusalat, joilla tämän tyyppitarinan naispuoliset haastateltavat olivat, olivat logistiikan-, ajoneuvoasentajan-, kone- ja automaatiotekniikan sekä rakennusalan perustutkinnot. Yhteensä 14 naispuolisen haastateltavan vastaukset ja niistä muodostuvat narratiivit tukevat uskomusta siitä, että yksilöt ovat päättäneet hakeutua vahvasti miesvaltaiselle alalle perustuen omiin aiempiin kokemuksiin alaa vastaavista töistä ja sen myötä muodostuneisiin pystyvyysuskomuksiin omasta kyvykkyydestä, sekä tämän myötä myös soveltuvuudesta alalle. Oman kyvykkyyden lisäksi tarinoissa korostuu itse alan ja sen edellyttämien taitovaatimusten lisäksi identifioituminen myös miehille stereotyyppisesti ajatelluille harrastuksille jo pienestä pitäen.

Useita tyyppitarinan vastaajia yhdisti se, että yhteishaun ajanjakso koettiin melko stressaavana. Selittävänä syynä tähän käytettiin usein sitä, ettei tietoa eri aloista koettu olevan tarpeeksi. Vastaajille oli yhteistä myös se, että opinto-ohjaaja oli vahvasti korostanut ja ohjannut opiskelijan valintaa lukion suuntaan. Opinto-ohjaajista ei tämän vuoksi koettu olleen juurikaan apua, sillä oppilaiden esiin tuomia kiinnostuksen tunteita miesvaltaisia aloja kohtaan saatettiin jopa kyseenalaistaa opinto-ohjaajan kanssa käydyissä keskusteluissa, kuten seuraavista katkelmista käy ilmi.

”Aluks ne nyt vähän, otti sen asian sivuun ja lisäs taas sen et mites olis sosiaali- ja terveysalat ja nää, ja mä otin sen taas esiin et ei et, [naurua] ei mua kiinnosta ni, oli vähän yllätys niillekki et..” (Maria, ajoneuvoasentaja)

”No siis sillon ysillä mä oisin lähtenyt suoraan autopuolelle mutta mun opo ei päästänyt mua sinne [nauraa].” (Saara, ajoneuvoasentaja)

”No oli se vähä sillee et meijä opoki oli vähä sillee et oleks nyt ihan varma et..”
(Lotta, ajoneuvoasentaja)

Etenkin alle 20-vuotiaiden haastateltavien vastausten narratiivinen sävy muistutti toisiaan keskeneräisyydellään. Vastausten keskeneräisyyden voidaan ajatella kuvaavan Jakobsonin kommunikaatioteoriaan (1961) perustuvaa oletusta siitä, että haastattelutilanteessa vallitsee yhteinen sosiaalinen ymmärrys. Tällöin haastateltava kokee, että tämän ei tarvitse avata omia pohdintojaan esimerkiksi opinto-ohjaajan epäilyistä sen enempää, sillä hän olettaa haastattelijan ymmärtävän asian taustalla vaikuttaneet tekijät samoin tavoin kuin haastateltava itse. Vastausten taustalla voidaan siis ajatella piilevän stereotyyppinen oletus käytännönläheisten autoalojen sopivuudesta enemmän miehille kuin naisille, jolloin opinto-ohjaaja kokee kyseisen valinnan kyseenalaistamisen oikeutettuna. Opinto-ohjaajat ehdottivat lukiota jopa nuorille, jotka vastausten perusteella selkeästi tiesivät ja ilmaisivat olevansa enemmän tekijä- kuin lukija-tyyppiä. Jaottelu tekijä- ja lukija-tyyppeihin on yksi yleisimmistä vertauskuvista, johon haastatteluissa viitattiin nuorten alkaessa reflektoimaan tehtyä koulutusvalintaa. Tätä jatketaan usein esimerkeillä omasta lapsuudesta, kuten seuraavissa katkelmissa.

”Mä en oikee koskaa ollu mikää innokas kouluu menijä et, semmone paikallaan pysymine opiskelu ei oikei oo mun juttu et mä mielummi teen.” (Maria, ajoneuvoasentaja)

”Mun iskä opiskeli nuorena kokkipuolen mutta se ei tehny ikinä niitä hommia, mun pappu on taitava puuseppä. Olen aina ihailut kädentaitoa, ysiluokalla tuli filis, että pakko mennä semmoseen hommaan missä pystyy näkee omaa tekemistään.” (Aino, rakennusala)

”Mulla oli ihan sama [kuin edellisellä vastaajalla], jotain pitää tehdä käsillään et näkee sen mitä tekee ja näkee miten homma etenee.” (Oona, rakennusala)

Opinto-ohjaajat pyrkivät vetoamaan esimerkiksi opiskelijoiden hyviin keskiarvoihin ehdottaessaan valitsemaan ennemmin lukion, vaikka vastaaja olisi juuri itse kertonut, ettei koe olevansa lukija-tyyppiä ja haluavansa hakea mieluummin käytännönläheiseen ammattiin. Lukio näyttäytyy tarinatyyppin vastausten perusteella usein paikkana, jonne ajaudutaan joko kavereiden perässä tai saadakseen lisää miettimisaikaa tulevan uravalinnan suhteen. Sukupuoliin liitetyt stereotyyppit *tekijä-* ja *lukija-*tyypeistä näkyvät edelleen myös korkeakouluissa, etenkin yliopistoissa, sillä naisten suorittamien korkeakoulututkintojen määrä on ollut suurempi kuin miesten vielä koko 2000-luvun ajan. Vuonna 2018 naiset suorittivat 58 prosenttia kaikista yliopistotutkinnoista. (Tilastokeskus 2019.) Stereotyyppisesti *tekeminen* liitetään miessukupuoleen, kun taas *lukeminen* ennemmin naissukupuoleen. Haastatteluaineiston perusteella nämä stereotyyppiset aatteet ohjaavat opinto-ohjausta lukuisissa eri kouluissa edelleen, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa eri alojen pysyvyyteen stereotyyppisesti naisten tai miesten aloina.

Vain harvat vastaajista alkoivat reflektoida uravalinnan taustoja sen enempää itse, ennen kuin haastattelijä pyysi haastateltavia kertomaan hieman enemmän lapsuudestaan, perheestään sekä esimerkiksi suvun jäsenten ammateista. Oletan tämän johtuvan haastateltavien nuoresta iästä haastatteluhetkellä sekä siitä, ettei uravalinnan tekemisestä ollut vielä niin kauaa aikaa, että ajatukset olisivat ehtineet täysin jäsenyksi. Haastateltavien alkaessa kertomaan tarkemmin lapsuudestaan tai perheestään, löytyi sieltä kuitenkin

selkeitä yhtymäkohtia haastateltavan valitsemaan koulutusalaan. Näiden tekijöiden tultua esiin, haastateltavat myös lähes aina itse tunnistivat menneisyyden tapahtumien merkityksen koulutusalan valintaan, vaikka eivät osanneet tuoda niitä oma-aloitteisesti ensin ilmi. Haastateltavat eivät kuitenkaan selkeästi olleet sen suuremmin aiemmin pohtineet, mikä heidät on ajanut kyseiselle alalle. Tämän huomasi vastauksista, jotka olivat melko toteavassa muodossa, eikä niinkään tilannetta sen suuremmin selittävässä tai spekuloidussa. *Identiteettitarinaan* luokiteltujen haastateltavien vastauksista korostui vahvasti aiempi kokemus koulutusalaan jossain määrin vastaavista töistä harrastelun muodossa, sekä tämän myötä muotoutuva tietoisuus alan sisällöstä. Hahmotan nämä kokemukset ja niiden myötä muotoutuvan identiteetin merkittävänä ajanjaksona haastateltavien elämänpolulla, joka johtaa lopulta miesvaltaisen koulutusalan valintaan huolimatta esimerkiksi opinto-ohjaajan epäilyistä.

Identiteettitarinassa alavalinnan kannalta merkittäväksi tulkitsemiä ajankaksot muodostavat merkityksensä vasta koulutusvalinnan jälkeen reflektoituna, sillä koulutusala-avalinta ei ollut suurimmalle osalle tyypitarinan vastaajista selkeä vielä valinnan hetkellä. Vastaajat kokivat koulutusvalinnan tekemisen hankalana, sillä tietoa eri aloista koettiin olevan liian vähän. Valinnan hetkellä olennaiseksi muodostui tekemisen arvostaminen lukemista enemmän ja lopulta myös jo lapsuudesta kumpuavat identifioitumisen kokemukset valitsemaansa alaa, sekä sen prototyyppistä tekijää kohtaan. Vastaajat eivät reflektoineet suunnanneensa elämänpolkuaan tietoisesti kohti kyseistä alaa, eivätkä ole esimerkiksi suorittaneet työharjoittelua vastaavissa tehtävissä.

Logistiikan- sekä ajoneuvoasentajan perustutkinnot olivat yleisimpiä koulutusaloja, joilla identiteettitarinan haastateltavat olivat, minkä vuoksi monet reflektoivat mielenkiintonsa heräämisestä nimenomaan autoihin. Lähes kaikki tyypitarinan vastaajat reflektoivat kysyttäessä jo melko varhaistakin lapsuuttaan ja nuoruuttaan, jolloin he ovat korjanneet sekä olleet muuten autojen kanssa tekemisissä perheenjäsentensä tai muiden läheistensä kautta. Vastaajat kertoivat mielenkiintonsa heräämisestä autoihin muun muassa seuraavien esimerkein.

”Mulla oli automatto ja pikkuautoja millä mä leikin [naurahtaa]. Oli mulla jotain nukkeja ja barbejakin mutta kyllä mä niillä autoilla siellä, automatolla konttasin sitten ja päristin menemään. En minä tiä. Varmaan siis kun iskä kuitenkin on korjannut ja huoltanut meidän autoja niin sitten oon ollut siinä mukana kahtomassa ja tutkimassa ja ihmettelemässä.” (Saara, ajoneuvoasentaja)

”No mejän iskä on täl samal alal töissä. Ja muutenki sukulaisii on paljon semmosii et, on tekemisis tän alan kans ja. En mä tiä, se oli vaa semmone et, pikkutyöst asti on sillee et juu autoja, pakko olla se. Tullu varmaan perimän kaut sitte. [naurahtaa]” (Lotta, logistiikka)

”Varmaan iskä, kun se on..mut ihan pienestä pitäen opettanut silleen vähän poikamaisemmaks että autojen kanssa aina ollu ja.. Iskä on opettanu olemaan autojen ja moottoriajoneuvojen parissa. Varmaan sieltä tullu se kiinnostus. Ja sitte ku veli on aina ollu semmonen, me ollaan oltu toistemme ihan vastakohdat nii, sitte mää oon ollu meiän perheessä enemmän se joka on ollu, enemmän innoissaan menossa esim. vaikka jäälle tai pellolle ajamaan kuin sitte vaikka, mun isovelii. Varmaan sieltä tulee enimmäkseen se.” (Sonja, logistiikka)

”Mulla se oikeestaan ihan pienenä ku oon, pienillä autoilla ajanu silleen, leikkiny ja tolleen nii se on sitte ihan sieltä mutta siis.. On kyllä aina kiinnostanut auto, ei kyllä ihan itellä oo semmosta että, rakentas vielä [autoa] mutta..” (Veera, logistiikka)

”Mä oon ollu autojen kans, pienest asti tekemäs niitä ja korjaamas ja laittamas ku mun isä on laittanu, erilaisii autoja nii mä oon ollu sit siin mukana, nii se on tullu sit siitä.” (Moona, ajoneuvoasentaja)

Minäpystyvyyden nähdään Banduran (1986, 365) mukaan rakentuvan pitkälti oman aiemman toiminnan ja kokemuksen, sekä toiminnasta saadun palautteen myötä. Koetun minäpystyvyyden on todettu toimivan jopa todennäköisempänä toiminnan aikaansaajana sekä motivaation ylläpitäjänä kuin esimerkiksi intohimoa tiettyä alaa kohtaan (em). Kyseisen tarinatyyppin vastaajia yhdisti vahvasti jo lapsuudesta alkaen hankittu kokemus esimerkiksi autojen parissa toimimisesta. Koen tämän kertovan vastaajille kehittyneestä minäpystyvyyden tunteesta suhteessa omaan koulutusalaansa ja siinä vaadittuihin taitoihin. Tämä tukee myös aiemmin esittelemääni minäkuvan ja ammatin välistä

yhteensopivuusteoriaa, jossa ajatellaan uravalinnan syntyvän niiden kyvykkyyksien sekä ominaisuuksien kautta, mitä tiettyyn alaan liitetään. Haastateltavat olivat siis saaneet onnistumisen kokemuksia autojen korjaamisesta sekä niiden parissa toimimisesta jo hyvin varhain. Kuten aiemmin viittasin, identiteettitarinan nuoret kokivat yhteishaun ajankohdan stressaavana, sillä päätöstä oli vaikea muodostaa tietoa eri aloista ollessa niin vähän. Ala, josta epätyypillisen uravalinnan tehneillä oli kokemusta ja sitä kautta tietoa, näyttäytyi tällöin kiinnostavampana kuin muut ennestään tuntemattomat alat.

Haastateltavat reflektoivat harvoin alansa miesvaltaisuutta ennen kuin siitä erikseen kysyttiin. Kaikki vastaajat olivat olleet jo etukäteen hyvin tietoisia siitä, että ala on selkeästi miesvoittainen ja että he tulisivat itse kuulumaan sukupuolivähemmistöön. Vastaajat reflektoivat lähes poikkeuksetta lapsuuttaan, kun aihe otettiin esille.

”Mä oon tullu aina mulla on ollu paljon poikapuolisii kavereita ja mä oon tullu niitten kaa niin hyvin juttuun ain niin ei se mua haittaa jos luokalla on pelkkiä poikia vaan.

Ehkä se sitten.” (Roosa, logistiikka)

”Nii ja itelläkin se että kun on pienestä pitäen aina kiintyny jotenkin poikiin ja viihtyny niitten kanssa paremmin, nii sitte se on vaan jääny ja täälläkin osaa hyvin sanoo

vastaankin.” (Kerttu, logistiikka)

”No varmaan mä oon osaltaan ollut vähän semmonen isin tyttö sitten että, kun mä oon muutenkin käynyt sitten kalalla ja, tehnyt mehtähommia ja muuta, miesten juttuja.”

(Saara, ajoneuvoasentaja)

Haastateltavat olivat usein kokeneet miesvaltaisen alan valitsemisen jopa luontevampana kuin mitä he olisivat kokeneet naisvaltaisen alan valitsemisen olleen. Naispuoliset haastateltavat olivat identifioituneet miesmäisinä pidettyihin harrastuksiin sekä poikaporukoihin jo nuorena, minkä johdosta he ovat liittäneet perinteisesti maskuliinisina pidettyjä piirteitä osaksi minäkuvaansa. Vastaajat reflektoivat poikajoukkoon identifioitumisen olleen heille helpompaa kuin tyttöjoukkoon, joiden kanssa porukassa toimimiseen viitattiin usein *”kauheana juoruiluna toisten selän takana”* tai muutoin draamantäytteisenä (esim. haastateltavat Aino & Johanna). Haastateltavien identiteetit ovat siis saaneet jatkuvuutta heidän valittuaan miesvaltaisen alan.

Vastaajat asemoivat itsensä vastauksissaan selkeästi oman narratiivinsa merkittävimmäksi toimijaksi, sillä vastaukset ovat pääosin ”mä”-muodossa keskittyen vastaajien omiin mielenkiinnonkohteisiin. Vastaajat olivat usein identifioituneet jo varhaisessa lapsuudessa enemmän stereotyyppisiin miesten juttuihin. He ovat tällöin liittäneet omaan minäkuvaansa stereotyyppisiä miesmäisiä pidettyjä ominaisuuksia. Tyypillinen eli prototyyppinen tekijä rakennus-, ajoneuvoasentajan-, logistiikan- sekä ilmanvaihtoasentajan koulutusaloilla on miespuolinen. Lähes kaikki tämän tarinatyyppin vastaajat kertoivat identifioituneensa stereotyyppisesti miesmäisinä pidettyihin harrastuksiin sekä ystäväporukoihin jo nuorena, mikä puolestaan tukee osaltaan myös minäkuvan ja prototyyppin välisen yhteensopivuusteorian uskomusta siitä, että uravalinnassa on olennaista myös valinnan tekijän identifioituminen kyseisen koulutusalan prototyyppiseen tekijään. Olennaiseksi ei tällöin nouse itse sukupuoli, vaan muut sukupuoleen liitetyt stereotypiat, kuten ”*kyky sanoa vastaan*” (esim. haastateltava Kerttu).

Osa vastaajista tuo esiin myös pelkoja, joita alalle hakeutumisen kanssa oli noussut esiin ennen valintaa. Yleisin pelko liittyi siihen, että vastakkaisella sukupuolella oletettiin olevan ennakkoluuloja naispuolisen opiskelijan kyvykkyyttä kohtaan.

”Nii. Tai ite ehkä mielti ku meni sinne ykkösellä että, mieltiikö ne, naispuoleisista henkilöistä niinku tytöistä että osaako ne tehdä mitään siellä ni.” (Sara, kone- ja automaatiotekniikka)

Edeltävä vastaus sisältää lausumattoman oletuksen siitä, että vastaaja ei olisi työssä kykenevä perustuen tämän sukupuoleen. Kanssaopiskelijoiden ennakkoluulojen kerrotaan lähes poikkeuksetta hälventyneen pian, naispuolisen opiskelijan osoitettua olevansa ”*hyvä jätkä*”. Tämä sisältää puolestaan oletuksen siitä, että naispuolisen opiskelijan tulee osoittaa omaavansa tarpeeksi stereotyyppisesti miesmäisenä pidettyjä ominaisuuksia tullakseen hyväksytyksi osaksi ryhmää.

Opiskelijat reflektoivat kohdanneensa myös joitain muita ennakkoluuloja perustuen heidän sukupuoleensa. Naispuolisille opiskelijoille oli muun muassa kerrottu heidän olevan parempia esimerkiksi auton pesussa, koska heillä on tarkempi silmä. Vertauskuva,

jota useampi identiteettitarinan vastaaja käytti, kun heiltä kysyttiin, onko olemassa jonkinlainen naistyyppi, joka alalle ei sopisi, niin he vastaavat ”*No ei saa olla semmonen että pelkää et kynnet lohkee*” (esim. haastateltava Oona). Molemmat edeltävät esimerkit osoittavat naisiin liitettyjä sukupuolistereotyyppioita, jotka elävät edelleen vahvana ja vaikuttavat osaltaan myös yksilöille muodostuviin pystyvyysuskomuksiin omasta kyvykkyydestä sekä sopivuudesta tietyille aloille.

Identiteettitarinan päähenkilö on naishenkilö, joka on jo pienestä pitäen viihtynyt poikien seurassa leikkien mieluummin stereotyyppisesti pojille suunnatuilla leluilla, sekä harrastaen nuoruudessa miesvaltaisina pidettyjä harrastuksia. Päähenkilölle on tätä kautta muodostunut minäkuva, jonka mukaan hän tulee hyvin toimeen vastakkaisen sukupuolen kanssa ja kokee identifioituvansa heidän joukkoonsa paremmin kuin oman sukupuolensa edustajien. Päähenkilön pystyvyyskokemukset ovat saaneet alkunsa siis jo lapsuudessa, kehittyen entisestään nuoruudessa, jolloin hän on korjannut autoja isänsä tai veljiensä kanssa ja saanut tätä kautta pystyvyyskokemuksia myös siitä, minkälaista autoalan töissä toimiminen on käytännössä. Hän on tiedostanut alan ennakkoluulot, miehiset stereotyyppiat, sekä alan prototyyppisen tekijän hyvin jo etukäteen, mutta hän on kokenut ne samaistuttavaksi suhteessa omaan minäkuvaansa, minkä vuoksi alalle hakeutuminen on tuntunut luontevalta. Valinta ei ole yhteishaun koittaessa kuitenkaan selkeä ja epä tietoisuus eri aloista aiheuttaa stressiä. Vaihtoehtoja läpikäydessä eniten mielenkiintoa herättää autoala, jonka töistä päähenkilöllä on jo ennestään kokemusta sekä tietoisuutta.

5.2 Luonnetarina

Haastateltavista yhteensä kuusi henkilöä oli miespuolisia opiskelijoita sosiaali- ja terveystieteiden alalla, joka on vahvasti naisvaltainen ala. Heistä viisi oli hakenut koulutukseen suoraan peruskoulusta ja yksi oli opiskellut vuoden toista alaa, ennen kuin vaihtoi hoitoalalle. Tässä tyyppitarinassa korostuu niin opiskelijoiden oman luonteen kuvailu alalle sopivana, tietoisuus alasta omien läheisten kautta sekä tulevaisuudensuunnitelmat, joita hoitoalan perustutkinto edesauttaa. Kutsun tyyppitarinaa luonnetarinaksi. Verrattuna edelliseen tyyppitarinaan, luonnetarinan vastaajat eivät viitanneet koulutusvalinnan ajanjaksoon lainkaan stressaavana, sillä hoitoalalle hakeutuminen oli ollut heille kaikille selkeä suunnitelma jo pitkään. Kukaan tyyppitarinan vastaajista ei myöskään tuonut esiin, että opinto-ohjaaja olisi kyseenalaistanut heidän valintaansa hakea sukupuolelleen epätyypilliselle alalle.

Haastateltavat reflektoivat lapsuuttaan niin läheisten ammattien ja tarinoiden, mutta myös omien luonteenpiirteidensä kautta. Diskurssi *auttamisen halusta* tuli usein esille haastateltavien vastauksissa. Tämän lisäksi myös ihmisläheisyys korostui haastateltavien pohtiessa, miksi he kokivat juuri hoitoalan itselleen sopivana.

”No mie aattelin että ihmisläheistä työtä ja että saa auttaa ihmisiä ja, se pyöri mielessä että sen takia haluan tälle alalle.” (Mauno, sosiaali- ja terveysala)

”Ja sitten, toinen iso oli että, ala-asteella kolmosluokalla kiusattiin päivittäin ja, sitä kesti melkeen sen koko kolmasluokan ajan niin, se sitten oli semmonen että jollakin tavalla haluaa auttaa, ihmisiä ja, sitä kautta tuli myös tää ala, rupes kiinnostaan enemmän..” (Konsta, sosiaali- ja terveysala)

”Ja aina tykännyt touhuta ihmisten parissa ja kaikkee, niin sitte se oli vähä semmone että luontainen paikka että, kun lukioon en halunnu mennä niin, mikään muu ala ei tuntunu semmoselta omalta, oikeestaan että, en nähny itteeni missään sähköhommissa tai autoasentajana tai jotain muuta että.” (Elmeri, sosiaali- ja terveysala)

Kaikki kyseisen tyyppitarinan vastaajista kokivat, että he olisivat alalle sopiva valinta perustuen siihen, minkälaisia he ovat luonteeltaan. Tämä kuvastaa niin minäkuvan ja ammatin kuin myös minäkuvan ja alan prototyypin yhteensopivuusteorioita, sillä ihmisläheisyys ja auttamisen halu voidaan liittää sekä hoitajan ammatissa, että myös prototyyppisessä hoitoalan työntekijässä olennaisena pidettyihin ominaisuuksiin. Luonnetarina on saanut alkunsa siis jo nuoruudessa päähenkilön tiedostaessa ihmisläheisen luonteensa sekä oman mielenkiintonsa kohdistuvan muiden auttamiseen. Hoiva, ihmisläheisyys ja auttamisen halu ovat perinteisesti feminiinisinä pidettyjä piirteitä, mutta vastaajat eivät tuo esiin rooliristiriitoja, mitä tämä olisi aiheuttanut.

Luonnetarinan käännekohtana voidaan pitää päähenkilölle myöhemmin lisääntyvää tietoisuutta hoitoalasta sekä sen tehtävien sisällöstä. Kaikilla tyyppitarinan vastaajilla oli perheessään tai muussa lähipiirissään henkilö, joka toimii tai on toiminut hoitoalan työtehtävissä. Haastateltavat kertoivat kuulleensa alan työtehtävistä läheistensä kautta

paljon, minkä vuoksi he ovat olleet tietoisia hoitoalan työtehtävien sisällöstä jo pitkään. Läheisten työtehtävistä kerrottiin muun muassa seuraavin esimerkein.

”Varmaan se tuli siitä että just ku sisko meni ku meni ite seiskalle, sisko meni kouluun ja kerto niistä kaikista, että, ku oon ollu pienestä pitäen aina ollu, silleen katse ylöspäin palomiehiä ja tämmösiä kohtaan että se on siisti ala ja tälleen näin, niin se sano et sieltä saa parhaat pisteet ja tälleen näin..”

”No, äidin äiti on tota, elikä mun mummo, niin se on ollu just samal- sote-alalla. Ja sit mun äitin siskoki on sote-alalla ja sen lapset on sote-alalla ja tällei mutta. Isän vanhemmat on sit vaan omistanu kukkakaupan ja tällei että, sieltä puolelta ei tuu mitään mutta. (. . .) No, sieltä sitä oikeestaan tuli sitä myötäkaikei silloin ku mielti sitä.” (Elmeri, sosiaali- ja terveysala)

”Joo. No mä synnyin tuolla, [1 kaupunginosa Länsi-Suomessa]. Ja siellä, meitä oli 15 lasta on meitä ja, sitten nyt mä oon yläasteella olin niin silloin äiti opiskeli lähihoitajaksi ja oli pienkodissa töissä niin, sitä kautta mä ite, se oli yks asia mikä vaikutti siihen että valittin tän lähihoitajapuolen..” (Konsta, sosiaali- ja terveysala)

Haastateltavat ovat tiedostaneet oman luonteensa sekä mielenkiinnonkohteensa jo varhain. He ovat tämän lisäksi kuulleet hoitoalan työtehtävistä luontaisesti paljon omien läheistensä tai perheenjäsentensä kautta, mikä on lisännyt yksilön tietoisuutta alasta sekä ymmärrystä siitä, että oma luonne voisi olla alalle sopiva. Yksi mielenkiintoisimmista sukupuolieroista, mikä aineiston vastauksista nousi esiin, oli miespuolisten vastaajien selkeät tulevaisuudensuunnitelmat jatkokouluttautumisesta joko ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Heille hoitoalan perustutkinto oli ensimmäinen askel kohti todellista päämääräänsä. Miespuoliset hoitoalan opiskelijat siis pitivät hoitoalaa itselleen sopivana valintana silloin, kun ammatissa voisi kehittyä ja jatkaa vielä pidemmälle, jopa johtotehtäviin asti. Johtajuus on stereotyyppisesti miessukupuoleen liitetty ominaisuus. Käsittelen aihetta lisää seuraavassa alaluvussa 5.2.1, jossa käyn läpi hoitoalan valinneiden opiskelijoiden vastauksia, jotka ovat puolestaan sukupuolelleen tyypillisellä alalla. Miespuoliset hoitoalan opiskelijat viittasivat tulevaisuudensuunnitelmiinsa muun muassa seuraavin tavoin.

”No, kaikki miehethän lähtee varmaan sillä [periaatteella sosiaali- ja terveysalalle] että ne hakee ensihoitoon, melkeen, siks ne tonne kouluun tulee, tai sairaanhoitajaks, et ne halua ne kaikista vaikeimmat.”

”Todennäköisesti yritän hakee, tai varmaan meenkin vammaistöihin, tai vammaispalvelutöihin että, sitä jos tekis pari vuotta ja pystys asettumaan omilleen ja tälleen. Ja sit ehkä jatko-opiskella, just palo- ja pelastusopistossa.” (Elmeri, sosiaali- ja terveysala)

”Ei mitään mie, suoraan ku mie hain tänne mie hain suoraan ensihoidon puolelle kolmantena vuonna.” (Teemu, sosiaali- ja terveysala)

”No ei se [palkka] sinällään. Se vaan tärkein mulle on se että se työ on mielekästä. Ei se raha ratkaise sitä. Ja siis mä oon vielä pitänyt avoimena sen että, mahdollisuuden että vaihtais alaa. Ja sitten kuitenkin jossain vaiheessa on miettinyt sitä että jos rupeis yrittäjäksi niin sitten ei ehkä välttämättä ois hoitoalalla koska.. Tietysti paljon asiakkaita ois mutta sitten se, siinä pitää ite opiskella sen verran paljon enemmän, jos en jatka sairaanhoitajaksi niin vielä enemmän sitten kuitenkin.”

”Niin kyllä mä pidän sitä mahdollisena että jonkun firman johtajaks vois ruveta [naurahtaa]. Tai jollain tavalla pyörittämään jotain yritystä. Mutta ei se, toisaalta esimiestehtävätkin hoitoalalla niin ei sekään ois huono vaihtoehto.”

(Konsta, sosiaali- ja terveysala)

Kaikki tämän tyyppitarinan vastaajat kokivat, että tulisivat keinoin tai toisin etenemään urallaan tulevaisuudessa toisenlaisiin tehtäviin. Jopa johtotehtävät nousivat esiin useita kertoja. Jatko-opinnoilla jopa oikeutettiin nykyisiä opintoja, joista saatettiin puhua hieman vähättelevässä muodossa. Nykyisten opintojen sopivuutta itselle perusteltiin esimerkiksi toteamalla ”*Kunhan se ei siihen jäis*” (Haastateltava Mauno). Tällöin kyseessä koettiin olevan hyvä, itselleen sopiva valinta. Haastatteluaineiston miespuoliset opiskelijat näkevät uralla etenemisen mahdollisuudet todennäköisinä ja toivottavina.

Uralla eteneminen, etenkin johtotehtäviin asti, on stereotyyppisesti enemmän mies- kuin naissukupuoleen liitetty ominaisuus. Kyseessä on vielä tänäkin päivänä yksi suurimmista miesten ja naisten välisiin palkkaeroihin vaikuttavista tekijöistä. Naisten kohdalla puhutaan niin kutsutusta lasikatto-ilmiöstä, jolla viitataan naisen urakehityksen tyssäämiseen ennen johtotehtäviä, jotka jaetaan edelleen pääsääntöisesti miehille (Koivunen 2002, 133). Luonnetarinan haastateltavat tiedostivat hoitoalan naisvaltaisuuden etukäteen, mutta eivät tuoneet seikkaa esiin alanvalintaan vaikuttavana tekijänä. Osa vastaajista toi kuitenkin esiin vaikeuden kertoa valinnasta kavereilleen, sillä naisvaltaisen alan valitsemista saatettiin hävetä. Valinta tuntui haastateltaville itselleen kuitenkin niin selkeältä, etteivät vastaavat tuntemukset horjuttaneet päätöstä hakeutua kyseiselle alalle.

Luonnetarinan päähenkilö on miespuolinen henkilö, joka on aina kokenut olevansa luonteeltaan lempeä sekä auttavainen ja on saanut vastaavaa palautetta myös läheisiltään. Hänellä on suvussaan naispuolisia henkilöitä, jotka ovat toimineet hoitoalalla ja hän on kuullut heiltä alan työtehtävistä paljon. Päähenkilöllä on alkanut muodostumaan ajatus hoitoalalla työskentelystä jo melko varhain yläasteen aikana, sillä hän on kuullut alasta paljon ja kokee oman luonteensa olevan työhön sopiva. Hän ei ole kuitenkaan uskaltanut kertoa päätöksestä kavereilleen, sillä hän on ajatellut heillä olevan vahvoja ennakkoluuloja miehestä, joka opiskelee naisvaltaisella alalla. Yhteishaun koittaessa, on valinta hoitoalalle hakeutumisesta kuitenkin jo selkeä. Päähenkilöllä on hoitoalan perustutkinnon lisäksi selkeät suunnitelmat jatkokoulutusta tänä jälkeen. Suunnitelmissa on jatkokoulutautuminen joko ammattikorkeakoulussa ensihoitajan tehtäviin tai mahdollisesti lääkäriksi yliopistossa. Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto on siis vain ensiaskeleita kohti muita tavoitteita.

5.2.1 Vertailukohtana sukupuolelleen tyypillisen alan valinnat

Haastatteluaineisto sisälsi myös viiden naispuolisen opiskelijan vastaukset, jotka opiskelivat sukupuolelleen tyypillisellä sosiaali- ja terveystieteiden alalla. Heidän vastauksissaan korostui uravalinnan muodostuminen omien luonteenpiirteiden sekä läheisiltä, usein äidiltä, saadun esimerkin kautta. Naisvaltaiselle alalle hakeutuneet naispuoliset opiskelijat eivät tuoneet kertaakaan esiin, että heitä olisi patistettu enemmän lukioon

heidän kertoessaan valinnastaan hakea sosiaali- ja terveysalalle. Ero on melko suuri verrattuna luvun 5.1 naispuolisiin opiskelijoihin miesvaltaisella alalla, jotka viittasivat useita kertoja opinto-ohjaajan pyrkimykseen saada opiskelija hakemaan ennemmin lukioon kuin miesvaltaiselle alalle, josta ilmaisi olevansa aidosti kiinnostunut. Naispuolisten opiskelijoiden perusteluja hoitoalalle hakeutumisesta kuvastaa muun muassa seuraavat vastaukset.

”No joo siis oma äiti on sairaanhoitaja, että se myös vähän sitä kautta lähti se ajatus liikkeelle että mitäs jos ois tää ala, mutta että kyllä molemmat vanhemmat on ihan tyytyväisiä.” (Kaisa, sosiaali- ja terveysala)

”No halu auttaa ja mie haluan tietää niinku, tästä aiheesta ja näistä jutuista ja, no äitikin on lähihoitaja niin sitten se kertoo kaikkea mitä se tekee sen työssä ja sitten tämmöset jutut kiinnosti.” (Juuli, sosiaali- ja terveysala)

”Mulla, tai siis mie kävin niinku tosi monesti juttelemassa niinku OPO:n kaa ja en oikein tienny että minne mie niinku haluan, ja sitten kun mulla on niin paljon pieniä serkkuja ja tämmösiä niin mie tykkäsin niinku lapsien kaa olla ja tälleen sitten niin, just sen OPO:n kaa katottiin kaikkia ammatteja ja tämmösiä mutta lukio, ei ollu yhdessäkään vaiheessa vaihtoehto niin sitten päädyttiin siihen että mie haen tänne ja, näin.” (Milja, sosiaali- ja terveysala)

”No mulle tää sote oli heti semmonen että mie tuun tänne koska tää ala vaan kiinnosti minua ja miun isän sisko on sairaalalla töissä, tai se on töissä ensihoidossa ja se on mulle kertonu tosi paljon että mitä tää alaa pitää sisällään, niin sit se oli semmonen heti että joo mie haluan tulla tänne.” (Karita, sosiaali- ja terveysala)

Naispuoliset haastateltavat toivat esiin hoitoalan olleen heille selkeä valinta jo pitkään. Haastateltavien tietoisuus alasta oli kasvanut jo lapsuudessa, sillä he kuuluivat alan tehtävien sisällöstä läheisiltään. Suurin osa vastaajista oli kuullut hoitoalasta omalta äidiltään tai muulta naispuoleiselta sukulaiselta. Identifioituminen samaan ryhmään, eli esimerkiksi naissukupuoleen, kuuluvan jäsenen kanssa on helpompaa kuin ulkoryhmän jäsenen, mikä on edesauttanut yksilön uskoa omaan alalla pärjäämiseen. Ala on ollut yksilön tietoisuudessa aina, jolloin alaan identifioituminen on voinut alkaa jo varhain lapsuudessa yksilön tiedostaessa oman minäkuvansa olevan sopiva suhteessa alan

prototyyppiseen tekijään. Koulutusalan valinta oli tällöin valintahetkellä jo selkeä, eikä kukaan ulkopuolinen kyseenalaistanut valintaa, sillä se oli sukupuolirooliodotuksien mukainen. Valinta johti myös selkeään yksilön identiteetin jatkuvuuteen.

Tutkimukseni mielenkiinnonkohteena on opiskelijat, jotka olivat valinneet sukupuolelleen epätyypillisen koulutusalan, minkä vuoksi viittaa tyypillisen alan valinneiden vastauksiin vain lyhyesti epätyypillisen valinnan tehneiden vastauksiin verraten. Viidestä naispuolisesta vastaajasta vain yksi mainitsi mahdollisista suunnitelmista jatko-opiskella hoitoalan perustutkinnon jälkeen. Ero kappaleen 5.2 miespuolisiin vastaajiin on suuri, sillä heistä puolestaan jokainen toi oma-aloitteisesti esiin aikeensa jatko-opiskella perusopintojen jälkeen. Hoitoalan prototyyppinen työntekijä on nainen, minkä vuoksi naisten on helpompi samaistua siihen. Myös miespuoliset opiskelijat toivat esiin samaistumisen tunteita hoitoalan prototyyppiseen työntekijään, mutta he liittivät itseensä vahvemmin tämän lisäksi myös muita, esimerkiksi johtajuuteen tai ensihoidossa vaadittavaan kylmähermoisuuteen liitettäviä miesmäisinä pidettyjä piirteitä. Johtajuus ja uralla eteneminen on vahvemmin miessukupuoleen liitetty piirre. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, etteivät naisopiskelijat näe ylipäätään tarpeellisenä opiskella enempää, sillä itse hoitajan ammatti on jo itsessään prototyyppinen valinta yksilön omaan minäkuvaan nähden. Miehillä perushoitajan tutkinto voitaisiin nähdä puolestaan vähempänä kuin mihin heidän stereotyyppisesti ajatellaan sopivan, mikä ajaa heidät jatko-opiskelemaan.

Mies- ja naispuolisten hoitoalan opiskelijoiden vastauksissa oli selkeä ero myös siinä, minkälaiseen työympäristöön opiskelija haluaa tulevaisuudessa hakeutua. Tämän eron tiivistää hyvin seuraavat ryhmähaastattelun vastaukset, kun haastateltavilta kysyttiin, minkälaisessa työympäristössä haluatte tulevaisuudessa työskennellä.

”Varmaan ambulanssissa.” (Teemu)
verrattuna naispuolisen opiskelijan vastaukseen
”Sairaalassa.” (Juuli).

Miespuolisten hoitoalan opiskelijoiden hakeutuminen selkeästi ensihoidon pariin puhutti myös naispuolisia hoitoalan opiskelijoita paljon. Ensihoito nähtiin miehille

kiinnostavampana alana kuin esimerkiksi sairaanhoito, sillä se sisältää esimerkiksi akuutteja ensiaputilanteita ja ambulanssikuskeihin nähdään osoitettavan enemmän kunnioitusta kuin lähihoitajiin. Vaaratilanteisiin hakeutuminen sekä kunnioitus, joka saavutetaan usein tietyn statuksen myötä, nähdään molemmat stereotyyppisesti miessukupuoleen liitettyinä ominaisuuksina (Chusmir 1984, 44).

5.3 Astuminen uuteen maailmaan

Naispuolisista haastateltavista yhteensä kolmea yhdisti vanhemman iän lisäksi vaikeudet ”sen oman alan” löytämiseen. Heitä yhdistää useiden eri alojen kokeilu vuosien varrella, sekä lopulta päätös hankkia elämälle täysin uusi suunta uuden ammatin kautta. Kutsun tarinaa nimellä *astuminen uuteen maailmaan*, sillä sen tavoitteena on kuvastaa haastateltavien halua astua uuteen, ennestään täysin tuntemattomaan maailmaan aloittaessaan alan, josta eivät juuri tienneet ennalta. Yhteisvalinnasta on heidän kohdallaan kulunut jo useita vuosia, mutta kyseistä ajankohtaa reflektoidaan haastatteluiden alussa silti muun muassa seuraavin esimerkein.

”Siis ei, ei ollu mitään [ohjausta]. Piti vaan keksii [mihin hakea]. Onneks äiti vähä autto. Mut seki oli just sitä niinku et, mist aineist sä tykkäät. No totta kai musiikki ja kuvis ja tommoset niin yritä nyt niistä sit keksii itelles joku semmonen hyvä ammatti niin.. Se on älyttömän vaikeeta. Ei jääny muit vaihtoehtoja.” (Karoliina, logistiikka)

”No, mulla ei oikeestaan ollu, mitään vaihtoehtoja. Tai kotoo tuli ehkä vähän painetta mennä sinne lukioon koska, en mä mitenkää huono ollu koulussa, et mulla oli ihan semmonen hyvä keskiarvo et mulla ois ollu, mahikset, siellä lukiossa pärjätäki. Mutta et mulla ei ollu mitään sellasta, just sellasta ammattia mihin mä oisin halunnu, ku ammatillisella puolella ni se lukio oli vähän ainoo vaihtoehto. Että ku jonneki piti mennä ni, sinne sitte.. Joo, mutta. Sen jälkeen mä en siis siellä hirveen kauaa viihtyny ja sit mä, lopetin sen, ja irtisanoin itteni sieltä ja tulin tänne VALMA-koulutuksee.” (Roosa, kone- ja automaatiotekniikka)

Peruskoulun jälkeistä elämää haastateltavia yhdistää lukuisten eri alojen kokeilu. Opinnot eivät kuitenkaan edenneet odotetusti johtuen muun muassa oman mielenkiinnon puutteesta opiskeltavaa alaa kohtaan sekä vääränlaisista odotuksista, joita eri aloihin oli kohdistettu.

”Ja, no osa näist peruskouluajoist kavereista niin on jo siis töissä et on opiskellu jo silloin joskus, peruskoulun jälkeen mutta.. Mäki silloin alotin parikin kouluu mut en, ei löytyny sitä innokkuutta sit niihin opiskeluihin. Ja sit oon tosiaan ollu kotiäitinä tässä useamman vuoden niin..” (Emilia, logistiikka)

”Siis mä menin peruskoulusta maalarikouluun. Se oli just semmonen et mä olin kuvitellu et se ois semmost tietynlaista ja kivaa. Ja sit se ei ollu todellakaan sitä mitä mä olin odottanu niin se vähän lyssähtäsi heti ekan vuoden aikana ja.. Sit mä oon kokeillu kaiken maailman työpajoja, mediaa ja metallii ja.. Ja tommosii, niis oli just sama ku tos maalaamisessa. Et kuvitteli et se ois ollu kivempaa ku mä oon aina ollu semmonen et mä tykkään tehä käsil paljon kaikkee ja.. Sit se oliki aivan perseestä.

Jätetään käsityöt sinne vapaa-ajalle hauskoiks harrastuksiks ja..”

(Karoliina, logistiikka)

Haastateltavien vastauksia yhdistää elämäntilanteesta toiseen ajelehtiminen ilman selkeää suuntaa elämälle. Haastateltavat eivät myöskään reflektoi aktiivisia pyrkimyksiä löytää itselle sopivaa alaa, mutta vastauksista on silti luettavissa halu sellaisen löytämiseen. Haastateltavien elämäntilanteet vaihtelevat niin perheen perustamisen, lukuisten eri alojen kokeilun sekä esimerkiksi päihteidentäyteisen elämäntyylin välillä. Haastateltava *Karoliina* kävi vastauksissaan selkeimmin läpi elämässä eteenpäin ajelehtimista ilman selkeää suuntaa, mikä oli lopulta itsessään motivaattori uuden mieluisan opiskelupaikan löytämiseen.

”Jotenki toi, tos ku, oli jonkin aikaa tekemättä mitään ja elämä oli enimmäkseen sitä oluen kittaamista niin vähän kaveripiiri vaihtu semmoseen et ne ei tee mitään. Niin, mm.. Ehkä osa jossain raksa-alalla mut niistäkään ei ikinä puhuta koska siel käydään niin harvoin niin.. Niin niin, joo ei oo kavereita [samalla alalla].”

”No kyllähän se nyt käy pitemmän päälle tylsäks. Tai silleen et mitä mä olin kolme, melkeen neljä vuotta, silleen et suurimman ajasta mä en tehny mitään muuta ku ollu just kotona ja menny miten huvitti. Et oli niit satunnaisii työpajajuttuja ynnä muita mut.. Ne jäi aina kesken.. Niin, ei jaksanu enää lorvii. Aattelin et äiti ois ylpee jos tekis jotain fiksuu välillä. Ja sehän on.” (Karoliina, logistiikka)

Kyseisen tyyppitarinan vastaajat kulkivat erilaisia, mutta samanlaisia piirteitä omaavia polkuja kohti selkeästi miesvaltaisen alan valintaa. Se, mikä vastaajien valintatilanteita lopulta selkeimmin yhdisti, oli halu astua täysin uuteen maailmaan, josta ei ollut etukäteen muodostunut selkeitä ennakkoluuloja tai odotuksia. Vastaajat reflektoivat valintaansa muun muassa seuraavin esimerkein.

”No mä oon hakenu, neljä kertaa lähihoitajakouluun täs vuosien aikana mut en oo päässy. Ja nyt mä hain sitte viime kevään yhteishaussa myös uudestaan sinne lähihoitajaks ja.. Siis mä mietin että mitäköhän, et nyt mä en ehkä jaksakaan sitä ja ei enää kiinnostakkaan. Ja sit mä aattelin et nyt niinku, hypätään ihan johonki toiseen maailmaan ja.. Sit mä hain tänne et tää oli ykkösvaihtoehto. Ja sit on ehkä vähän edesauttanu mun pikkusisko on tässä koulussa ja siskon poika on täs koulussa et niilt oon kuullu. Et nyt aattelin et kokeillaan tälläst toista ääripäätä sitte, niinku kaukana siit lähihoitajakoulutuksesta ja.. Oon viihtyny.” (Emilia, logistiikka)

”Itsehän hain tähän kouluun ihan, pikkuväli haki tänne. Ja vähän niinku alun perin huumorilla et, hei mäki haen. Ja sit mä oikeesti hain ja sit mä oikeesti pääsin. Ja sit se oli tosi, silleen kiva tulla tänne koska mul ei ollu oikeest mitään käryä mitä tää opiskellaan. Ei ollu mitään ennakkoluulo. Ja jotenki ku aikasemmin on tehny semmosii asioit mist on ollu vähän niinkun jonkin sortin tietoo ja on ollu niit ennakkoluuloja. Niin sit ne ei oo ikinä jotenki.. Tai ei oo riittäny se kiinnostus ku se on ollu kaikki jo vähä silleen tutuu. Niin ja sitku on täysin tämmönen tuntematon ala niin, jotenki..” (Karoliina, logistiikka)

Päätöstä edelsi siis tietoisuus alasta omien läheisten kautta, minkä lisäksi valintaa perusteltiin halulla kokeilla jotain itselle täysin uutta, perustuen jopa pelkkään huumoriin. Kokeilunhalu alanvalinnan suhteen vaikuttaa syntyneen lukuisten epäonnistuneiden kokeilujen myötä, mikä on johtanut pisteeseen, ettei alanvalinnalle anneta enää niin suurta painoarvoa. Vastauksista on luettavissa myös aiempien alojen kokeilu perustuen omiin luonteenpiirteisiin tai jaotteluun lukija- ja tekijä-luonteiden välillä. Kyseisen tavan ei kuitenkaan todeta tuottaneen toivottua lopputulosta, mikä on ajanut haastateltavat kokeilemaan täysin uudenlaista alaa. Minäkuvan ja alan prototyypin- tai minäkuvan ja ammatin- yhteensopivuusteorioiden mukaisen uravalinnan ei siis koeta tuottaneen haluttua lopputulosta, mikä on johtanut lopulta valintaan, jota ohjaa lähinnä kokeilunhalu,

sattuma sekä tieto läheisistä, jotka ovat olleet samalla alalla. Tarinan *astumisesta uuteen maailmaan* käännekohtana voidaan nähdä epäonnistuneet yritykset löytää itselleen mieluisa ala, mikä on johtanut tilanteeseen, jossa yksilö haluaa astua täysin uuteen maailmaan ja katsoa, tuottaako se paremmin tulosta.

Tarina astumisesta uuteen maailmaan jäsentyy ajallisesti hyvin eri tavoin kuin aiemmat rakentamani tarinat. Haastateltavat ovat vanhempia alanvaihtajia ja he reflektoivat esimerkiksi lapsuuttaan vain ohimennen mainitessaan peruskoulun jälkeisestä yhteisvalinnan ajanjaksosta ja silloiseen päätökseen johtaneista tekijöistä. Rooliodotuksista poikkeavaan uravalintaan nähdään kuitenkin vaikuttaneen vasta yhteisvalinnan jälkeen tapahtuneet epäonnistuneet urakokeilut, jotka ovat herättäneet halun kokeilla jotain itselle epätyypillisenä koettua. Haastateltavat eivät juurikaan reflektoivat identifiointumisen tunteista kyseisen alan prototyyppistä tekijää kohtaan, vaan he vaikuttavat enemmän kokeilla jotain uutta vastoin aiempia identifiointumisen kokemuksia, joita ei koettu onnistuneina.

Myös vanhemmat alanvaihtajat tuovat esiin joitain ennakkoluuloja, joita heillä on ollut omaa kyvykkyyttään kohtaan tai stereotyyppioita, joita he ovat kohdanneet perustuen omaan sukupuoleensa hakeuduttuaan selkeästi miesvaltaiselle alalle.

”Ainut mitä sisko sano et jee et me saadaan yks rekkalesbo mejän perheeseen sitte. [naurua] Mut ei oo niinku, tosi kannustavia ollu. Ja silleen positiivisia että.. Hekin on lupautunut aina välillä katsomaan mun lapsia jos mä joudun tienpäälle tai kun pääsen tien päälle menemään niin..”

”No siis tuolla jos, käy jossain paikallisessa esimerkiks, missä näkyy tuttuja. Ja niille sit kertoo niin ne on no just joo et et sä pääse edes sinne kyytiin et mitä sä luulet tekeväs. Niin kyl on sit saanu välil laittaa jauhot kurkkuun sil toisella. Niin et kannattaa olla ihan iäneti ku et mistään mitään tiiäkkään. Mutta, et se on just ehkä toi, sä et voi naisena olla rekkakuski ilman et sä oot lesbo.” (Emilia, logistiikka)

”Ja kyl itel oli ehkä silleen etku tänne tuli niin jotenki sitä kuvitteli että ku tääl on paljon poikia ja pojat tietää kaiken autoista ja pojat osaa nää jutut jo. Ja mua jotenki hävetti se et mä en tiedä mitään ja mä en osaa mitään. Mä en pysty lähteen mukaan siihen keskusteluun et kenellä on paras auto. Mut sit mä täs pikkuhiljaa oon sisäistänyt

sen et mä oo tääl osaamassa vaan mä oon tääl oppimassa. Niin mä en koe enää semmost, jotenki niinku et mä oisin huonompi ku nää muut ja mä en tiedä.”

(Karoliina, logistiikka)

”Siis, joo. Kyllä ihan hyvin. Aluks se tuntu tietenki hankalalta varsinki ku, ehkä, ulkonäöltään on vähän semmonen, neitimäinen tai semmonen et näyttää että tää tyttö ei ainakaa halua käsiään liata. Nii mulla oli vähän sillee suorituspainetta ja sitte mietin ihan että pitäskö tässä lopettaa meikkaaminen tai sillee että, ois semmonen rajumman näkönen mutta kyl, nytte, ku kuitenkin on näyttäny sen että, mä oikeesti haluan näitä töitä tehdä. Että haluan oppia niin kyllä mä oon ihan hyvin pärjänny ja, oon saanu tuolta syksyltäki mitä, muu luokka on tietenki syksyllä alottanu, ni oon sitte niitä kirinyki ihan vaikka asennuksen oon saanu tehtyä ja. Semmosen mitä meillä ei nyt tässä, hirveästi oo tammikuun jälkeen ollu. Ja että, todennäkösesti varmaan ihan pääsen ens syksynä, sitte kakkosluokalle jatkamaan vaikka mulla jäiki se puol vuotta sitte, tekemättä.”

(Roosa, kone- ja automaatiotekniikka)

Haastateltava *Roosa* reflektoi lisäksi pelkoja mahdollisesta työttelystä opettajien suunnalta, mutta kertoo tämän jääneen lopulta turhaksi peloksi. Hän käyttää myös usein termiä ”neiti” tai ”neiteillä” kertoessaan, miten koki miespuolisten koulukavereiden aluksi kuvailevan häntä. Tämä voidaan ajatella alentavana kuvauksena tyyppillisestä naissukupuoleen liitetystä stereotyyppisestä käyttäytymismallista, jonka ei koeta sopivan miehille ominaiseen ympäristöön. Haastateltava kokee ennakkoluulojen kuitenkin hälvenneen miespuolisten opiskelijoiden tutustuttua häneen.

Haastateltavat kävivät läpi ennakkoluuloja ja stereotypioita, joita alalla opiskelevat naiset kohtaavat, mutta eivät kertaakaan viitanneet niiden vaikuttaneen alalle hakeutumiseen. Alojen on etukäteen tiedostettu olevan selkeästi miesvaltaisia, mutta tämä on todennäköisesti enemmän jopa syy sille, miksi alanvalinta koettiin ennemmin ”uutena maailmana”, johon olisi mielenkiintoista astua kuin jarruttavana tekijänä alanvalinnassa. Verraten esimerkiksi identiteettitarinaan 5.1 peruskoulunsa vasta päättäneistä naispuolisista opiskelijoista miesvaltaisella alalla, on pystyvyysuskomusten esiin tuomisessa selkeitä eroja. Vastauksissa ei erotu esimerkiksi vastakkaisen sukupuolen kanssa toimeen tulemisen korostaminen tai konkreettinen kokemus alan työtehtävistä. Kyseisen tyyppitarinan vastaajat ovat yli 10 vuotta peruskoulunsa vasta päättäneitä

vanhempia, mikä varmasti vaikuttaa osaltaan siihen, miksi haastateltavien vastaukset ovat selkeästi monisanaisempia kuin nuorempien haastateltavien ja jäsenyvät tämän vuoksi myös eri tavoin painottaen eri ikävaiheita.

Astuminen uuteen maailmaan-tarinan päähenkilö on nuorta aikuisuutta elävä nainen, jolla ei ole ollut nuoruudessaan selkeitä intohimoja tai mielenkiinnonkohteita, jotka olisivat helpottaneet uravalintaa. Myöskään koulun tarjoamasta opinto-ohjauksesta ei ole ollut apua. Päähenkilö päätyy kokeilemaan lukuisia eri aloja perustuen omiin luonteenpiirteisiinsä niistä kuitenkin innostumatta. Tämän jälkeen hän ajautuu erilaisiin koulutuksiin oppimaan eri aloista lisää ja elämä tuntuu olevan hieman tuuliajolla, kun selkeää suuntaa elämälle ei löydy. Tämä ajaa hänet myös samankaltaiseen seuraan, jossa kaikki vain ajelehtivat päivästä toiseen. Pian hän kuulee nuoremmilta sisaruksiltaan logistiikka-alasta, joka on hänelle ennestään hyvin tuntematon ala. Päähenkilö päätyy hetken mielijohteesta hakemaan samalle alalle, sillä kokee, että ala, josta hänellä ei ole ennestään paljoa tietoa eikä mitään ennakkoluuloja, voisi olla hänelle mieluisa ”uusi maailma”, johon astua. Päähenkilön minäkuva ei vastaa prototyypistä alan työntekijää, mikä saa päähenkilön hieman epävarmaksi omista taidoista sekä ulkonäöstään. Ennakkoluulot eivät kuitenkaan lopulta rajoita käytännön opiskelua ja uuteen maailmaan hyppääminen tuntuu lopulta kannattavan, sillä päähenkilö viihtyy opinnoissaan hyvin.

5.4 Auttamisen halun herääminen

Haastateltavista yhteensä kolmen miespuolisen opiskelijan narratiivit vahvasti naisvaltaiselle alalle hakeutumisesta noudattivat samankaltaista kaavaa. He olivat kaikki vanhempia alanvaihtajia, jotka olivat opiskelleet suoraan peruskoulusta muita, pääosin miesvaltaisia aloja. Heitä kaikkia yhdisti jokin tietty elämänvaihe tai kokemus, joka on herättänyt aidon halun auttaa muita. Kaksi haastateltavista on ajautunut väärinkäyttämään päihteitä vaikeiden elämäkokemusten myötä, sekä myöhemmin myös katkaisuhoitoon päästäkseen päihdeongelmista eroon. Haastateltavia yhdistää oma elämäkokemus, joka on ajanut heidät vaihtamaan täysin eri alalle, mille he ovat alun perin halunneet tai ajatelleet olevansa sopivia. Nimesin tyypitarinan tämän vuoksi tarinaksi *auttamisen halun heräämisestä*. Myös tämän tarinan vastaajat reflektoivat aluksi yhteishaun ajankohtaa.

”Mie muista ainakki ku miun luokalta, tai meiän siitä ysin ryhmästä ni muutama justiin poika lähti lähihoitajaks opiskelleen, ni siihen silloha vähän sillee just muut pojat naureskeli ja kahto vähän silleen, et just ku sanoit siinä alussa, että kun tyttöjen ala enemmän ja naisten ala, ni sitä että miks lähet lähihoitajaks, että lähtekää esimerkiksi metallialan opiskelijoiks tai ICT-alan opiskelijoiks tai tämmösii miehissii ammatteihi, et sillo oli se hyvin voimakkaasti näky, ja en ite sillo kyllä ois yhtää voinu aavistaa että lähtisin joskus vielä itekki lähihoitajaks opiskellee. Et sillo ku mieltii ni se oli vähän sillee, että jos poika lähti lähihoitajaks ni se oli vähä, sitä katottiin vähän kummallisesti, et. Mut en tiä nykyään onko se muuttunu sitte yhtää enempää vai.” (Mikko, sosiaali- ja terveysala)

”No sitä ei nyt kukaan ohjannu [uravalintaa]. Sehän siin oli. Peruskoulus mä en muista et mua ois mihinkään ohjattu, et (--)[0:12:52 ep], et sitä ei.. Emmä saanu mitään ohjausta siihen enkä mä sit uskonukaan itseeni et.. Mä aattelin vaan et mä pääsen töihin ja saan liksaa. Sehän se nyt oli sillo. Saan ajokortit tai jotain tämmöst, autoja ostettuu ja..” (Harri, sosiaali- ja terveysala)

Haastateltavat eivät muista saaneensa juurikaan opinto-ohjausta tai muuta tukea uravalinnan suhteen. Uravalintaa tällöin selkeästi ohjaavana tekijänä pidetään lähinnä sukupuolistereotyyppisiä aatteita eri alojen sopivuudesta miehille ja naisille. Haastateltavat päätyivätkin aluksi kokeilemaan miesvaltaisia aloja, jotka olettivat sopiviksi minäkuvalleen, mutta eivät lopulta kuitenkaan kokeneet aloja itselleen sopivina. Haastateltava Harrin elämäkokemus oli hieman erilainen, sillä hän innostui hoitoalasta puhtaasti hankitun työkokemuksen kautta. Häntä yhdistää muihin kuitenkin oman kokemuksen myötä muodostunut halu auttaa, mitä ei aiemmin tiedostanut merkittäväksi osaksi omaa minäkuvaansa.

”Siitä ku olin avustajana yli puol vuotta semmoselle kehitysvammasselä henkilölle, ni siitä sitte päätin sen, että halluun sitä ruveta tekemmään jatkossakii, et ei tietysti välttämättä avustajan hommia, mutta toimintakeskukselle työntekijäks tai asumisyksiköihin tai vastaavaan.” (Mikko, sosiaali- ja terveysala)

Muut tyyppitarinan vastaajat kävivät läpi vaikean ajanjakson elämässään, joka on ajanut heidät katkaisuhuoltoon päihde- ja mielenterveysongelmien vuoksi. He ovat saaneet kipinän hoitoalaan juurikin omien kokemusten, sekä tämän myötä nousseen auttamisen halun myötä.

”Ja sit jotenki vaan ne päihteitten käyttö lisäänty ja sit mä menin katkolle [1 kaupunki Etelä-Suomessa], vuonna 2000. Olin siellä muutaman kuukauden. Sitte se sanovat [2 kaupunki Etelä-Suomessa] sosiaaliset ku ne ties mun tilanteen et miten ois tämmönen [1 kaupunki Itä-Suomessa] on semmonen, paikka maaseudulla jos sä haluat sinne. Sit tulin tänne näin, [1 kaupunki Itä-Suomessa].”

”Mutta joku semmonen siin on mut siin on paljon mulla semmosia, kynnyksiä mitä.. Emmä tiedä, hyödyttääks mun kertoo niit mitä se hyödyttää kertoo tässä mutta haastetta ihmisenä ku mä en tiedä mistä se on tullu, joku ihme et jonku epämiellyttävien alueitten yli meneminen, ja mä en nää mitään muuta ku tää nyt lähihoitajan.”

”Mul on.. Ja mä nään sen niin että se on hyväksi minulle vaikka se ei tunnu hyvältä aina. [naurahtaa] Koska, mä oon johonki ajautunu jonneki, vähän, näitten työttömyysvuosien ja päihteiden ja, ihmissuhdedraamojen ja, vaikeuksien kautta johonki semmoselle, raiteelle mikä ei oo hyväks mulle niin, tää nyt oikasee jo aivan varmasti jollain tavalla mua ainakin.” (Harri, sosiaali- ja terveysala)

Haastateltavat osasivat selittää valintaansa johtaneen polun selkeästi, sekä osoittaa, mikä on ollut se konkreettinen hetki, jolloin mielenkiinto alaa kohtaan on herännyt. Päällimmäinen syy alanvalintaan oli elämäkokemuksen myötä herännyt halu auttaa. Tämän lisäksi vastauksista on luettavissa halu saada oma elämä takaisin raiteilleen, johon opiskelu nähdään sopivana vaihtoehtona. Haastateltavat ovat aiemmin kokeilleet miesvaltaisia aloja, joiden prototyyppiseen tekijään ovat todennäköisesti samaistuneet sukupuolensa perusteella. Valinnat eivät ole kuitenkaan lopulta tuottaneet haluttua lopputulosta, sillä ala ei ole tuntunut omalta. Oman elämän kokemukset ovat kuitenkin tuoneet omassa luonteessa esiin uusia puolia, joiden myötä haastateltavien minäkuva on ollut myöhemmin yhtenevä ammattiin, jota ei aiemmin pitänyt itselleen sopivana.

Miehiin kohdistuneet ennakkoluulot hoitoalalla kohdistuvat tyyppitarinan narratiivin mukaan vain harvoihin tilanteisiin, joissa esimerkiksi iäkäs naispuolinen potilas ei koe oloaan mukavaksi mieshoitajan kanssa. Muutoin miespuolisiin hoitoalan työntekijöihin kohdistuneet stereotyyppit ovat pääosin positiivisia, sillä heillä nähdään olevan esimerkiksi vahvempi auktoriteetti, sekä heidän ajatellaan olevan fyysisesti vahvempia esimerkiksi tilanteissa, joissa potilasta tulee nostaa. Haastateltavat muistavat kuitenkin peruskoulun jälkeisen ajan, jolloin hoitoalalle hakeutuminen olisi ollut heille huomattavasti hankalampaa johtuen alalle liitetyistä feminiinisistä stereotyyppioista.

Tarinan auttamisen halun heräämisestä päähenkilö on jo aikuinen mieshenkilö, joka on kulkenut monimuotoisen polun nykyiselle koulutusalueelle. Päähenkilö ei muista saaneensa juuri lainkaan opinto-ohjausta yläasteella tai olleensa muutenkaan kiinnostunut mistään tietystä alasta nuoruudessaan. Päähenkilö päätyy tämän vuoksi kokeilemaan erilaisia miesvaltaisia aloja, koska ne ovat aloja, joihin muutkin miespuoliset kaverit ovat hakeutuneet. Mikään kokeiluista aloista ei ole kuitenkaan tuntunut omalta ja elämä on ottanut takapakkia, mikä on johtanut muun muassa mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Ongelmat on kuitenkin tiedostettu ja niiden myötä on hakeuduttu hoitoon. Kokemus henkilökohtaisista ongelmista ja myös niiden selättämisestä hyvän hoitotyön avulla on lopulta herättänyt päähenkilön kiinnostuksen hoitotyötä kohtaan. Päähenkilö kokee, että hän voisi olla hyvä hoitotyöntekijä voidessaan samaistua muihin potilaisiin ja hän kokee, että hänellä on tämän myötä herännyt myös aito halu auttaa muita. Hän kokee, että alaan kohdistetut ennakkoluulot olisivat saattaneet vaikuttaa omaan alanvalintaan nuorempana, mutta kokee ennakkoluulot omaa sukupuolta kohtaan nyt enemmän jopa positiivisina.

5.5 Se mun juttu

Miespuolisista haastateltavista yksi erosi sekä koulutusalan, että siihen johtaneen narratiivinsa perusteella selkeästi muista sukupuolelleen epätyypillisen valinnan tehneistä haastateltavista. Haastateltava *Timi* opiskelee parturi-kampaajaksi ja kokee valinnan muodostuneen jo nuorempana oman kokemuksen sekä kiinnostuksen myötä. Nimesin tyyppitarinan nimellä ”Se mun juttu”, sillä se oli haastateltavalle yleinen tapa jäsentää omaa valintaansa. Tarinassa on useita yhtymäkohtia luvussa 5.1 esiteltyyn identiteettitarinaan, mutta Timin valinnassa korostui lisäksi enemmän tekijät kuten

intohimo juuri kyseistä alaa kohtaan, sekä tulevaisuuden suunnitelmat jatkokouluttautumisesta ollakseen alan paras.

Kun häneltä kysyttiin valintaan vaikuttaneita tekijöitä, alkoi hän oma-aloitteisesti reflektoidaan yläasteella ja siellä käytyjä työharjoitteluita. Haastateltavan suvussa on paljon luovalla alalla olevia henkilöitä ja hän päätyikin heidän kauttaan työharjoitteluun muun muassa parturi-kampaamoon. Tämä oli hänelle erittäin mieluisa kokemus, mistä hän sai ensimmäisen kipinän alalle hakeutumiseen. Hän koki, että muita erityisiä mielenkiinnonkohteita ei ollut, mutta reflektoi yhteisvalinnan ajankohtaa seuraavalla tavalla.

”Ei, paitsi siinä, vaiheessa ku, alko ne haut ni sit mulle yhtäkkiä tuli semmonen et mitä jos mä en haluukkaa tänne et tää on sitte aika semmonen lopullinen valinta kuitenkin. Tai, no eihän tää nyt oo mutta siinä vaiheessa mä aattelin että sitte, kannattaako mun sittenki mennä lukioon jos mä en ookaan ihan varma. Mut nyt ku mä tulin tänne, ni kyllä mä nyt oon ihan varma, et oli tää sitte ihan, se mun juttu edelleenki että. Se oli nyt vaan semmosta siinä, vähän semmosta stressiä.” (Timi, parturi-kampaaja)

Vaikka haastateltava aloittaa valintaansa johtaneen polun reflektoinnin selkeästi yläasteella suoritetun harjoittelun sekä sen kautta hankitun kokemuksen kautta, on myös hänen varhaisessa nuoruudessaan lukuisia yhtymäkohtia koulutusalan valintaan. Hän tuo myös itse ilmi, että suvussa kulkeneilla luovilla ammattiteilla on voinut hyvinkin olla vaikutusta hänen valintaansa ja toteaa: *”..jos kaikki olis jotai rekkamiehiä ni ehkä ne ei silleen [naurahtaa], tai ehkä jotenki ei ohjais tämmöselle polulle sitte että just ku on tämmöstä taiteellista, ni ehkä se voi vaikuttaa siihen kuitenkin”*. Hänellä on lisäksi kolme siskoa, joiden kanssa hän on jakanut monia mielenkiinnonkohteita, kuten seuraavasta katkelmasta käy ilmi.

”Joo, se [muoti] on jotenki aina ollu silleen munki juttu ja mun pikkusiskonki et meit on aina kiinnostanu hirveesti silleen muoti. Ja sit mä just luulen tota, et mua just senki takia on kiusattu ku mä oon silleen, mua on kiinnostanu semmoset asiat mitkä yleensä ei

ehkä poikia kiinnosta just tämmöset, muoti ja muut. Että yleensä ku ne on jotku autot sun muut ja, semmoseet.” (Timi, parturi-kampaaja)

Alan naisvaltaisuus ei tullut haastateltavalle yllätyksenä ja hän toteaaakin ”..mä olin siitä ihan onnellinenki koska jotenki mä oon aina tullu paremmin tyttöjen kanssa toimeen.”. Tämä eroaa selkeästi esimerkiksi hoitoalalle hakeutuneiden miesopiskelijoiden vastauksista, jotka eivät viitanneet kiinnostukseen työskennellä erityisesti naisvaltaisessa työyhteisössä, vaikka yhtä lailla tiedostivat alan naisvaltaisuuden ennen alalle hakeutumista. Haastateltava Timi on kokenut jo nuoresta iästä lähtien samaistumisen tunteita stereotyyppisesti naisille kuuluviin harrastuksiin, kuten muotiin, sekä naisvaltaisiin ryhmiin. Tämä on edesauttanut minäkuvan ja prototyyppisen parturi-kampaajan yhteensopivuutta ja lisännyt uskoa siihen, että hän sopisi paremmin naisvaltaiseen työyhteisöön.

Haastateltava Timin narratiivi vahvasti naisvaltaiselle alalle johtaneesta elämänpolusta eroaa monin tavoin muista aineiston miespuolisista haastateltavista. Mielenkiintoinen seikka, joka kuitenkin yhdistää myös Timin muihin aineiston miespuolisiin opiskelijoihin, on hänen tulevaisuuden tavoitteensa alalla, joita hän käy läpi muun muassa seuraavan katkelman verran.

”Niin no mä oon aatellu et mä haluisin muuttaa Helsinkiin ja sit mä, haluisin olla se Suomen paras kampaaja että, se ois tavoitteena että, kyl mä haluisin kehittyä semmoseks tosi hyväks että kaikki haluu tulla mulle vähän semmoseen, et ei mitään semmosta perus mummojen rullausta välttämättä koko ajan et vähän semmosta nuorempaa asiakaskuntaa haen ehkä. Mutta tietysti, mummojakin haluan tehdä tai näitä mutta, että jotenki semmonen trendikkäämpi olis se mun juttu ehkä.” (Timi, parturi-kampaaja)

Parturi-kampaajaksi hakeutuminen on ollut hänelle siis luontainen valinta, mutta suunnitelmissa on lisäksi kehittyä alansa parhaaksi. Jatkokouluttautuminen sekä esimerkiksi johtoasemaan hakeutuminen on aineiston miesopiskelijoille selkeä yhdistävä tekijä. Omalle sukupuolelle epätavallista valintaa ikään kuin selitetään sen kautta, että

tässäkin työssä voi tarvittaessa menestyä hyvin. Haastateltava tuo alalla menestymisen esiin myös aiemmin alan sukupuolittuneisuudesta puhuttaessa: *”Ja sitte just maailmallahan miehet on tosi menestyneitä tällä hiusalalla, että Suomessa se on vaan jotenki niin semmonen juttu et se on laitettu et se on naisten juttu.”*. Uralla menestyminen on edelleen enemmän mies- kuin naissukupuoleen liitetty tavoite ja piirre, mikä näyttää aineiston vastausten perusteella vaikuttavan jo alle 20-vuotiaiden konkreettisiin tulevaisuudensuunnitelmiin.

Se mun juttu-tarinan päähenkilö on suoraan peruskoulusta parturi-kampaamo-alalle hakeutunut miesopiskelija. Hänellä on ollut pienestä pitäen selkeä intohimo esimerkiksi muotia ja muita esteettisiä asioita kohtaan, joita hän onkin seurannut ahkerasti siskojensa kanssa. Päähenkilö on joutunut ala-asteella myös koulukiusatuksi johtuen omista stereotyyppisesti naisille kuuluvista mielenkiinnonkohteistaan. Hän ei ole antanut tämän kuitenkaan häiritä ja on viihtynyt aina paremmin naisporukoissa. Päähenkilön suvussa on yleistä toimia luovissa ammateissa ja hänen sukulaisellaan on myös oma parturi-kampaamo, johon hän päätyy työharjoitteluun. Yhteishaun koittaessa päähenkilö on jo varma, että haluaa opiskella parturi-kampaajaksi, sillä kokee sen omaksi intohimokseen. Hän kokee myös viihtyvänsä paremmin naisvaltaisessa työyhteisössä. Päähenkilöllä on selkeät tulevaisuudensuunnitelmat kehittyä alansa parhaaksi. Hän kokee, että alan vahva naisvaltaisuus on yleistä lähinnä Suomessa, sillä alan menestyneimmät tekijät ovat maailmalla perinteisesti miehiä, minkä hän kokee hyvin motivoivana myös omalla työurallaan.

6. Pohdinta

6.1 Tulosten yhteenveto

Sukupuolelleen epätyypillisille koulutusaloille hakeutuneiden opiskelijoiden vastauksista erottui viisi erilaista tyyppitarinaa, joita alalle hakeutuminen on noudattanut. Tyyppitarinat edustavat esimerkkitapauksia siitä, minkälaiset tekijät saattavat toimia rooliodotuksista poikkeavaan päätökseen positiivisesti vaikuttavina tekijöinä. Tiivistin taulukkoon 1. tyyppitarinoiden merkittävimmät käännekohtat kohti sukupuolelle epätyypillistä valintaa. Haastatteluvastauksista muodostetut narratiivit voidaan ajatella kaksivaiheisina tapahtumaketjuina, joista ensimmäinen kuvaa yksilölle muotoutunutta minäkuvaa ja toinen tekijää, joka on lisännyt konkreettista tietoisuutta valitusta koulutusalaista ja sen prototyypisistä tekijästä.

Taulukko 1.

Tyyppitarina (haastateltavien lkm / sukupuoli)	Minäkuvan muodostumiseen vaikuttaneet tekijät	Tietoisuuden lisääntyminen valitusta alasta
<i>Identiteettitarina (14 / N)</i>	Sukupuolirooliodotuksista poikkeavat harrastukset ja mielenkiinnonkohteet lapsuudesta lähtien.	Vastakkaista sukupuolta edustava läheinen alalla, jonka kautta saa kokemusta alan työtehtäviä muistuttavista tehtävistä.
<i>Luonnetarina (6 / M)</i>	Vahva ymmärrys omista luonteenpiirteistä jo nuorena, joita läheisten kommentit vahvistavat.	Tietoisuus alasta vastakkaista sukupuolta olevien läheisten kautta, jotka ovat kyseisellä alalla.
<i>Astuminen uuteen maailmaan (3 / N)</i>	Aiemmat aikuisuudessa tehdyt epäonnistuneet sukupuolelle tyypilliset alavalinnat, jotka eivät tuntuneet omalta.	Tietoisuus itselle uudesta alasta vastakkaista sukupuolta edustavan läheisen kautta, joka on aloittamassa/aloittanut opinnot samalla alalla.
<i>Auttamisen halun herääminen (3 / M)</i>	Aikuisuudessa oman kokemuksen myötä muotoutuva auttamisenhalu.	Oman kokemuksen myötä muotoutuva tietoisuus alan työtehtävistä ja niiden merkityksellisyydestä.
<i>”Se mun juttu” (1 / M)</i>	Sukupuolirooliodotuksista poikkeavat mielenkiinnonkohteet lapsuudesta lähtien ja viihtyminen lähinnä vastakkaisen sukupuolen seurassa.	Vastakkaista sukupuolta edustava läheinen alalla, jonka myötä muotoutuva tietoisuus sekä tätä kautta saatava työkokemus alalta. Kokemuksen myötä muotoutuva intohimo alaa kohtaan.
<i>vrt. sukupuolelle tyypillisen alan valinta (5 / N)</i>	Identifioituminen samaan sukupuoli-identiteettiin kuuluvaan lähisukulaiseen.	Saman sukupuoli-identiteetin omaava lähisukulainen alalla, jolta kuullut alan työtehtävistä.

Kaikissa tyyppitarinoissa on luettavissa halu omia mielenkiinnonkohteita ja ominaisuuksia kohtaavan alan löytämiseen. Jaottelu tekijä- ja lukija-tyyppeihin on yksi tavallisimmista kategorisista jaotteluista, jonka kautta koulutuslavalintaa aletaan perustelemaan. Tämän lisäksi tuodaan esiin niin omaan luonteeseen, harrastuksiin tai muihin mielenkiinnonkohteisiin liittyviä spesifejä tekijöitä, joita liitetään myös lukuisiin eri aloihin. Lähes kaikista haastatteluaineiston vastauksista on siis luettavissa luontainen uravalintateorioihin perustuva halu löytää itselleen ala, jossa omaan itseen sekä työhön liitetyt mielikuvat kohtaavat. Tällöin olennaiseksi uravalintaa ohjaavaksi tekijäksi muodostuu sekä yksilölle muodostunut minäkuva ja yksilön kyvykkyys tarkkailla sitä objektiivisesti, että yksilön tietoisuus eri aloista ja niiden sisällöistä.

Aiemmin esitellyn minäkuvan ja alan prototyyppisen työntekijän välisen yhteensopivuusteorian mukaan uravalinta tehdään sen perusteella, onko yksilölle muodostunut minäkuva yhtenevä tietylle alalle oletetun prototyyppisen työntekijän kanssa. Tämä muodostui analyysini perusteella merkittäväksi alavalintaa ohjaavaksi teoriaksi. Minäkuvan ja ammatin välisessä yhteensopivuusteoriassa esimerkiksi status nousee puolestaan korkeampaan arvoon, mikä tuli esiin esimerkiksi miespuolisten opiskelijoiden jatko-opiskeluhaaveista puhuttaessa. Oman minäkuvan koettiin tällöin olevan yhtenevä esimerkiksi hoitoalan prototyyppisen tekijän kanssa, mutta ammatin status oli kuitenkin epätyypillisen matala suhteessa omaan sukupuoli-identiteettiin. Tällöin jatkokouluttautuminen nähtiin omalle identiteetille luonnollisena jatkumona.

Kertomukset muodostuvat analyysissäni enemmän kokemuksellisuuden kuin ajallisuuden kautta, sillä nuorten haastatteluvastauksissa korostuu osittain vielä jäsentymättömät ajatukset koulutuslavalintaan johtaneesta polusta. Kerronnan tapaan voi vaikuttaa esimerkiksi kertojan asenne omaan tarinaan ja sen eri elementteihin (Bal 2017, 137). Haastateltavien iät toivat mielestäni selkeitä eroja haastatteluvastauksiin. 16–17-vuotiaat reflektoivat valintojaan selkeästi lyhyemmin, eivätkä tuoneet omaaloitteisesti esiin eri tapahtumien välisiä syy-seuraus-suhteita, vaikka selkeästi kuitenkin myönsivät ne haastattelijan tuodessa ne esiin. Kertooko tämä siitä, että nuoret eivät ole vielä kykeneviä muodostamaan koherenttia tarinaa valintaan johtaneesta polusta vai osoittaako tämä enemmän nuorten asennetta koulutuslavalintaa kohtaan? On mahdollista, että koulutuslavalinnalle ei anneta kyseisessä hetkessä vielä kovin suurta painoarvoa, minkä vuoksi valintaan johtanutta prosessia ei ole myöskään koettu

tarpeelliseksi pohtia aiemmin. Vanhemmat alanvaihtajat kävivät henkilöhistoriaansa haastatteluissa läpi huomattavasti laajemmin ja osasivat tarjota selkeämpiä perusteluja sille, miksi päätyivät lopulta nykyiselle koulutuslalleen.

Nuoret eivät reflektoineet tulevaisuuttaan vastauksissaan juuri ollenkaan, mikä viittaa nuorille ominaiseen lyhyeen aikaulottuvuuteen, jolloin nykyhetken valintoja ei välttämättä pohdita sen kautta, miten ne vaikuttavat omaan tulevaisuuteen (Kojo 2010). Ainoan poikkeuksen tähän teki naisvaltaisella hoitoalalla olevat miespuoliset opiskelijat, jotka kertoivat jatko-opintosuunnitelmistaan. Koulutuslavalinnat tehtiin siis pitkälti valintahetken impulssien sekä mielenkiinnonkohteiden mukaisesti, eikä esimerkiksi palkkaa tai alan työllisyysmahdollisuuksia reflektoitu. Myös tämän voidaan ajatella liittyvän nuorten vastauksissa erottuvaan asenteeseen koulutuslavalintaa kohtaan. Nuorten aikahorisontin ollessa hieman lyhyempi, on ymmärrettävää, että koulutuslavalinnalle ei myöskään anneta kovin suurta painoarvoa. Vanhemmat alanvaihtajat, joilla oli jo enemmän kokemusta työelämästä, osoittivat vastauksillaan enemmän mielenkiintoa valintaan johtaneen prosessin pohtimiseen. Narratiivista analyysia tehdessä on kuitenkin myös syytä muistaa, että kertojalla on aina täysi valta päättää, mitä haluaa kertoa ja milloin, eli hän saattaa monissa tilanteissa tietää jopa enemmän, mitä antaa ymmärtää (Bal 2017, 149). Analyysi tehdään siis sen perusteella, mitä haastatteluissa on ääneen lausuttu.

Tietoisuus eri vaihtoehtoista on jokaisessa valintatilanteessa merkittävä valintaa ohjaava tekijä. Haastateltavien läheiset, opinto-ohjaaja sekä erilaiset koulutukset näyttäytyivät vastausten perusteella merkittävimpinä tietolähteinä eri vaihtoehtoja pohdittaessa. Alat, joista yksilöllä on tietoisuutta, kumpuavat tämän myötä suoraan yksilön lähipiiristä ja -ympäristöstä. Haastatteluvastauksista ei erottunut aktiivinen tiedonhaku erilaisista vaihtoehtoista esimerkiksi internetistä edes tilanteissa, joissa alanvalinta ei tuntunut valinnan hetkellä vielä selvältä ja yhteishaun ajanjakson koettiin olleen stressaava. Koulutuslavalinta näyttäytyi siis jopa melko passiivisena prosessina ja tiettyyn koulutukseen ajaututtiin pitkälti lähipiiristä kumpuavien tietojen ja ärsykkeiden varassa. Haastateltavien läheisten sekä opinto-ohjaajien vastuu muodostuu tällöin merkittäväksi. Myös lähipiirin sekä opinto-ohjaajien ennakkoluuloilla ja stereotyyppioilla esimerkiksi eri ammattialoista, sekä niille sopivista henkilöistä voi tällöin olla merkittäviä vaikutuksia

yksilön valintoihin. Olennaista olisikin opettaa itsenäisiä tiedonhakutaitoja nuorille jo mahdollisimman varhain, jolloin valinnanmahdollisuuksien kirjo laajenisi entisestään.

Analyysini perusteella opinto-ohjaajat saattoivat kyseenalaistaa rooliodotuksista poikkeavia naispuolisia opiskelijoita, mutta eivät rooliodotuksista poikkeavia miespuolisia opiskelijoita heidän epätyypillisistä valinnoistaan. Tämän voidaan ajatella sisältävän lausumattoman oletuksen siitä, että miesten ei tulisi antaa sukupuolistereotyyppien vaikuttaa alavalintaan, mutta naisilla sukupuolistereotyyppien tulisi toimia valintaa ohjaavina tekijöinä. Vastaavat stereotyyppit asettavat miehet ja naiset epätasa-arvoiseen asemaan jo valintatilanteessa, jolloin kyvykkyyttä tai todellista alalle sopivuutta ei ole mitattu.

Myös mies- ja naispuolisten opiskelijoiden kertomukset erosivat toisistaan alalle motivoituneiden tekijöiden perusteella. Miespuoliset opiskelijat perustelivat rooliodotuksista poikkeavaa valintaa oman luonteen sopivuuden sekä tietoisuuden kautta, kun taas naispuolisilla opiskelijoilla korostui alalta jo valmiiksi hankittu kokemus sekä vastakkaisen sukupuolen seurassa viihtyminen. Pelkkä kiinnostus tai sopivuuden tunne tietylle alalle omien henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella eivät näyttäytyneet aineiston perusteella naisille riittävänä motivoivana tekijänä sukupuolelle epätyypillisen valinnan tekemisessä.

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelin, minkälaisia sukupuoliin liitettyjä ennakkoluuloja eri aloille kohdistuu, vaikuttavatko ne tehtyihin valintoihin ja näkyvätkö ne käytännön töissä. Tutkimustulokset ovat tiivistettynä seuraavaan taulukkoon (Taulukko 2).

TAULUKKO 2.

Tyypitarina (haastateltavien lkm / sukupuoli)	Ennakkoluulot ja niiden vaikutus
<i>Identiteettitarina (14 / N)</i>	Muiden epäilyt omasta kyvykkyydestä jännitti etukäteen. Opintojen aikana kaikki mennyt hyvin, kunhan on todistanut muille omaavansa tarpeeksi maskuliinisia piirteitä eli olevansa ”hyvä jätkä”.
<i>Luonnetarina (6 / M)</i>	Nuorempana hoitoalaan liitetyt feminiiniset stereotypiat hävettivät, mutta niillä ei koeta olevan enää mitään merkitystä. Selkeät jatko-opintosuunnitelmat, jotka ominaisia omalle sukupuoli-identiteetille.
<i>Astuminen uuteen maailmaan (3 / N)</i>	Tiedostaa alaan kohdistuvat ennakkoluulot, mutta ne enemmän aikaansaava tekijä alalle hakeutumisessa, sillä halu kokeilla jotain täysin aiemmasta kokemuksesta poikkeavaa.
<i>Auttamisen halun herääminen (3 / M)</i>	Ennakkoluuloilla ei merkitystä, sillä itsellä selkeä intohimo alalle, mikä merkitsee enemmän. Tiedostaa kuitenkin, että nuorempana sama valinta olisi todennäköisesti mietityttänyt enemmän alaan kohdistuvien ennakkoluulojen vuoksi.
<i>”Se mun juttu” (1 / M)</i>	Tiedostaa ennakkoluulot, mutta niillä ei merkitystä, sillä oma intohimo alaa kohtaan on niin vahva. Kokee kuitenkin sukupuoli-identiteetilleen ominaisen alalla menestymisen tärkeänä osana urapolkuaan.
<i>vrt. sukupuolelle tyypillisen alan valinta (5 / N)</i>	Sukupuolelle ominainen ala, minkä vuoksi ei ole kohdannut ennakkoluuloja.

Analyysissani esiin tulleet vastaukset tukivat stereotyyppistä oletusta menestyksen ja johtamisen stereotyyppisestä liittämistä enemmän mies- kuin naissukupuoleen. Haastatteluaineiston miehet toivat oma-aloitteisesti esiin, kuinka aikovat jatko-opiskella vielä peruskoulutuksen jälkeen. Miesvaltaiselle alalle hakeutuneet naiset eivät reflektoineet esimerkiksi parempaa palkkakehitystä, joka liitetään usein enemmän miesvaltaisiin aloihin. Naisiin luontaisesti kohdistuvat odotukset ja sitä kautta muodostuvat pystyvyysuskomukset eivät tue uralla etenemistä etenkin johtotehtäviin. Tämä on yksi suuri epätasa-arvoa lisäävä tekijä. Miehet puolestaan suunnittelevat kouluttautuvansa pidemmälle jo ennen ensimmäistä koulutusta aloitettuaan. He eivät myöskään reflektoi näitä suunnitelmia perustuen esimerkiksi omiin taitoihin tai luonteenpiirteisiin, vaan kertovat tulevaisuuden suunnitelmistaan hyvin toteavassa muodossa. Suunnitelmat tuntuvat heille siis hyvin luonnollisilta, minkä oletan liittyvän miehille muodostuneeseen sukupuoli-identiteettiin, johon uralla eteneminen luontaisemmin liitetään.

Aineiston naisopiskelijat toivat esiin tarpeen olla ”hyvä äijä” saadakseen hyväksytyin ryhmäjäsenyyden miespuolisten opiskelijoiden keskuudessa. Miespuoliset hoitoalan opiskelijat eivät puolestaan reflektoineet lainkaan tullessaan aiemmin hyvin toimeen naisten kanssa tai ylipäättään halua erityisesti naisyhteisössä työskentelyyn. Hoitoalalla opiskelevat miehet yhdistivät naistyökavereihin tiettyjä stereotyyppisiä naissukupuoleen liitettyjä piirteitä, joista esimerkiksi juoruilu nousi usein esiin. Miehet eivät myöskään tuoneet esiin minkäänlaisia paineita naisporukkaan kuulumisesta tai siitä, että muut naiskollegat epäilisivät heidän taitojaan. Naisopiskelijoilla tämä pelko tuli puolestaan esiin. Naiset siis epäilevät ryhmäjäsenyyttään ollessaan sukupuolivähemmistössä enemmän kuin miehet. Tutkimukset ovat osoittaneet, että matalammassa valta-asemassa olevat yksilöt käyttäytyvät ryhmässä enemmän hyväksyntää hakien kuin korkeammassa valta-asemassa olevat jäsenet, mikä ajaa esimerkiksi naiset myötäilemään enemmistöä matalan statuksen identiteetin ollessa aktivoituna (Lippitt, Polansky, Redl & Rosen 1952; Connell 1987). Tämä saattaa selittää osaltaan myös sitä, miksi naisten sukupuolelle epätyypilliseen valintaan vaikutti useammin alalta jo valmiiksi hankittu kokemus kuin miesten, jotka perustelivat valintaansa perustuen omiin luonteenpiirteisiin sekä mielenkiintoon alaa kohtaan. Naiset saattavat kokea vahvempia epäpystyvyyden tunteita, mikäli heillä ei ole valmiiksi hankittua tietotaitoa alasta, jolla he tietävät olevansa sukupuolivähemmistössä. Patriarkaalisesta yhteiskunnasta kumpuavat statuserot eri sukupuolien välillä toimivat toimintaamme ohjaavina tekijöinä siis vielä tänäkin päivänä.

Ammattikäsitteitä tutkittaessa ammatteja on pyritty laittamaan järjestykseen muun muassa sen mukaan, kuinka paljon arvostusta kyseinen ala ja sen prototyyppinen työntekijä muissa herättää. Naisvaltaiset alat ovat perinteisesti olleet matalan statuksen aloja, joissa työstä saatu kunnioitus ja palkka ovat olleet alhaisemmalla tasolla. Miesvaltaiset alat ovat puolestaan perinteisesti korkeamman statuksen aloja, joista myös maksetaan parempaa palkkaa. (Ks. esim. Ghidina 1992, Brescoll 2016.) Haastatteluaineiston miespuoliset vastaajat osoittivat tuntevansa muun muassa häpeän tunteita kertoessaan kavereilleen, että haluavat opiskella naisvaltaista hoitoalaa. Tämä viittaa miesten luonnolliseen minäkuvaan, johon liitetään niin korkea status kuin johtajuus, jolloin identifioituminen johonkin alemman statuksen ammattiin saatetaan kokea jopa häpeällisenä. Alempi status on tällöin ristiriidassa oman sukupuoli-

identiteetin kanssa, eikä identiteetti saa luontaisesti jatkoa. Vastaavasti aineiston naispuoliset vastaajat eivät tunteneet häpeän kokemuksia miesvaltaisen alan valitsemisesta, vaikka toivatkin ilmi muiden ihmetelleen kyseistä valintaa. Haastatteluaineiston miesvaltaisia aloja ei pidetä niinkään korkeamman statuksen aloina edellä mainittujen kunnioituksen tai työstä saatavan palkan perusteella, mutta kyseisten työtehtävien suorittamiseen liitetään muita lukuisia maskuliinisia ominaisuuksia, jotka on asetettu yhteiskunnassamme korkeampaan arvoon patriarkaatista lähtien. Lukuisat yhteiskunnassamme edelleen vallitsevat stereotyyppit ja ennakkoluulot pohjautuvat näille sukupuolet eriäviin valta-asemiin asettaville ajatuksille.

Avainasemassa sukupuolen mukaisen ammatillisen segregaaation purkamisessa on tietoisuuden lisääminen niin eri ammateista ja niiden todellisista tehtävänkuvista kuin myös sukupuoliin liitetystä virheellisistä stereotyyppioista. On tärkeää, että myös vähemmistöryhmien kokemukset esimerkiksi tietyllä alalla työskentelystä tulevat esiin ja nähdäiksi, sillä tämä normalisoi sukupuolelle epätyypillisellä alalla työskentelyä ja vähentää eri aloihin liitettyjä ennakkoluuloja ja sukupuolistereotyyppioita. On selvää, että mitä enemmän näemme representaatioita esimerkiksi naisjohtajista, sitä normaalimmalta johtajuuden tavoittelu myös naisille tuntuu.

Viime vuosina on ollut paljon julkista keskustelua työn ja työntekijän yhteensopivuuteen liitetyn paineen siirtymisestä yhä enemmän työnantajille, jotka ovat joutuneet panostamaan työnantajakuvaansa aiempaa enemmän saadakseen parhaimmat työnhakijat kiinnostumaan, sekä pysymään kiinnostuneina työnantajasta. Työelämään siirtyneet uudet sukupolvet, esimerkiksi niin kutsutut milleniaalit, ovat muun muassa ympäristötietoisempia kuin aiemmat sukupolvet ja he pitävät myös muita omaamiaan arvoja tärkeinä kriteereinä valitessaan mahdollista työpaikkaa (Weyland 2011, 442). Työn merkitys on siis muuttunut puhtaasta toimeentulon varmistajasta jatkeeksi omalle identiteetille, jolloin itselle sopivan valinnan merkitys on kasvanut entisestään.

Trendi on ollut jo vuosia kovassa kasvussa ja vahvasti esillä myös julkisessa keskustelussa, mutta on mielenkiintoista seurata, toimiiko vuonna 2020 ympäri maailman levinnyt Covid19-pandemia kyseisen trendin jarruttajana, sillä pandemia on lyhyessä ajassa johtanut jo kymmeneen tuhansiin lomautuksiin, irtisanomisiin sekä konkurssiin.

Mikäli vaikea työmarkkinatilanne jatkuu, on mahdollista, että ajatukset työstä ja työn teosta palaavat takaisin aikaan, jolloin työtä arvostettiin lähinnä sen mahdollistaman toimeentulon perusteella. Ammattikäsitteet ovat olleet lisäksi muutoksessa koskien esimerkiksi aikaisemmin matalan statuksen ammattina pidettyä hoitoalaa kohtaan. Alan edustajat ovat olleet laajalti esillä julkisuudessa ja heidän merkityksensä yhteiskunnan kantavana voimana kriisitilanteessa on laajalti noteerattu julkisessa keskustelussa. On mielenkiintoista seurata, vaikuttaako radikaalisti heikentynyt työmarkkinatilanne esimerkiksi nuorten tuleviin koulutuslavalaitoihin, niiden merkitykseen sekä mielikuviin, mitä eri aloihin liitetään. On selvää, että muutoksia tapahtuu, mutta seurattavaksi jää, mihin suuntaan.

6.2 Tulosten arviointi suhteessa aiempaan tutkimukseen

Taloudellinen tiedotustoimisto TAT tutkii vuosittain suomalaisten nuorten käsityksiä koulutuksesta sekä työelämästä. Vuoden 2019 ”Kun koulu loppuu”-tutkimuksessa kysyttiin, ketä nuori tällä hetkellä ihailee ja kuka on tämän suurin esikuva. Vastauksissa korostui huomattavasti eniten vastaus *julkisuudenhenkilö/artisti*, mutta tämän lisäksi myös esimerkiksi vanhemmat tai muut oman lähipiirin ihmiset. Julkisuudenhenkilöt tai artistit eivät kuitenkaan tulleet esiin haastatteluaineistossani lainkaan. Esikuvien ei siis välttämättä kuitenkaan koeta ohjaavan konkreettisia valintoja tai heidän aikaansaama vaikutus on ainakin vaikea itse tiedostaa. Pinnalla olevat julkisuudenhenkilöt kuvaavat osaltaan myös muuta yhteiskunnassa vallitsevaa ilmapiiriä ja kulttuuria, jolloin selkeää syy-seuraus-suhdetta voi olla vaikea todeta.

Yhteiskunnallisen kulttuurin muutosta kuvaa myös sosiaalisen median merkityksen kasvu. Nuoret vastasivat TATin teettämässä tutkimuksessa etsivänsä tietoa opiskeluvaihtojen tueksi yhä enemmän erilaisista sosiaalisen median kanavista, kuten YouTubea, Instagramista tai Facebookista. Google ja Opintopolku säilyttivät kuitenkin vielä vuonna 2019 ylivoimaisen aseman ensimmäisinä kanavina, joista tietoa lähdetään hakemaan. (Talous ja nuoret TAT 2019.) Tärkeimmät tietolähteet olivat analyysini perusteella haastateltavien oma lähipiiri sekä opinto-ohjaaja, eikä sosiaalista mediaa tai internetiä tuotu haastatteluissa esiin juuri ollenkaan. Tämä näyttää yllättävänä verrattuna niin edellä mainittuihin tutkimustuloksiin, mutta lisäksi nykyiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, johon internet sekä lukuisat sosiaalisen median palvelut kuuluvat jo lähes irrottamattomana osana. Koetaanko tiedon hakeminen itse kuitenkin

hankalana tai eikö omatoimista tiedonhakua pidetä koulutusvalinnan kannalta olennaisena?

Tommi Hoikkala esitteli Purkutalkoot-hankkeen (2019) loppuraportissa sosialisatiomaisemien kontekstimallin. Sisällönanalyttisen tutkimuksen tulokset osoittivat koulutusvalintojen olevan dynaaminen työntö- ja vetotekijöiden kokonaisuus. (Hoikkala 2019, 128.) Yksilölle muodostuva erilaisista työntö- ja vetotekijöistä koostuva kokonaisuus riippuu täysin tämän elinympäristöstä, läheisistä, minäkuvasta, harrastuksista sekä esimerkiksi sattumasta. Tällöin esimerkiksi sukupuoli muodostuu vain yhdeksi mahdolliseksi tekijäksi, joka joko lisää tai vähentää jonkin tietyn alan kiinnostavuutta. Hoikkala (em.) tuo pohdinnassaan ilmi myös koulutusvalintatilanteen pakottavuuden, mikä on hyvä ottaa huomioon etenkin analysoitaessa vasta yhteisvalinnan tehneiden nuorten vastauksia. Valinnan yhteiskunnallinen pakottavuus on olennainen tekijä etenkin, kun pohditaan nuorten asenteita koulutuslavalintaa kohtaan. Mikäli nuoren motivaatio omaa tulevaisuuden työuraa kohtaan olisi valinnan hetkellä korkeampi ja pohjautuisi sisäiseen haluun muodostaa itselle sopiva valinta kyseisellä hetkellä, valitsisiko nuori silti samoin tavoin?

6.3 Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimus

Narratiivista analyysia tehdessä tarkastellaan muiden elämää ja kokemuksia tehden niistä erilaisia oletuksia tutkijan omasta tietovarannosta käsin. Tämän vuoksi on tärkeää, että haastateltavat ovat antaneet luvan haastatteluvastausten jatkokäyttöön tieteellisessä tutkimuksessa. Myös tutkimustuloksia luettaessa on syytä muistaa, että tutkimustulokset ovat tutkijan muodostamia jaotteluita tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä. Kuten Purkutalkoot-hankkeen loppuraportissa (2019, 104) mainitaan, koen myös oman analyysini tulosten kutsuvan eri koulutusalan toimijoita refleksiiviseen prosessiin. Analyysi antaa aineksia esimerkiksi opinto-ohjauksen kehitys- ja suunnittelutoiminnalle, sekä mahdollisesti myös omaa urapolkua vielä pohtivalle yksilölle. On hyödyllistä pohtia, mistä kokemukset omasta sopivuudesta tietyille aloille kumpuavat. Ovatko kokemuksemme todellisia vai pohjautuvatko ne yhteiskunnassa vallitseviin stereotyyppioihin ja ennakkoluuloihin, jotka perustuvat usein virheellisille yleistyksille? Sukupuolta käsiteltiin tutkimuksessani dualistisena, mieheyteen ja naiseuteen perustuvana ilmiönä, eikä muuta sukupuolen moninaisuutta otettu huomioon. Tulevaisuuden tutkimuksissa tulisikin huomioida paremmin myös muu sukupuoliin

kuuluva monimuotoisuus. Myös muiden sukupuolten kokemukset eri aloihin liitetyistä ennakkoluuloista, sekä niiden vaikutuksesta tehtyihin valintoihin tulisi ottaa tulevaisuuden tutkimuksissa huomioon jo tutkimusaineistoa muodostettaessa.

Tutkimuksessa käytetyn narratiivisen analyysin validiteettia rajoittaa se, ettei tutkimuksessa käytettyä aineistoa muodostettu alun perin narratiivisen haastattelun keinoin. Analysoimani haastatteluaineiston rytmi vaihtelee menneen ja nykyhetken välillä usein haastateltavan palatessa menneisyyden tapahtumista takaisin nykyhetkeen. Tutkimuksen mielenkiinnonkohteena olevaan aiheeseen voisi syventyä tarkemmin aineiston kautta, joka on muodostettu esimerkiksi narratiivisen elämäkertahaastattelun keinoin. Tällöin yksilön elämänpolku käytäisiin haastattelijan kanssa kronologisesti läpi, jolloin ymmärrys ennakkoluulojen ja stereotyyppien vaikutuksesta valintaan voisi syventyä entisestään. Verrattuna aineistosta jo tehtyyn temaattiseen sisällönanalyysiin, koen narratiivisen analyysin tuoneen arvokasta lisätietoa siitä, miten nuorten koulutusvalintaprosessi etenee. Uravalinta on prosessi, mihin vaikuttaa niin yksilön minäkuva, kiinnostuksenkohteet sekä ympäristöstä kumpuava tieto, minkä vuoksi yksilön elämänpolku on oleellista ottaa kokonaisuudessaan huomioon uravalintaprosessia tutkittaessa. Uravalintaprosessin ymmärtäminen etenkin siihen liitettyjen ennakkoluulojen ja stereotyyppien kannalta on tärkeää, jotta osaamme tukea sosiaalista liikkuvuutta sekä kaventaa sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Sukupuoliin liitetyt ennakkoluulot ja stereotyypit ovat ilmiöitä, jotka muuttuvat ajassa, vaikkakin hyvin hitaasti.

7. Lähteet

Abbis, J. (2011). Boys and machines: Gendered computer identities, regulation and resistance. *Gender and Education*, 23(5), 601–617.

Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. New York: Doubleday Anchor Books.

Ashforth, B. & Schinoff, B. (2016). Identity Under Construction: How Individuals Come to Define Themselves in Organizations. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 3. DOI: 10.1146/annurev-orgpsych-041015-062322

Bal, M. (2017). *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative*. Toronto: University of Toronto Press.

Bandura, A. (1986). The Explanatory and Predictive Scope of Self-Efficacy Theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 4(3), 359–373. DOI: 10.1521/jscp.1986.4.3.359

Benwell, B. & Stokoe, E. (2006). Discourse and Identity. *Qualitative Research in Psychology*, 4, 261–262. DOI: 10.1080/14780880701700421.

Berger, J., Fisek, M. H., Norman, R. Z., & Zelditch Jr., M. (1977). Status Organizing Processes. *Annual Review of Sociology*, 6, 479–508.

Berger, P. & Luckmann, (1998) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Blau, P. M. & Duncan, O. D. (1967). *The American Occupational Structure*. New York: Wiley and Sons.

Bodenhausen, G. V. & Richeson, J. A. (2010). Prejudice, Stereotyping, and Discrimination. Teoksessa Roy F. Baumeister & Eli J. Finkel (toim.), *Advanced Social Psychology: The State of the Science*, 341–383. New York: Oxford University Press.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard College: Routledge & Kegan Paul.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1995). Refleksiivisen sosiologian tarkoitus. Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant, *Refleksiiviseen sosiologiaan: tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*, 85–256. Joensuu: University Press.

Branscombe, N. R., Ellemers, N., Spears, R. & Doosje, B. (1999). The Context and Content of Social Identity Threat. *Social Identity: Context, commitment, content*, 35–58.

Brescoll, V. L. (2016). Leading with hearts? How gender stereotypes of emotion lead to biased evaluations of female leaders. *The Leadership Quarterly*, 27(3), 415–428.

Brown, D. (1984). *Career Choice and Development*. Teoksessa Duane Brown, Summary, Comparison, and Critique of Major Theories, 8–30. Jossey-Bass.

- Brown, D. (1990). Trait and factor theory. Teoksessa D. Brown & L. Brooks (toim.), *The Jossey-Bass management series and The Jossey-Bass social and behavioral science series. Career choice and development: Applying contemporary theories to practice*, 13–36. Jossey-Bass.
- Bruner, J. (1991). The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.
- Carr, D. (1986). *Time, narrative and history*. Bloomington: Indiana University Press.
- Charles, M. & Bradley, K. (2009). Indulging Our Gendered Selves? Sex Segregation by Field of Study in 44 Countries. *American Journal of Sociology*, 114(4), 924–976.
- Chusmir, L. H. (1983). Characteristics and Predictive Dimensions of Women Who Make Nontraditional Vocational Choices. *The Personnel and Guidance Journal*, 62(1), 43–47.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Davies, P. G., Spencer, S. J., Quinn, D. M. & Gergardstein, R. (2002). Consuming Images: How Television Commercials that Elicit Stereotype Threat Can Restrain Women Academically and Professionally. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(12), 1615–1628. DOI: 10.1177/014616702237644.
- Dunham, Y., Baron, A. S., & Banaji, M. R. (2008). The development of implicit inter-group cognition. *Trends in Cognitive Sciences*, 12, 248–253.
- Eagly, A. H., & Diekmann, A. B. (2005). What is the problem? Prejudice as an attitude-in-context. Teoksessa J. F. Dovidio, P. Glick, & L. Rudman (toim.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport*, 19–35. Malden: Blackwell.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2010). Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Tuuli Asunmaa, Pekka Räihä, Päivi Atjonen, Anneli Eteläpelto, Katja Vähäsantanen, Marjo Räsänen, Reijo Siltala, Jarkko Alajääski & Soili Keskinen, *Samalta viivalta 4 (VAKAVA)*, 45–67. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Fox, H. W. & Renas, S. R. (1977). Stereotypes of Women in the media and their impact on women's careers. *Human Resource Management*, 16, 28–31.
- Ghidina, M. J. (1992). Social Relations and the Definition of Work: Identity Management in a Low-Status Occupation. *Qualitative Sociology*, 15(1).
- Hall, S., Lehtonen, M. & Herkman, J. (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hamel, J., Dufour, S. & Fortin, D. (1993). The Case Study: Differing Perspectives. Teoksessa Jacques Hamel, Stéphane Dufour & Dominic Fortin, *Case Study Methods*. DOI: <https://dx-doi-org.libproxy.tuni.fi/10.4135/9781412983587.n1>.
- Hankonen, N. (2012). Sosiaalipsykologia vaikuttamisen tieteenä, vaikuttajana yhteiskunnassa. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen, Eero Suoninen, Irmeli Järventie & Marko Salonen (toim.), *Sosiaalipsykologian sukupolvet*, 243–260. Tampere: Vastapaino.

- Harisalo, R. (2008). *Organisaatioteoriat*. Tampere: Tampere University Press.
- Heine, S. J. (2010). Cultural Psychology. Teoksessa Roy F. Baumeister & Eli J. Finkel (toim.), *Advanced Social Psychology: The State of the Science*, 655–696. New York: Oxford University Press.
- Hoikkala, T. (2019). Mikä työntää pois, mikä vetää puoleensa? Epätyypillisiä valintoja tehneet nuoret ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa Jenni Lahtinen (toim.) ”Mikä ois mun juttu” – nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta: Purkutalkoot -hankkeen loppuraportti, 87–114.
- Holland, J. L. (1973). *Making vocational choice: a theory of careers*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice.
- Holland, J. L. & Rayman, J. R. (2013). Self-Directed Search. Teoksessa W. Bruce Walsh & Samuel H. Osipow (toim.), *Advances in Vocational Psychology: Volume 1: the Assessment of Interests*, 55–64. New York: Taylor and Francis.
- Hydén, L. C. (2010). Identity, self, narrative. Teoksessa Matti Hyvärinen, Lars-Christer Hydén, Marja Saarenheimo & Maria Tamboukou (toim.), *Beyond Narrative Coherence*, 33–48. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Hyvärinen, M. (2006). Towards a Conceptual History of Narrative. Teoksessa Matti Hyvärinen, Anu Korhonen & Juri Mykkänen, *COLLeGIUM: Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences: Volume 1: The Travelling Concept of Narrative*, 20–41. Helsinki: Tutkijakollegium.
- Hänninen, V. (2000). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Väitöskirja: Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere: Tampere University Press.
- Ibarra, H., & Barbulescu, R. (2010). Identity as narrative: Prevalence, effectiveness, and consequences of narrative identity work in macro work role transitions. *The Academy of Management Review*, 35(1), 135–154. DOI: <https://doi.org/10.5465/AMR.2010.45577925>.
- Jakobson, R. (1961). *Linguistics and Communication Theory*. Teoksessa Roman Jakobson, *Structure of Language and Its Mathematical Aspects*, 245–252. Rhode Island: The American Mathematical Society.
- Jalkanen, H. (1988). Ylioppilaan oma päätöksenteko jatko-opintoihin valikoitumisen prosessissa. Teoksessa V. M. Volanen ja H. Jalkanen. (toim.), *Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit. Lukio, ylioppilaat ja nuorisasteen koulutus*, 51–74. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jalkanen, H. (1997). Elämänkaarit yhdistää, koulutus erottaa. Teoksessa J. Välimaa (toim.), *Korkeakoulutus kolmiossa: Näkökulmia korkeakoululaitoksen muutokseen*, 119–144. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Jencks, C. (1973). *Inequality: A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America*. Harmondsworth: Penguin Books.

Jhangiani, R. & Tarry, H. (2014). Stereotypes, Prejudice, and Discrimination. Teoksessa Dr. Charles Stangor (toim.), *Principles of Social Psychology – 1st International Edition*. Haettu 5.9.2020. <https://opentextbc.ca/socialpsychology/part/chapter-12-stereotypes-prejudice-and-discrimination/>.

Järvinen, T. & Vanttaja, M. (2000). Koulutuksen hyvä- ja huono-osaiset: laudaturylioppilaiden ja koulutuksesta karsiutuneiden kotitaustat. *Kasvatus* 31(3), 205–216.

Kalalahti, M. (2014). Muuttuvat koulutusmahdollisuudet – nuorten sosiaaliset hierarkiat ja koulumenestys. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 2014:14. Väitöskirja: Yhteiskuntapolitiikka. Helsinki: Unigrafia.

Kivinen, O. & Silvennoinen, J. (2000). Koulutushyvän jakautuminen: koulutuksen vaikuttavuusmekanismit. Julkaisussa R. Raivola (toim.), *Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia*. Suomen Akatemian julkaisuja 2.

Koistinen, P. (2014). *Työ, työvoima ja politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Koivunen, H. (2002). Suurmiehiä ja piennaisia – lasikaton myyttiset rakenteet. Teoksessa R. Smeds, K. Kauppinen, K. Yrjänheikki & A. Valtonen (toim.), *Tieto ja tekniikka – Missä on nainen*, 132–148. Lahti: Tekniikan Akateemisten liitto.

Kojo, Katariina (2010). Laajentunut nykyisyys: nuorten tulevaisuuteen suuntautuminen työn marginaalissa. *Nuorisotutkimus*, 28(2), 23–35.

Kollmayer, M., Schober, B. & Spiel, C. (2018). Gender Stereotypes in Education: Development, Consequences, and Interventions. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(4), 361–377.

Krumboltz, J. D. (1979). A Social Learning Theory of Career Decision Making. Teoksessa A. M. Mitchell, G. B. Jones & J. D. Krumboltz (toim.), *Social Learning and Career Decision Making*, 19–49. Cranston: The Carroll Press.

Kuusela, P. (2001). George Herbert Mead – Pragmatismi ja sosiaalipsykologia. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.), *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*, 61–78. Tampere: Vastapaino.

Lent, R., Brown, S. & Hackett, G. (2002). Career development from a social cognitive perspective. Teoksessa D. Brown & L. Brooks (toim.), *Career choice and development*, 255–311. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Lippitt, R., Polansky, N., Redl, F., & Rosen, S. (1952). The dynamics of power. *Human Relations*, 5, 37–64.

Lockwood, P. (2006). "Someone like me can be successful" Do College Students Need Same-Gender Role Models? *Psychology of Women Quarterly*, 30, 36–46.

MacIntyre, A. (1981). *After Virtue – A Study in Moral Theory*. 3. painos. Indiana: University of Notre Dame Press.

Mead, G. H. (1962). *Mind, self, and society: From the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.

Mäkinen, T. (1998). Peruskoulunsa päättävien uravalintakypsyys – koulutusvalintojen ja tulevaisuuden odotusten kohtaaminen. Teoksessa *Teknisten ja luonnontieteellisten ammattien vetovoiman lisääminen koulujen ja yritysten yhteistyön kautta*. Employment –julkaisut No 6. Työministeriö.

Nummenmaa, A. R. (1992). *Toisen sukupuolen ammatti nuoren koulutusvalintana*. Työpoliittinen tutkimus 3. Helsinki: Työministeriö.

Nuorisotutkimusseura & Otus (2019). *Purkutalkoot: Nuorten koulutusvalintojen taustat ja keinot koulutus- ja ammattialojen sukupuolisegregaation lieventämiseksi (2017-2019)*. Haettu 8.10.2020 <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/purkutalkoot>.

Oswald, D. L. (2008). Gender Stereotypes and Women's Reports of Liking and Ability in Traditionally Masculine and Feminine Occupations. *Psychology of Women Quarterly*, 32, 196–203.

Pereira, F. C., Verissimo, J., Diaz, A. C. & Correia, R. (2013). Gender Stereotyping, Sex and Violence in Portuguese and Spanish Advertisement. *Communicacao e Sociedade*, 23, 274–292.

Polkinghorne, D. (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. New York: University of New York Press.

Prince, G. (1973a). *A Grammar of Stories*. The Hague: Mouton.

Pyöriä, P., Ojala, S., Saari, T. & Järvinen, K. M. (2017). The Millennial Generation: A New Breed of Labour. *SAGE Open* 7(1), 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244017697158>.

Pöntinen, S. (1983). *Social Mobility and Social Structure. A Comparison of Scandinavian Countries*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.

Rauhala, L. (1993). Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä. *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 41. Tampere: Tampereen yliopisto.

Reeb, M. (1979). Occupational Perception and School Stream in Relation to Job Classifications: Preferences and Prestige for 17 Year Old Girls and Boys. *Journal of Occupational Psychology*, 52, 113–127.

Rimmon-Kenan, S. (1991). *Kertomuksen poetiikka*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Rommes, E., Overbreek, G., Scholte, R., Engels, R. & De Kemp, R. (2007). "I'm not interested in computers" Gender-based occupational choices of adolescents. *Information*,

community and society, 10(3), 299–319. DOI:
<https://doi.org/10.1080/13691180701409838>.

Simon, H. A. (1957). *Models of man: Social and rational*. Oxford: Wiley.

Sirniö, O. (2016). *Constrained life chances: Intergenerational transmission of income in Finland*. Väitöskirja: Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin yliopisto: Unigrafia.

Smith, D. G., Rosenstein, J. E., Nikolov, M. C. & Chaney, D. A. (2019). The Power of Language: Gender, Status, and Agency in Performance Evaluations. *Sex role*, 80, 159–171.

Steele, J. R., & Ambady, N. (2006). “Math is hard!” The effect of gender priming on women’s attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, 428–436.

Tajfel, H. (1972). *Social Categorization*. Teoksessa S. Moscovici (toim.), *Introduction a la psychologie sociale*, 1. Paris: Larouse.

Talous ja nuoret TAT (2019). *Kun koulu loppuu – Nuorten tulevaisuusraportti 2019*. Haettu 7.10.2020 <https://www.tat.fi/wp-content/uploads/2019/05/Nuorten-tulevaisuusraportti-2019-tiivistelmä.pdf>.

Tammi, P. (2006). Against Narrative – A Boring Story. *Partial Answers*, 4(2), 19–40.

Tanhua, Inkeri (2019b). Miksi sukupuoli vaikuttaa alavalintaan? SEGLI-hankkeen tutkimus. Haettu 11.3.2019. <https://www.kaikkienduuni.fi/miksi-sukupuoli-vaikuttaa-alavalintaan#osio2>.

Tilastokeskus (2019). Naiset suorittivat lähes 60 prosenttia kaikista yliopistotutkinnoista vuonna 2018. Koulutustilastot. Haettu 22.7.2020. https://www.stat.fi/til/yop/2018/yop_2018_2019-05-09_tie_001_fi.html.

Turner, J. C. & Reynolds, K. J. (2011). Self-Categorization Theory. Teoksessa Paul A. M. Lange, Arie W. Kruglanski & E. Tory Higgins (toim.), *Handbook of Theories of Social Psychology: Volume Two*. SAGE Social Psychology Program, 399–417.

Vervecken, D., Gygas, P. M., Gabriel, U., Guillod, M. & Hannover, B. (2015). Warm-hearted businessmen, competitive housewives? Effects of gender-fair language on adolescents’ perceptions of occupations. *Frontiers in Psychology*, 23. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01437>.

Weinrach, S. G. (1984). Toward improved referral making: Mutuality between the counselor and the psychologist. *School Counselor*, 32(2), 89–96.

Zhang, S., Schmader, T. & Forbes, C. (2009). The Effects of Gender Stereotypes on Women’s Career Choice: Opening the Glass Door. Teoksessa M. Barreto, M. K. Ryan & M. T. Schmitt (toim.), *The Glass Ceiling in the 21st Century: Understanding Barriers to*

Gender Equality, 125–150. American Psychological Association. DOI: [10.1037/11863-000](https://doi.org/10.1037/11863-000).